

March, 2010

Vol. 6 • Issue 7 • Rs. 10/-

ਵਰਤਮਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ

VARTMAN HINDUSTAN

(New Delhi Punjabi Monthly Magazine)

ਆਚਾਰੀ ਦੇ ਮੋਢੀ ਅਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛੱਤਰ ਛਾਇਆ ਹੇਠ ਪੰਥ ਸੰਭਾਲ ਦਾ
50ਵਾਂ ਵਰ੍ਹਾ ਬਤੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਖੇਤਿਆਂ
ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਹਾਇ।

Please Visit Website :

www.satgururamsingh.info

ਪਿਛਲੇ 20 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਭਗਤ ਸ੍ਰੀ ਹਰੀਸ਼ ਚੰਦਰ ਜੀ ਅਰੋੜਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤੀਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਤੇ 'ਅਲੌਕਿਕ ਕੌਤਕ' ਦੇ 10 ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਕਾਂ ਦੀਆਂ ਲਗਭਗ 20,000 ਕਾਪੀਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮਰਪਤ ਕਰ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਮੁਫਤ ਵੰਡ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹਰੀਸ਼ ਚੰਦਰ ਅਰੋੜਾ ਜੀ 76 ਸਿੱਖਾਂ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਮੂਲ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਭਾਗ-1 (Part-1) ਉਪਰੋਕਤ ਵੈਬਸਾਈਟ 'ਤੇ ਦਰਸਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਡਾ. ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਡਾ. ਜੀ.ਵੀ.ਜੀ. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਮੂਰਤੀ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗ ਉਸਤਾਦ ਵਲਾਇਤ ਅਲੀ ਖਾਂ ਦੀ ਵੀਡੀਓ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਵੀ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜੱਸ ਦਾ ਖਜਾਨਾ ਹਰੀਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਨਿੱਜ ਦੀ ਮਾਇਕ ਸਮਰਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਤੱਕ ਪੁਜਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਹਰੀਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਹੁਣ ਉਪਰੋਕਤ ਵੈਬਸਾਈਟ 'ਤੇ 101 ਸਿੱਖਾਂ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਭਾਗ-2 (Part-2) ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਸੇਵਕਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਮਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਇਸ ਵੈਬਸਾਈਟ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੰਪਿਊਟਰ 'ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਜੱਸ ਸੁਣੇ। ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਹਰੀਸ਼ ਜੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਉਤਸਾਹਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇਗਾ। ਭਾਗ-2 (Part-2) ਵਿਚਲੇ ਸੱਜਣਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਅਗਲੇ ਪੇਜ 'ਤੇ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸਾਹਿਤਕ ਇਕੱਤਰਤਾ ਸਮੇਂ ਮੰਟੇਜ 'ਤੇ ਉੱਥੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ

ਸੰਤ ਕੁਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੰਗਟ

(1915 - 2010)

ਮਾਤਾ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਜੀ

(1923 - 2010)

LIST OF PHASE-2 (SAKHIES)

Sl.No Names of Sadh Sangat

1.	S. Gopal Singh, Sri Jeewan Nagar	56.	S.Ahujaji- Bangkok
2.	Kavi Gurbaksh Singh	57.	Sant Avtar Singh Maslama- Bangkok
3.	S. Suchha Singh	58.	Sant Wajinder Singh Kharbada- Bangkok
4.	S. Sadhu Singh	59.	Jathedar Sewa Singh-Delhi
5.	Sant Paramjit Singh Neots + Brother (Ireland)	60.	Dr. Ali Moose-London
6.	S. Gurbachan Singh- Sri Jeewan Nagar	61.	Dr. Iqbal Singh-Sri Bhaini Sahib
7.	S. Kuldeep Singh- Sri Jeewan Nagar	62.	Mrs. Baljit Singh-Mohali on Kaka Besant Singh
8.	S. Iqbal Singh Manchanda-Bangkok	63.	Suba Resham Singh-Canada
9.	Bibi Balkar Kaur+Sant Jaswant Singh- Faridabad	64.	Jathedar Hazara Singh-Lucknow
10.	Sant Gurjit Singh(Transporter)	65.	Suba Mela Singh
11.	Sant Ramnik Singh	66.	S. Mahinder Singh-London
12.	Sant Tarlok Singh(Tailor)	67.	Suba Amreshwar Singh-Birmingham
13.	Sant Bachan Singh, (Shahpur Gurdwara)	68.	Pl. Gopal Singh+ Sadh-Sangat-Sri Bhaini Sahib
14.	Sant Wasson Singh, S/O S. Bachan Singh, (Shahpur Gurdwara)	69.	Langri S. Harman Singh-Sri Bhaini Sahib
15.	Lite Kavi Preetam Singh	70.	S. Santokh Singh-Koyal Hotel-Mandi
16.	Purba Ji, Sri Bhaini Sahib	71.	S. Prithpal Singh-Mandi
17.	B. Surjit Singh-Bangkok	72.	S. Darbars Singh(M.P.)-Time-7-10
18.	B. Kartar Singh-Bangkok	73.	S. Baljit Singh-Mohali-Time-9 minutes
19.	Sant Gurcharan Singh-USA	74.	S. Balshshah Singh S/o S. Owen Singh- Ludhiana-Time-28-00
20.	Sant Jasbir Singh (Hazoori Driver)- USA	75.	S. Bawa Singh-7-30+Bibi Surinder Kaur-8 minutes-Yamuna Nagar
21.	Sant Dayal Singh-Africa Part-I	76.	S. Sukhvir Singh-M.P.(Trichi)-Time-22-20
22.	Sant Dayal Singh-Africa Part-II	77.	S. Avtar Singh-Sant Jeewan Nagar-Time-25-25
23.	Bibi Jagdish Kaur-Ludhiana	78.	S. Mittu Singh Muktar-Time-11-05
24.	Sant Jans Ram(Rajasthan)	79.	Shabad Kirtan by Hazoori Ragi Bahwant Singh- 30 minutes
25.	Sant Karwaljit Singh Panesar-Birmingham	80.	Jathedar Dalip Singh, Banjo Master- 15 minutes
26.	Sant Mola Singh- U.K.	81.	S. Gurdial Singh-Sri Jeewan Ngr-14-20seconds
27.	Bibi Karan Kaur-Leicester(U.K.)	82.	S. Suchha Singh-Sri Jeewan Nagar-52 + 14
28.	Sant Sarvan Singh(Hazoori Driver)- Leicester(U.K.)	83.	S. Mela Singh-N.Y(USA) -09-05
29.	Sant Kulvinder Singh-San Jose(USA)	84.	Suba Joginder Singh-Jalandhar - 26-20+ 13-00+39-20
30.	S. Darshan Singh-Nairobi	85.	S. Rajinder Singh Boorn-7-25 + 9-30+16-55
31.	Sant Manmohan Singh, S/O Master Nihal Singh	86.	S. Kamal Singh-Sri Jeewan Nagar-28-00
32.	Sant Daljit Singh Kalsi Tanzania	87.	Mela Narinder Kaur W/o Late S. Jaswant Singh, Sri Bhaini Sahib-28-25
33.	Sant Lakhbir Singh Sirsa	88.	Bibi Jasbir Kaur W/o S. Surinder Singh Gambhir-Shimla-25-25
34.	Pradhan S. Gurdev Singh L.A.(USA)	89.	S. Tek Singh(Tailor)+Bibi Jagdish Kaur- Ludhiana-11-15
35.	Sant Naninder Singh L.A.(USA)	90.	S. Harmit Singh Billoo S/o Late S. Inder Singh- Mandi -45 minutes
36.	Sant Harbhajan Singh -Aurangabad.	91.	Bibi Sahvinder Kaur, D/o S. Gurcharan Singh- Nagar-Dahongani-25 Minutes.
37.	Rani Resham Singh Canada	92.	S. Tarlok Singh Tailor, S/O S. Bahwant Singh, Sialkot
38.	Suba Mahinder Kaur- Bangkok(Bibi Gyman)	93.	S. Baldev Singh Chana
39.	Sant Udham Singh Rampur	94.	S. Baldev Singh Chana
40.	Ragi Manjit Singh	95.	S. Raghuvir Singh, S/O Jathedar Dalip Singh, Karwala
41.	Suba Jagtar Singh Bhatly-Ghaziabad	96.	S. Tarlok Singh, Sri Jeewan Nagar
42.	Sant Bachitar Singh Segon- London	97.	S. Tarlok Singh, Sri Jeewan Nagar
43.	Bibi Prakash Kaur Virdi - London	98.	Sabad Kirtan
44.	Sant Harpal Singh Chana- Birmingham	99.	Darbari Rag by Ragi Bahwant Singh
45.	Mrs. Raj Chana, Birmingham	100.	Sabad-Kirtan by Ragi Bahwant Singh
46.	Pradhan S. Surjit Singh Chana, Birmingham	101.	Ustad Harbhajan Singh Ragi
47.	Bibi Narinder Kaur Chana, Birmingham		Sant Balbir Singh
48.	Sant Dhanam Singh Chana, Birmingham		Randhawa Ji Part-II- London
49.	Sant Sewa Singh Chana, Birmingham		Sant Surjit Singh Jeel
50.	Sant Niranjani Singh London+Grand daughter		
51.	S. Mahinder Singh Paltrey - U.K.		
52.	Bibi Harbhajan Kaur-London		
53.	Sant Baldev Singh Chana		
54.	Bibi Narinder Kaur Panesar-U.K.		
55.	Sant Kuldeep Singh Flora-Leicester		
	Bibi Harvinder Kaur Narula-Bangkok		

ਵਰਤਮਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ

VARTMAN HINDUSTAN

NEW DELHI

(PUNJABI MONTHLY)

March, 2010

Year : 6

Issue : 7

Editor

Sarve Shaktiman

Published & Printed by :

Sarve Shaktiman

J-29-B, Ramesh Nagar,

New Delhi-110015

Ph. 25441674, 25448648

Mob. 9810831674

Fax : 011-25441674

Lasered at :

Vartman Hindustan

Ph. 25441674, 25448648

E-mail

vartman_hind2000@yahoo.com

Printed at :

BHARAT PRESS

A-26, Ind. Area, Phase-II,

Naraina, New Delhi-110026

ਭਾਰਤ

ਸਤਿਨਾਮੁ ਜੀ ਦੇ ਅਹਿੰਸਾ, ਸੁਦੇਸੀ ਤੇ ਨਾਮਿਸ਼ਵਰਤਨ...	-	ਸੋਮ, ਐਸ. ਮਨਮੋਹਰ	3
ਆਜਾਦ ਸੰਗਰਾਮ ਦੀ ਸਿਰਮੌਰ ਲਖਸ਼ੀਅਤ	-	ਡਾ. ਲਖਵੀਰ ਸਿੰਘ	5
ਦੋ ਕਵਿਤਾਵਾਂ	-	ਬਾਲਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ	8
ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਨਾਮੁ ਜਗਦੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਤ	-	ਬਿਕਾਸ ਸਿੰਘ-ਵੀਪ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ	9
ਵਾਰ : ਸਤਿਨਾਮੁ ਰਾਮ ਸਿੰਘ	-	ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ 'ਦੀਪਕ'	12
ਗੀਤ : ਅੰਦਰ ਤੋਰੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਰਾਹ	-	ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਾਕਲ	12
ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਮੁਕਤੀ-ਦਾਤਾ...	-	ਡਾ. ਸੁਦਰਨ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ	13
ਖੋਸ਼ ਲੇਖ : ਧਰਮ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ	-	ਜਸਦੀਪ ਸਿੰਘ ਗੁਣਗੋਟ	21
ਕਵਿਤਾਵਾਂ -	-	ਗੁਰਮੀਤ ਕੌਰ 'ਮੀਰ' ਦਿੱਲੀ	23
ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ : ਗੋਲਡਨ ਜੂਬਲੀ ਸਮਾਗਮ	-		24
ਰਿਪੋਰਟ -	-		26
ਸਰਪੰਚਸ਼ਾਲੀ : ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਧੀਰ	-		27
ਸ਼ੇਰ ਮਾਮਲਾ	-		28

ADVERTISEMENT TARIFF

Per Sq. Cm.	B/W	Colour
Full Page	Rs. 20/-	Rs. 30/-
Half Page	Rs. 8100/-	Rs. 12150/-
1/4 Page	Rs. 4500/-	Rs. 6750/-
	Rs. 2600/-	Rs. 3750/-

Print Area in a page :

34 cm x 17 cm. = 406 sq. cm

No. of Columns in a page 3

Length of Column 24 cm.

Width of Column 5 cm.

* 'ਵਰਤਮਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਲਈ ਸੰਪਾਦਕ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ।

* ਛਪਾਵਲ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਕਮ ਦੀ ਛਾਟ-ਛਾਟ ਲਾਗੂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ।

* ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਿਵਾਦ ਜਾਂ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਦਾ 1 ਮਹੀਨਾ ਇੰਨੀ ਦੀ ਅਵਧੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਸਕੇਗਾ।

ਚੰਦਾ (ਡਾਕ ਖਰਚ ਸਹਿਤ)

ਦੇਸ :	
ਸਾਲਾਨਾ	120 ਰੁਪਏ
ਲਾਈਵ ਮੈਂਬਰ	10,000 ਰੁਪਏ

ਵਿਦੇਸ :	
ਇੰਗਲੈਂਡ ਅਤੇ ਯੂਰਪੀਨ ਦੇਸ :	
ਸਾਲਾਨਾ	25 ਪੌਂਡ
ਲਾਈਵ ਮੈਂਬਰ	375 ਪੌਂਡ

ਅਮਰੀਕਾ, ਮਿਡਲ ਏਸਟ ਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸ :	
ਸਾਲਾਨਾ	50 ਡਾਲਰ
ਲਾਈਵ ਮੈਂਬਰ	500 ਡਾਲਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅਹਿੰਸਾ, ਸੁਦੇਸ਼ੀ ਤੇ ਨਾਮਿਲਵਰਤਨ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਕਿਉਂ?

ਮਹਾਨਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਫੌਜ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਿਨਕ ਲੜਾਈਆਂ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਲੈ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦਮਰੇ ਹਿੰਸਿਆ ਉਪਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਚੁਕਾ ਸੀ। ੧੮੪੫ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਫੌਜੀ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਫੌਜ ਚੁੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਗਈ। ੧੮੪੯ ਦੀ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਹੇਠ ਲੈ ਲਿਆ। ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੇ ਖੁੱਸ ਜਾਣ ਦਾ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਕਾਬਜ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਤੇ ਬੜਾ ਗਹਿਰਾ ਅਸਰ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਫੌਜੀ ਜੀਵਨ ਛੱਡਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹਿੰਸਾ ਰੂਪੀ ਤਲਵਾਰ ਨੂੰ ਨਾਈ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆਨਾਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਕਰ ਲਈ। ਪਰੰਤੂ ਅੱਠ ਪਹਿਰ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਿਲ ਇਮਾਨ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖ ਸਨਮਾਨ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਕਿਵੇਂ ਬਹਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਦੁਸਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਤੋੜਿਆ ਜਾਵੇ। ਸਮਾਜ ਹੋਰ ਦੀ ਘੁਰਤ ਸਾਈਆਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦਾ ਸਿਕਾਰ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਮਾਸ਼, ਸ਼ਰਾਬ, ਤੰਬਾਕੂ ਦਾ ਆਮ ਸੇਵਨ ਸੀ। ਕੁੜੀਆਂ ਜੋੜੀਆਂ ਮਰ ਦੇਣ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹੋਈਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਵਿਖਾਵਾ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦਾ ਰੰਗਾ ਕਟਾ ਪੈਦਾ ਸੀ। ਦਾਜ ਨਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਕੁਆਰੇ ਰਹਿ ਜਾਣਾ, ਫਿਰ ਵਿਭਚਾਰ 'ਚ ਪੈ ਕੇ ਵੇਸਵਾਵਾਂ ਬਣ ਜਾਣਾ— ਪਾਠ ਪੂਜਾ, ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਧਰਮ। ਕਰਮ ਵਾਲੀ ਮਤ ਕੋਈ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦੀ। ਇਹ ਮਸਲੇ ਸਾਰੇ ਬੜੇ ਜਟਿਲ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਦ੍ਰਿੜ ਨਿਸਚੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਬਣਾ ਲਿਆ। ੧੨ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੮੫੭ ਨੂੰ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਪੋਸ਼ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਸੰਤ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਕੀਤੀ। ਪਿਆਲ ਰਹੇ ਕਿ ਆਪਨੂੰ ਫੌਜੀ ਜੀਵਨ ਸਮੇਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਖੇ, ਉਚਾ ਉੱਚਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਬੜੀ ਚਰਚਾ, ਸ਼ੋਭਾ ਤੇ ਮਹਾਨਤਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਰ ਕੇ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਿਖੀ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਗਈ ਨਸ਼ੀਨ ਕੀਤਾ। ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਧਰਮ ਜਾਵਨਾ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸੁਭਾ ਵਿਚ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਈ ਸੀ। ਅਕਾਲ

ਪੁਰਖ ਦੇ ਪਾਲਨ ਕਰਨਾ, ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਿਤਨੇਮ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਅੰਗ ਸੀ। ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪ ਦੇ ਸਾਥੀ ਭਾਈ ਜੀ ਕਰਕੇ ਸਦਾ ਤੇ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਪਲਟਨ ਦਾ ਨਾਂ ਰਗਤਾਂ ਦੀ ਪਲਟਨ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਗੁਰਗੱਦੀ ਤੇ ਬਰਾਜਮਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਪਸਾਹੋਰ ਉਜਾਗਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਾ ਇਕ ਸਮਾਈ ਰੂਪ ਬਣ ਗਿਆ।

ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰ ਚਰਿੱਤ੍ਰ ਦੀ ਗਿਰਾਵਟ ਆ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਮਾਤਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਚਰਿੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਉਸਾਰਨ ਤੇ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਦੁਸਰੇ ਉਸਾਰੂ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਬਲਵਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਧਰਮ ਹੀ ਇਕ ਸਾਧਨ ਸੀ। ਮਾਸ ਸ਼ਰਾਬ ਤੰਬਾਕੂ ਦਾ ਸੇਵਨ ਬੰਦ ਕੀਤਾ, ਕੁੜੀਆਂ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ, ਵਿਖਾਵਾ ਦੇ ਵਿਆਹ ਫਿਰ ਚਲੂ ਕੀਤੇ, ਦਾਜ ਦੇਣ ਲੈਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕੀਤੀ। ਸਮੂਹਕ ਵਿਆਹ ਚਲੂ ਕੀਤੇ। ਜਿਥੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਧਰਮਕ ਤੇ ਸਮਾਜਕ ਕੰਮ ਅਰੰਭੇ ਚਿਥੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦਾ ਰਾਜ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਅੱਖ ਦੀ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਰੜਕ ਸੀ। ਸੰਤ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰਖਣ ਤੋਂ ਫੌਜੀ ਬਾਅਦ ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਯੂ.ਪੀ. ਦੇ ਕਈ ਇਕ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਜਿੰਨਾ ਰਾਜਿਆਂ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਜ ਦੁਬਾਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਬਾਕਸ਼ੀਦਾ ਇਕ ਜੰਗ ਫੇੜ ਦਿੱਤੀ। ਸਿੱਖ ਰਾਜਿਆਂ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਸਰਦਾਰਾਂ ਸਰਗੋਦਵਾਰਾਂ ਉਪਰ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨ ਪਿਆ। ਇਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਚਿਸ ਸਮੇਂ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਤੋਂ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਸੋਹਲੇ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਸੰਤ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ ਪਾਈਆਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਮੰਨਣ ਤੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਦਿੱਲੀ ਯੂ.ਪੀ. ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਗਦਰ ਮੱਚਿਆ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਹਥਿਆਰ ਵਰਤ ਕੇ ਬੜੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਚੁੱਪ ਪਾਸੀ ਪਤਾ ਲਗ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲੜਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਤਲਵਾਰ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸੇਬ ਤੇ ਵਿਚਰ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਠ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਸਮਾਜਸੇਵੀ ਤਾਕਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਤਾਕਤ ਸਿਤ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਆਪ ਜੀ ਬੜੇ ਦੂਰ ਅੱਦੇਸੀ ਸਨ। ਆਪਣੀ ਲੜਾਈ ਨੂੰ ਸਰ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਅਹਿੰਸਾ, ਸੁਦੇਸ਼ੀ ਤੇ ਨਾਮਿਲਵਰਤਨ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ। ਇਹ ਤਿੰਨ ਹਥਿਆਰ ਏਡੀ ਵੱਡੀ ਸਲਤਨਤ ਦਾ

ਖਾਤਮਾ ਕਰ ਸਕਣਗੇ, ਇਸ ਦੀ ਕੋਈ ਕਲਪਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਮਨੁੱਖੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਯੁਗ-ਪੁਰਸ਼ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਲਖਬ ਹਿੱਸਾ ਨੂੰ ਸਮਾਪਤ ਕਰਨ ਤੇ ਅਹਿੰਸਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦਾ ਗੰਭੀਰ ਜ਼ਿੰਦੇ ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ, ਈਸ਼, ਮੁਹੰਮਦ, ਕੁਰੂ ਨਾਨਕ ਆਦਿ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਪਲਟਾਉਣ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਵਾਜ਼ ਚੁੱਕ ਕੁਲਦ ਕੀਤੀ। ਆਵਾਜ਼ ਚੁੱਕ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਤਸੀਹੇ ਦਿੱਤੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਲਖਬ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਰਾਜ ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਪਲਟਣ ਦਾ ਸੀ। ਸੁਦੇਸ਼ੀ ਤੇ ਨਾਮਿਲਵਰਤਨ ਦਾ ਹਥਿਆਰ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਹੋਧ ਵਿਚ ਲਿਆ, ਇਹ ਯੁਗ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਬਿਲਕੁਲ ਅਨੋਖਾ ਤੇ ਨਵਾਂ ਹਥਿਆਰ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਬੜੇ ਫੇਰ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਰਾਜ ਸੱਤਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਵਸਤੂਆਂ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈ ਕੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਚਲਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਾਸਕ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੀਮਤੀ ਸੀਮਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲਾਭ ਵਿਚ ਵਰਤਣਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਈਸਟ ਇੰਡੀਆ ਕੰਪਨੀ ਏਸੇ ਕੰਮ ਵਾਸਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਆਈ। ਏਥੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਜਾਹਲ ਸਮਝ ਕੇ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ ਏਥੇ ਦਾ ਰਾਜ ਕਾਜ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਹਥਿਆਰ ਸੁਦੇਸ਼ੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਹਰ ਕੰਮ ਵਿਚ ਨਾਮਿਲਵਰਤਨ ਜਦੋਂ ਆਪ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਆਏ ਤਾਂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਕ ਬੜੇ ਭੇਡੀਤ ਹੋਏ। ਸੀਆਈਡੀ, ਅਜੇਹੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੇਣ ਲਗ ਪਈ ਕਿ ੧੮੫੭ ਦੇ ਗਦਰ ਨਾਲੋਂ ਬਾਈਕਾਟ ਤੇ ਨਾਮਿਲਵਰਤਨ ਦਾ ਅੰਦੋਲਨ ਵਧੇਰੇ ਖਤਰਨਾਕ ਸਾਬਤ ਹੋਏਗਾ। ਏਸ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿਚ ਚੰਡਪਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਗਊਆਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਜਗ੍ਹਾ ਜਗ੍ਹਾ ਬੁੱਝਖਾਨੇ ਖੋਲ ਦਿੱਤੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਪਾਸੇ ਗਊਆਂ ਦਾ ਕੱਤਲ ਬੰਦਿਆ ਨਾ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੁੱਝਤਾਂ ਨੂੰ ਕੱਤਲ ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬਹਾਨਾ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਏਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ੭੨ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀਆਂ। ਏਨਾਂ ਦੇ ਚਾਰ ਨੇ ਆਪ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਬੁੱਝਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਮੰਨਕੇ ਫਾਂਸੀ ਚੜ੍ਹ ਗਏ, ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਰਾਈਕੋਟ ਫਾਂਸੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਦੋ ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਨੇ ਵਿਖੇ ਫਾਂਸੀ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ੬੫ ਸਰੀਰਾਂ ਨੂੰ ਮਠੋਰਕੋਟਲੇ ਦੇ ਰੈਂਕਤ ਮੈਦਾਨ 'ਚ ਤੇਪਾ ਨਾਲ ਉਡਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਕ ਨੂੰ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਬਾਈਕਾਟ ਦੇ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਵਾਸਤੇ ਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅੰਦੋਲਨ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਰਾ ਵਿਚ ਬੁੱਝਤਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇਹਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇਹ ਝੂਠ ਮੰਨ ਕੇ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੱਥ ਹੈ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਤੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਕੁਝ ਨਿਕਟ ਸਾਥੀਆਂ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ੧੭ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਸਮੁੰਦਰੋਂ ਪਾਰ ਬਰਮਾ ਰੇਲਵੇ

ਵਿਚ ਤੇ ਹੋਰ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਚੌਕੀ ਬਿਠਾ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਮਿਲਨ ਤੇ ਇੱਕਠ ਹੋਪਰ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਪੰਜਾਹ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੁਲਿਸ ਚੌਕੀ ਓਥੇ ਰਹੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਅੰਦੋਲਨ ਦਬਾਅ ਦਿੱਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜਾਂਦੀ ਵਾਰੀ ਕਹਿ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਜੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਅੱਗ ਆਪ ਲਾ ਚੱਲੇ ਹਨ ਇਹ ਬੁੱਝੀਰੀ ਨਹੀਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਲੀਹਾਂ ਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਤੇ ਗਾਂਧਰਸ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਚਲਾਇਆ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਰ ਵੀ ਕਰਮ ਲਹਿਰਾਂ ਚਲਾਈਆਂ ਜਾਈਆਂ। ੧੯੧੪ ਦੀ ਗਦਰੀ ਬਾਬਿਆਂ ਦੀ ਲਹਿਰ, ੧੯੧੯ ਦਾ ਜਲਿਆਂ ਵਾਲੇ ਬਾਗ ਦਾ ਕਾਂਡ, ੧੯੨੮-੨੯ ਦੀ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਲਹਿਰ, ਦੂਜੇ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਸਮੇਂ ਸੁਬਾਬ ਚੰਦਰ ਬੇਬ ਦਾ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਕੇ ਆਜ਼ਾਦ ਹਿੰਦ ਫੌਜ ਦਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ, ੧੯੪੬ ਵਿਚ ਫ਼ੈਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਬਗ਼ਾਵਤ। ਅੰਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਗਲ ਕਰਨੀ ਪਈ ਤੇ ਅਗਸਤ ੧੯੪੭ ਨੂੰ ਰਾਜ ਕਾਜ ਭਾਰਤ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਏਥੇ ਫੇਰ ਚਾਲਾਕੀ ਕਰ ਗਿਆ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸਾਜ਼ਾ ਪੜੀ ਗਹਿਰੀ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਾਲ ਹੋਰ ਵਧਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਕੌਮੀ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕੁਝ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ। ਆਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਤੇ ਆਜ਼ਾਦ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਪਰਵਾਨ ਕਰਕੇ ੧੫ ਅਗਸਤ ੧੯੪੭ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਬੇਰੀਆਂ ਬਿਸਤਰ ਕੋਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਏਸ ਗਲ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਰਾ ਦਾ ਇਕ ਲਖਬ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। ਵੰਡ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨੀ ਇਕ ਭਾਰੀ ਗਲਤੀ ਸੀ ਪਰ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਜੇ ਪਰਵਾਨ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਹੋਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਵੰਡ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਕਸ਼ਟ ਭਲਣੇ ਪਏ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਾਕੀ ਲਖਬ ਅਜੇ ਅਧੂਰੇ ਹਨ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਚੁੱਕਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ਪਰ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥਿਕ ਬੜੇ ਖ਼ਿਤ ਗਏ ਹਨ। ਸਮਾਜਕ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਦਾ ਬੋਲ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਿਸਟਾਚਾਰ, ਚੋਰੀ, ਡਾਕੇ, ਕਤਲ, ਅਪਹਰਨ, ਮਾਰਧਾਤ, ਵਿਭੁਚਾਰ ਤੇ ਜਾਤਪਾਤ ਦੇ ਖ਼ਗੜੇ ਗਾਇਮ ਹਨ। ਫ਼ੈਸ਼ੀ ਸਾਜ਼ੇ ਸਾਮਾਨ, ਪਰਮਾਣੂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਉਪਰ ਅਰਬਾਂ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਅੱਗ ਦੀ ਭੱਠੀ ਵਿਚ ਪਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਕੰਮਾਂ ਵਲ ਰੱਟ ਪਿਆਨੇ ਦੇਵੇਗਾ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਲੜਾਈਆਂ ਤੋਂ ਕੁੱਟ ਮੁਕਤ ਕਰਾਏਗਾ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਦ ਭਾਰਤ ਆਪਣੇ ਕੀਮਤੀ ਸਾਧਨ ਵਰਤ ਕੇ ਆਤਮ ਨਿਰਤਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਨਿਨੀ ਲਾਡ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਿਦੇਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਆਰਥਕ ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਫੰਦੇ ਵਿਚ ਫਸਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਵਿਦੇਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਜੁਲੇ ਨੂੰ ਗਲੇ ਤੋਂ ਉਤਰਨ ਲਈ ਭਾਰਤ-ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਬੜੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇਣੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨਾ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸੁਦੇਸ਼ੀ ਪ੍ਰੇਰਾ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਸੰਤ ਦੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਦਿਹਾੜੇ ਸਾਡੀ ਸੋਚ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਆਰਥਕ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਭਾਰਤਵਾਸੀ ਕਿਵੇਂ ਬਚੇ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੰਗਰਾਮ ਦੀ ਸਿਰਮੌਰ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਆਈ. ਸਾਹਬਾਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰਕੇ ਜਲਾਵਤਨ ਕਰ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਡਲਹੌਸੀ ਨੇ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਖਤਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਤੁੱਥੀਆਂ ਤੁੱਥੀਆਂ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ, ਬੰਦ-ਬੰਦ ਕਰਵਾ ਕੇ, ਪੁੱਠੀਆਂ ਪੱਠਾਂ ਲੁਹਾ ਕੇ, ਚਰਖੇਆਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਵੀ ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ ਸੰਗਠਣ ਵਾਲੀ ਇਹ ਕੌਮ ਇੰਜ ਦਾਅਵਿਆਂ ਨਾਲ ਖਤਮ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ। ਐਸੇ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੜੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਹਿ ਪੰਥੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ 13 ਫਰਵਰੀ 1816 ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਰਾਈਆਂ ਜਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿੱਚ ਸਾਬਾ ਸਾਦਾ ਭੋਰ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਪਿਤਾ ਜੋਸ਼ਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਜਨਮੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਿਲਾਬ ਵੰਡਾ ਜੋਰਾਵ ਵੇਤ ਕੇ ਪੰਥ ਵਿੱਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਬਿਗਲ ਵਜਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮੁਹਨ ਸਿੰਘ ਮਦੈਰਾਜ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਠਾਣ ਲਈ। 1837 ਈ. ਨੂੰ ਆਪ ਭਰ ਜਵਾਨੀ ਵਿੱਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਭਰਜੀ ਹੋ ਗਏ। 1834 ਈ. ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰ ਆਪ ਆਪਣੀ ਪਲਟਨ ਨਾਲ ਪਹਿਲ ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨਹਿਰੇ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਹੀਅਤ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਏ। ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਰਾਬਰ, ਗੁਰਸਿੱਖੀ, ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਆਤਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋ ਕੇ ਸਾਬਾ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ 5 ਪੈਸੇ ਤੇ ਨਾਰੀਅਲ ਹੋਪ ਕੇ ਸੱਚਾ ਟੋਕਿਆ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ।

1839 ਵਿੱਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਵੰਸ਼ ਵਿੱਚ ਗੰਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਹੋਏ ਪਰਵਾਰਕ ਕਤਲੇਆਮ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੀ ਵਹਿੰਦੀ

ਕਲਾ ਨੂੰ ਆਖੀ ਦੇਖਿਆ। 1845 ਈ. ਵਿੱਚ ਮੁਦਬੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਸਮੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਜੇ ਕੰਦਾਰ, ਦੇਸ਼ ਪਰੇਹੀ ਅਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਫੌਜ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਫੰਡ ਕੇ ਆਪ ਭੋਈ ਰਾਈਆਂ (ਲੁਧਿਆਣਾ) ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਖਿਆ ਲੋਕ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀ ਕੁੱਤੀ ਲੀਦ ਸੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਪਰਮ, ਵਿਰਸੇ, ਭੋਲੀ, ਸ਼ਖ਼ਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਹਾਮੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਆਪ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਸੁਤ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ 12 ਅਪ੍ਰੈਲ 1857 ਈ. ਨੂੰ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਨਾਂਦੇਤ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਭਾਈ ਰਾਇ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫੜਾਇਆ ਅਤੇ ਭੋਈ ਜਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਪਿੱਟਾ ਭੰਡਾ ਲਹਿਰਾ ਕੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਕ, ਧਾਰਮਕ ਅਤੇ ਆਤਮਕ ਆਵਾਜ਼ ਖੁਲ੍ਹ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਦੀ ਗੂੰਜ ਦੌਸ਼ ਦੇ ਕੋਨੇ ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਗਈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਧਾਰਮਕ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਸੰਭਾਲ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਆਪ ਨੇ ਸਮਾਜਕ ਬੁਰਾਈਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ। ਆਪ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜ ਨੂੰ 22 ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਲ੍ਹਣ ਕੇ ਜਗਾਉਣ ਲਈ 22 ਸੂਬੇ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਲੀਕੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕਰਦੇ। ਆਪ ਨੇ ਕੁਤੀਆਂ ਮਾਰਨ, ਵੇਚਣ, ਵੱਟਾ ਕਰਨ, ਬਾਲ ਵਿਆਹ ਵਿਰੁੱਧ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਸ਼੍ਰੀ. ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਆਈ.ਸੀ.ਐਸ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ 'ਸਪਤਸਿੰਧੂ' ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ -

“ਭਾਰਤ ਵਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦੇ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਿੱਚ ਹੁਜ਼ਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਤਦਾਰੀਖ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਇੰਨਾ ਹਮਾਕੀਰ ਤੇ ਉੱਚਾ ਰੱਖਿਆ ਹੋਵੇ।”

ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪ ਘੋੜਿਆਂ ਤੇ ਜੱਥਿਆਂ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਕਾਫਲਿਆਂ ਸਮੇਤ ਪਿੰਡ-ਪਿੰਡ, ਸ਼ਹਿਰ-ਸ਼ਹਿਰ ਗਏ, ਗੁਰਬਾਣੀ, ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। 1857 ਈ. ਵਿੱਚ ਆਪ ਨੇ ਪੰਜ (5) ਸ਼੍ਰੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਬੀਤਾਂ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਪਾਠ ਆਰੰਭ ਕੀਤੇ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਬੀਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 25 ਹੋ ਗਈ ਜਿੱਥੇ ਆਪ ਨੇ ਹਾਵਿ ਸਾਹਿਬ ਮੁਨਬੀ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਫਾਪੇਬਾਨੇ ਤੋਂ ਪੰਜ ਗ੍ਰੰਥੀ, ਬਾਈ ਬਾਰਾਂ, ਭਕਤ ਬਾਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਫਪਵਾ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਠ ਕਰਨ ਲਈ ਵੰਡੀਆਂ ਬਿਥੇ ਸ਼੍ਰੀ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਆਵਤਾਬ ਪ੍ਰੈਸ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਬੀਤਾਂ ਫਪਵਾਈਆਂ। ਜਿੱਥੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 1863 ਈ. ਵਿੱਚ ਪਿੰਡ ਸਿਆੜ ਵਿਖੇ ਮਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਦੇ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੀ ਉਥੇ 3 ਜੂਨ 1863 ਈ. ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਖੰਟੇ ਵਿਖੇ ਪੰਡਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਖਰਚੀਲੇ ਵਿਆਹਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਸ਼੍ਰੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਲਾਵਾਂ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਸਦੇ ਆਨੰਦ ਕਾਚਰ ਦੀ ਰਾਮ ਦਾ ਆਗਾਜ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਭਰੀਬ, ਅਮੀਰ, ਨੌਕਰ, ਦਰਬਾਰੀ, ਸਰਦਾਰ ਸਭ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਜਣ ਲੱਗੇ। ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮਰਨ ਤੱਕ ਦੀ ਹਰ ਰਸਮ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਜ਼ਾਚ ਲਈ ਲੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਰੋਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਰਹਿਤਨਾਮੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਨਾਲ ਫਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ 64 ਹੈ।

ਆਪ ਮੰਗਣ ਦੇ ਨਾਂ ਜਾਰੀ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਵਿੱਚ
ਕੁਰਬਾਣੀ ਸਬੰਧੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ -

“ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਉਠ ਕੇ ਭਤਵਾ
ਲਜਾਇਕਪ ਮਦਾਨੇ ਹੋਇ ਆਉਣਾ, ਭਤਵਾ
ਮਾਂਜਣਾ ਦੇ ਵਾਰੀ... ਦਾਤਨ ਕਰਨੀ ਟਿਰ
ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ, ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਣੀ ਜੋ ਕੰਠ
ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੰਠ ਕਰ ਲੈਣੀ। ਸਰਬ ਮਾਈ
ਬੀਬੀ ਸਰਬ ਨੇ ਜਪੁ ਜਾਪੁ ਦੁਹਾਂ ਦੇ ਹਜਾਰੇ
ਕੰਠ ਕਰਨੇ। ਰਹਿਰਾਸ ਆਰਤੀ ਸੋਹਿਲਾ
ਏਤਨੀ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਕੰਠ ਕਰ ਲੈਣੀ।”

ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਕ੍ਰੱਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ
ਸੰਤਿਕਾਓ ਅਤੇ ਕੁਰ ਬਬਦ ਸਬੰਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਲਿਖਿਆ

“ਹਰ ਬਖਤ ਕੁਰੁ ਸਾਹਿਬ ਅੰਗੇ
ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਜੋ ਤੈ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ
ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕੁੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮੈ ਉਹ ਹੁਕਮ
ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਸਦਾ ਈ ਮਲਾਈ... ਸਿੱਖੀ ਤਾਂ
ਭਾਈ ਕੁਰ ਬਬਦ ਦੇ ਮੰਨਣ ਦੀ ਹੈ ਬਿਨਾ
ਕੁਰਬਾਣੀ ਮੰਨੇ ਸਿੱਖ, ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ
ਨਹੀਂ ਸਾਧ ਬਣਦਾ ਹੈ ਭਾਮੇ ਕਿਤਨੇ ਬਾਣੇ
ਬਣਾਏ ਕੋਈ।”

ਥਾਥਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖੀ
ਪੁਚਾਰ ਨਾਲ ਲੰਬੇ ਲੋਕ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਜ ਗਏ
ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ’ਤੇ ਬੋਲੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਗਈਆਂ।
ਔਸ ਵੀ ਲੋਕ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੋਜੂਦ ਹਨ -

“ਕੋਛਾ, ਭੋਲ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬੋਲੀ”

ਬਣ ਜਾ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ”

“ਕੁਰਕਾ, ਜਾਗਪੁਰ, ਮੰਗੀ

ਤਿੰਨ ਪਿੰਡ ਕੁਕਿਆਂ ਦੇ”

“ਦੋਏ ਨੰਗਲ, ਜਤਾਰਾਂ ਤੇ

ਸਰਾਭਾ ਕੂਕੇ ਬਣ ਜਾਣਕੇ”

“ਲਾਹੜੇ ਸਿਰੋਂ ਪਰਾਂਦਾ

ਕੁਕਣ ਬਣ ਕੁਤੀਏ”

ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਕ
ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਕੇ ਜਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਜਗਾ
ਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ
ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਹੁਤ
ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਿਛਲੇ
ਇਤਿਹਾਸ ਮੁਤਾਬਕ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਨਾ-
ਮਿਲਵਰਤਨ ਅਤੇ ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਦਾ ਰੱਖਿਆਰ
ਵਰਤਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੋਨੇ ਕੋਨੇ
ਵਿੱਚ ਇਹ ਆਵਾਜ਼ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਓਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ ਕਰ
ਦਿਓ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਨੌਕਰੀ, ਵਿਦੇਸ਼
ਸਿੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਵਸਤੂਆਂ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਸਕੂਲਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਦਾ ਪੂਰਨ
ਬਾਈਕਾਟ ਕਰਕੇ 1860 ਈ. ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ
ਕੁਕਾ ਡਾਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਾਗੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਦਾਲਤੀ
ਟੈਸਲਿਆਂ ਲਈ ਪੰਚਾਹਿਤਾਂ, ਸਿੱਖਾਂ ਬਣਾ ਕੇ
ਸੂਬਾ ਗਿਆਨੀ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਮੰਡੀ ਕਲਾਂ ਨੂੰ
ਜੱਜ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ
ਧਰਮਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਅਤੇ ਭੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ।
ਰੇਲਵੇਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ
ਗੱਤਿਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ, ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ
ਕੀਤਾ। ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਜੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਦੀਵਾਨਾਂ
ਵਿੱਚ ਗਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ -

“ਇੱਥੋਂ ਚੁੱਕ ਲੈਂਦੇ ਫਰੰਗੀਆਂ

ਭੋਰਾ ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਰਾਜ ਕਰਨਾ”

ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ
ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਸਾਧਪਤ
ਕੀਤੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਰੂਸ, ਕਸ਼ਮੀਰ, ਹੈਦਰਾਬਾਦ,
ਲਖਨਊ, ਨੇਪਾਲ ਕਰਾਲੀਆਰ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ
ਨਾਲ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਸ਼ੁਰੂ
ਕਰ ਲਈਆਂ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮ ਕੈਪਟਨ
ਜੇ.ਸੀ.ਪੀ ਬੋਲੀ 1868 ਈ ਆਪਣੀ
ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਪ੍ਰਤੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ -

“ਕਾਬੁਲ ਦੇ ਅਮੀਰ ਅਬਦੁਲ
ਰਜਾਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਬੈਟੀ ਸਾਹਿਬ
ਵਿਖੇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਿੱਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ
ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਭੇਜੇ... ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਇੱਕ
ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਇੱਕ ਪੇਂਡੂ
ਤਰਖਾਟ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਏਨੀ ਦੂਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ
ਚੁੱਕੀ ਹੈ।”

ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ
‘ਕੁਕਾ ਪਲਟਣ’ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰ.
ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਸਦੋਰਾ ਨੂੰ ਉਸਦਾ ਕਮਾਂਡਰ
ਅਤੇ ਨੇਪਾਲ ਵਿੱਚ ਰਜਮੈਂਟ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ
ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਿਹੰਗ ਨੂੰ ਉਸਦਾ
ਰਾਜਦੂਤ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅੰਗਰੇਜ਼
ਇਸ ਧਾਰਮਕ ਲਹਿਰ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਕ
ਮਨਸੂਬੇ ਵੇਖ ਕੇ ਅੰਦਰ ਤੌਕ ਕੱਢ ਗਿਆ।
ਉਸ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਪੈ ਗਈ। ਪਰ
ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕੋਲ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ

ਉਹ ਨਾਮਧਾਰੀ ਲਹਿਰ ਵੱਲ ਵਿਰੋਧੀ
ਕਾਰਵਾਈ ਵਾਲੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਦੇਖਦਾ।

ਅਚਾਨਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨੀਂ ਕ੍ਰੱਥ
ਨਾਮਧਾਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ
ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਰਿਮੰਦਰ
ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗੇਟ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਗਊਆਂ ਦਾ
ਬੁਹਤਖਾਨਾ ਵੇਖਿਆ। ਜਿਥੋਂ ਕਾਂ, ਦਿੱਲਾਂ
ਮਾਸ ਦੀਆਂ ਬੋਟੀਆਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿੱਚ
ਅਤੇ ਪਰਿਕਰਮਾ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਿਸ
ਨਾਲ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਪਵਿਤਰਤਾ ਝੱਡ ਹੋ ਰਹੀ
ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੁਹਤਾਂ ਨੂੰ ਵਰਗਾਜਾਂ ਪਰ ਕਹਾਣੀ
ਕਤਲੇਆਮ। ‘ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਦੀ ਘਟਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਨੀਂ ਰਾਈਕੇਟ
ਵਾਪਰੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਸੇ
ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਹੀ
ਬਾਲਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ 15
ਜੁਲਾਈ 1871 ਈ. ਨੂੰ ਰਾਈਕੇਟ ਵਿਖੇ,
15 ਸਤੰਬਰ 1871 ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ
ਅਤੇ 26 ਨਵੰਬਰ 1871 ਈ. ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣਾ
ਵਿਖੇ ਫਾਂਸੀਆਂ ‘ਤੇ ਲਟਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਪਿੰਡ
ਪਿੰਡ ਛਾਪੇ ਮਾਰ ਕੇ ਸਰਗਰਮ, ਸੁਖੀ, ਜਪੇ
ਦਾਰ, ਸੁਖਿਆ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ।
ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਜਬਤ ਕਰ ਲਈਆਂ। ਦੀਵਾਨਾਂ,
ਖਾਨਾਂ ਅਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕਠਾਂ ‘ਤੇ
ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਬਾਬਾ ਰਾਮ
ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖਤਰਨਾਕ ਵਿਅਕਤੀ
ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਐਡਵਾਕਟ ਬੋਲੀ ਆਪਣੀ
ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ -

“ਇਹ (ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ) ਬਹੁਤ
ਹੀ ਖਤਰਨਾਕ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ। ਜਾਇਦਾਦ ਹੁਣ
ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖਤਰਨਾਕ।”

ਐਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ ਬ੍ਰਿਟੇਨਿਕਾ
ਭਾਗ 8 ਪੰਨਾ 143 ‘ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ -

“ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਸਿੱਖ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ,
ਸੁਧਾਰਕ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਨੌਕਰੀਆਂ
ਪ੍ਰਤੀ ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਨ ਅਤੇ ਬਾਈਕਾਟ ਨੂੰ
ਸਿਆਸੀ ਹਥਿਆਰ ਵਰਤਣ ਵਾਲਾ ਪਹਿਲਾ
ਭਾਰਤੀ ਹੈ।”

17 ਜਨਵਰੀ 1872 ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼
ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਐਲ.ਕਾਵਨ ਨੇ ਮਲੇਰ
ਕੋਟਲਾ ਦੀ ਘਟਨਾ ਵਿੱਚ ਫੜੇ ਹੋਏ
ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾ ਮੁਕਦਮਾ ਚਲਾਏ

ਥਾਂ ਨਾਲ ਉਥਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 65 ਸੀ। ਸਾਲਕ ਮਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਨੇ ਝਪਟ ਪੈਣ ਕਰਕੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਹੀ ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਕਰਕੇ ਸਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। 18 ਜਨਵਰੀ 1872 ਈ. ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਗਲੇ ਪਾਣੀ ਕੇਸ ਦਿੱਤਾ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਬਾਹਰੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੇ ਕੁਝ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਮਖਤੀਆਂ ਨਾਲ ਨੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਪ੍ਰਤੀ ਅਨੁਪ੍ਰਾਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਹੀ ਚਲਦੀ ਰਹੀ। ਬਰਮਾ (ਮੁਗ਼ਲ) ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦੋਸ਼ ਦਿਹਾੜੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਨੇ ਡਾ. ਯੋਧੀ ਰਾਏ (ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ) ਆਪਣੀ ਕਲਮ ਨਾਲ ਲਿਖਦਾ ਹੈ -

“ਇਹ ਕੋਲ ਮੰਨਣੀ ਹੀ ਪਵੇਗੀ ਕਿ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੰਮ ਨੇ ਉਨੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਸੇਂਟਪੀਟਰਸਬਰਗ ਤੋਂ ਬਰਮਾ ਤੱਕ ਫੈਲਾਅ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਮੋਲਮੀਨ ਜੇਰਲ ਦੇ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ, ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗੁਰੂ ਬੁੱਧ ਸਿੰਘ, ਸਿਰਹਾਲੀ ਦੇ ਮੀਰਾਂ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਸਿੰਘ, ਮਛੂਆ ਬਾਜਾਰ ਸਟਰੀਟ ਦੇ ਬਲਬਿਹਾਰੀ ਸਿੰਘ, ਰੂਸੀ ਹਾਕਮ ਕਾਰਡਰ ਮਿਆਨ, ਕਹਲ ਕੋਵ ਤੇ ਈਵਾਨੋਵ ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਰਲਕੇ ਇੱਕ ਹੋਰਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਧਿਆਈ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।”

ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਬਰਾਬਰਤਾ, ‘ਸਭੈ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਸਦਾਇਨ’ ਲਈ ਅੱਜ ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਨਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ

ਸੁਨਹਿਰੀ ਪੰਨਿਆਂ ‘ਤੇ ਦਰਜ ਹੈ ਉਥੇ ਸੰਸਾਰ ਪੱਧਰ ਦੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਖੋਜੀ ਐਡਨੋਬਰੂਪਰ, ਹੈਨਰੀ ਕੋਟਲਿਈਬ, ਬਰਵਾਰਾਬੋਵਰਜ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟ ਬੋਵਰਜ ਨੇ 331 ਸਫ਼ਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ “MEN OF THE MILLENIUM” ਲਿਖੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੋਜ ਕਰਕੇ 1000 ਵਰ੍ਹੇ ਦੇ 1000 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਅਕਤੀ ਚੁਣੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 13 ਭਾਰਤੀ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 13 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ 1000 ਵਰ੍ਹੇ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਹੋਰਨੀ ਜਲਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਅਕਤੀ ‘ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ’ ਹੈ। ਡਾ. ਇਕਬਾਲ ਨੇ ਠੀਕ ਲਿਖਿਆ ਹੈ -

“ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲ ਨਰਗਿਸ ਅਪਨੀ ਬੇਨੂਰੀ ਪਹਿ ਰੋਤੀ ਹੈ ਬਤੀ ਮੁਸਕਲ ਜੇ ਰੋਤਾ ਹੈ ਚਮਨ ਮੇਂ ਦੀਦਾਰ ਪੈਦਾ।”

ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਖਿਡੌਣਿਆਂ ਦੀ ਕਲਾਕਾਰ ਮਾਤਾ ਗੁਰਦੇਵ ਕੌਰ ਦਾ ਸਨਮਾਨ

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਿਆਚਾਰ ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਮਾਸਿਕ ਇਕਤੰਤਰਤਾ ਮਿਤੀ 3 ਜਨਵਰੀ 2010 ਨੂੰ ਭਾਈ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਸਕੂਲ, ਈਸਟ ਪਟੇਲ ਨਗਰ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਹੋਈ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ‘ਚ ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ‘ਚ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਡਾ. ਮਨਜੀਤ ਦੀ ਮਾਤਾ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਮੀਡੀਆ ਸਕੱਤਰ ਡਾ. ਪ੍ਰਿਥਵੀਰਾਜ ਥਾਪਰ ਦੀ ਮਾਤਾ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ (ਪਿਧਰ ਦੇ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਮੋਨ ਧਾਰ ਕੇ ਵਿਛੜੀਆਂ ਆਤਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਰਧਾਂਜਲੀ ਭੇਟ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸਰੋਤਿਆਂ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕਰਦਿਆਂ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਅਤੇ ‘ਸੋਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ’ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਸ੍ਰ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਰਟਿਸਟ ਨੇ ਸੰਗਠਨ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਉਪਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਈ।

ਇਸ ਸਾਹਿਤਕ ਇਕਤੰਤਰਤਾ ਨੇ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ। ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਅਲੋਕ ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਨੇ ‘ਭਸਟ ਕਦਰ’ ਨਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਪੌਸ਼ ਕੀਤੀ। ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤ੍ਰੀਆਂ ਉਸਮਾ ਤੇ ਹਰਵਿੰਦਰ ਐਲਬ ਨੇ ਸੰਜੀਦਾ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਸੁਣਾਈਆਂ। ਨਾਧਾਧਾਰੀ ਕਵੀ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੱਸ ਨੇ ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁਬਾਰਕ ਵਾਲੀ ਕਟਾਖਸ਼ ਭਰਪੂਰ ਅਤੇ ਸੋਚੇ ਸੁੱਚੇ ਸਿੱਖ ਦੇ ਬਿੰਬ ਨੂੰ ਉਭਾਰਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਕਵਿਤਾ ਸੁਣਾ ਕੇ ਚੰਗੀ ਵਾਹ ਵਾਹ ਖੱਟੀ। ਸ੍ਰ. ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰੀਹ ਅਤੇ ਡਾ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਉਪਰ ਭਾਵਪੂਰਤ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ।

ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਹਿੱਸੇ ‘ਚ ਪੌੜ੍ਹ ਕਲਾ ਕ੍ਰਿਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਮਾਤਾ ਗੁਰਦੇਵ ਕੌਰ ਭਾਨੂਆਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਬਦਲੇ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮਾਤਾ ਗੁਰਦੇਵ ਕੌਰ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਖਿਡੌਣੇ ਬਣਾਉਣ ‘ਚ ਮੁਹਾਰਤ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਤੇ ਉਥੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਡਾ. ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਚਾਵਲਾ ਨੇ ਲਲਿਤ ਕਲਾ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਉਪਰ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਪਾਈ। ਮਾਤਾ ਗੁਰਦੇਵ ਕੌਰ ਨੂੰ ਢੁੱਲਾਂ ਦੇ ਗੁਲਦਸਤੇ, ਲਾਲ ਅਤੇ ਮਾਣ ਪੱਤਰ ਦੇ ਕੇ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਅਤੇ ‘ਅਜੀਤ’ ਅਖਬਾਰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਪੱਤਰਕਾਰ ਡਾ. ਜਗਮੋਲ ਸਿੰਘ ਭਾਨੂਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਮੌਕੇ ‘ਤੇ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਲਦਸਤਾ ਅਤੇ ਡਾ. ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਚਾਵਲਾ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਸੈਟ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਮੌਕੇ ‘ਤੇ ਲੋਕ ਸੰਪਰਕ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਸੱਤ ਨਰੈਣ ਜੀ ਵੀ ਮੋਜੂਦ ਸਨ। ਮਕਰੋਂ ਮੱਚ ‘ਤੇ ਸਮੇਤਿਤ ਪਤਵੰਤਿਆਂ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ‘ਤੇ ਡਾ. ਭਾਨੂਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਧਾਰਮਿਕ ਗੀਤ ਸੁਣਾ ਕੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀਲੀ ਰੱਖਿਆ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ੍ਰ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਨੇ ਸੰਗਠਨ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਸਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਸ਼ੁਭ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਡਾ. ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਚਾਵਲਾ ਨੇ ਅਖੀਰ ‘ਚ ਭਾਈ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਸਕੂਲ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ, ਸਰੋਤਿਆਂ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਡਾ. ਪ੍ਰਿਥਵੀਰਾਜ ਥਾਪਰ ਨੇ ਕੀਤਾ।

ਜਗਮਗ ਜੋਤ

ਜਗਮਗ ਜੋਤ ਜਗੇ ਦਿਨ ਰਾਤ।
 ਹੋਵੇ ਨਿੰਤ ਮਿਹਰਾਂ ਦੀ ਬਰਸਾਤ।
 ਵਿੱਚ ਹਨੇਰੇ ਭਟਕ ਰਹੇ ਹੋ,
 ਠੇਕਰਾਂ ਠੇਡੇ ਖਾਉ।
 ਦਾਤੇ ਦਾ ਦਰ ਹਰ ਦਮ ਖੁਲ੍ਹਾ,
 ਮੰਗੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪਾਉ।
 ਭੋਲੀ ਝਰਕੇ ਨੈ ਜਾਉ ਏਥੋਂ ਚਾਨਣ ਦੀ ਸੁਕਾਤ।
 ਚੁੱਲਾ ਚੌਕਾ ਉਚਾ ਨੀਵਾਂ,
 ਜੇ ਏਥੇ ਚੌਲ ਆਵੇ।
 ਉਸਦਾ ਅਛਲਾ ਪਿਛਲਾ ਸਾਰਾ,
 ਕਸ਼ਟ ਹੀ ਕੱਟਿਆ ਜਾਵੇ।
 ਇਸ ਦਰ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਨਾ ਪੁੱਛਦਾ,
 ਕੀ ਤੇਰੀ ਏ ਜਾਤ।
 ਤਨ ਮਨ ਆਪਣਾ ਕਰੇ ਪਵਿੱਤਰ,
 ਰਸਨਾ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉ।
 ਛੱਡ ਕੇ ਨਿੰਦਿਆ ਚੁਕਲੀ ਚੋਰੀ,
 ਨਾਮ ਜਪਣ ਵੱਲ ਲਾਉ।
 ਅਨਹਦ ਸਬਦ ਸੁਣੀਏ ਅੰਦਰ,
 ਹੋਰ ਦੂਰੇ ਨਾ ਬਾਤ।
 ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਅਸੀਂ ਬਚਨ ਹੈ ਮੰਨਿਆ,
 ਕੀ ਫੌਂਡਿਆ ਕੀ ਪਾਇਆ।
 ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਅਸੀਂ ਪੁੰਨ ਹੈ ਕੀਤਾ,
 ਕਿੰਨਾ ਪਾਪ ਕਮਾਇਆ।
 ਕੀ ਵੱਟਿਆ ਕੀ ਖੋਟਿਆ,
 ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਮਾਰੇ ਝਾਤ।
 ਧੀਆਂ ਪੁੱਤਰ ਸੋਝੇ ਸੰਬੰਧੀ,
 ਮਾਇਆ ਦੇ ਸਭ ਰਿਸ਼ਤੇ।
 ਰਿਸ਼ੇ ਦੀ ਮਰਨੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮਰਦਾ,
 ਔਂਦੇ ਜਦੋਂ ਫਰਿਸ਼ਤੇ।
 ਜਲ, ਥਲ, ਮਹੀਅਲ ਅੰਦਰ
 'ਦਿੱਲੋਂ' ਸਤਿਗੁਰ ਪੁੱਛਦਾ ਵਾਰ।

ਜਾਵਾਂ ਬਲਿਹਾਰੇ

ਮੈਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਹੋ ਗਏ ਦੀਦਾਰੇ,
 ਵਾਹੀ ਜਾਵਾਂ ਮੈਂ ਸੇ ਸੇ ਵਾਰੇ।
 ਮੁੱਖ ਦੇਖ ਜੀਵਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਰਸ ਪੀਵਾਂ,
 ਜਾਵਾਂ ਮੁਖਤੇ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰੇ।
 ਮੈਨੂੰ ਘੋਰਿਆ ਇਹਨਾਂ ਪੰਜਾਂ ਨੇ,
 ਬਣ ਕਏ ਇਹ ਦੁਸ਼ਮਣ ਮੇਰੇ।
 ਨਾ ਪੰਜਾ ਇਹਨਾਂ ਪੰਜਾਂ ਤੇ,
 ਕਰ ਦੇ ਸਭ ਦੂਰ ਹਲੇਰੇ।
 ਤੂੰ ਗਿਰਵਾਰ ਹੈਂ ਮੈਂ ਮਿਹਰਾ ਤੂੰ,
 ਜੀਵਤ ਹਾਂ ਤੇਰੇ ਸਹਾਰੇ।
 ਬੇਅੰਤ ਅਭੱਖ ਅਬਾਹ ਹੈਂ ਤੂੰ,
 ਤੇਰਾ ਅੰਤ ਨਾ ਲਖਿਆ ਜਾਏ।
 ਤੇਰੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ,
 ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਏ।
 ਮੈਂ ਜੋਗਾ ਹਾਂ, ਤੇਰੇ ਜੋਗਾਂ ਹਾਂ,
 ਮੇਰੇ ਬਖਸ਼ ਦੇ ਔਗੁਣ ਸਾਰੇ।
 ਤੇਰੇ ਸੰਗ ਏਵਾਂ ਜੁੜਿਆ ਰਹਾਂ,
 ਜਿਵੇਂ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਖਤਾਵਾਂ।
 ਤੂੰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਹੋਵੇਂ ਮੈਂ ਮੀਰਾ ਬਣ,
 ਨਿੰਤ ਤੇਰੇ ਹੀ ਫੁਣ ਗਾਵਾਂ।
 ਤੇਰੀ ਬੰਸੀ ਦੇ ਤੇਰੀਆਂ ਰਾਸਾਂ ਦੇ,
 ਹਰ ਵੇਲੇ ਮਿਲਣ ਨਜ਼ਾਰੇ।
 ਮੈਨੂੰ ਦਾਤਾ ਬੁੱਧ ਵਿਵੇਕ ਦਿਉ,
 ਕੁਰ ਗਿਆਨ ਦਿਉ ਵਰਦਾਨ ਦਿਉ।
 ਮੇਰੀ ਰਸਨਾ ਤਾਈਂ ਨਾਮ ਦਿਉ,
 ਸੁਰ, ਜਾਲ, ਕਲਾ ਤੇ ਗਲ ਦਿਉ।
 ਮੈਂ ਬੁਲ੍ਹਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਚੁੱਲਾ ਹਾਂ,
 ਤੁਸੀਂ ਦਾਤੇ ਹੋ ਬਖਸ਼ਨ ਹਾਰੇ।
 ਤੂੰ ਉਚਾ ਤੇ ਤੇਰਾ ਦਰ ਉਚਾ,
 ਅਸਾਂ ਉਚਿਆਂ ਦੇ ਸੰਗ ਲਾਇਆ ਜੀ।
 ਉਚਿਆਂ ਦੀ ਝੱਲੇ ਝੱਲੇ ਹੈ,
 ਨੀਵਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਧਾਈਆਂ ਜੀ।
 ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੇ, ਉਸ ਅੰਬਰ ਤੇ,
 ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਰੰਗ ਖਿਲਾਰੇ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੀਡਲ

੨. ਵਿਕ੍ਰਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਦੀਪਦਿੰਦਰ ਸਿੰਘ
ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੀਡਲ, ਸਿਤਲੀ (ਬੰਗਲੌਰ)

ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਕਾਮ ਜਾ ਮੰਜਿਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਥੇ ਪੂਰਨ ਵਿਸਵਾਸ, ਨਿਸ਼ਠਾ ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਉਥੇ ਕਿਸੇ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਅਸੀਰਵਾਦ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜਿਹੀ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਤੇ ਅਸੀਰਵਾਦ ਸਦਕਾ ਇਹ ਫਾਰਮ ੧੯੭੪ ਵਿਚ ਖਰੀਦਿਆ ਗਿਆ। ਜਿਸਦਾ ਰਜਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ੧੯੭੬ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿਚ ਇਹ ਫਾਰਮ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਸਟੈਂਡ ਵਾਸਤੇ ਖਰੀਦਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਮਕਸਦ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਉੱਨਤ ਨਸਲਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨਾ ਸੀ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਉੱਤੇ ਫਲਾਂ ਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਬੀਜਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਵਧਣ ਲੱਗਾ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਫਸਲਵਾੜੀ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਵੱਲ ਹੋਰ ਕਦਮ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨਾਲ 1982 ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਉਦੈ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਫਾਰਮ ਦੀ ਜ਼ੰਮੇਵਾਰੀ ਸੌਂਪੀ ਗਈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਥੇ ਗੰਨੇ ਦੀ ਫਸਲ ਲਾਈ ਗਈ ਤੇ ਫੇਰ ਕਰੀਬ 1982 ਵਿੱਚ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਪਹਿਲਾਂ

ਅੰਬਾਂ ਦੇ ਤੇ ਫੇਰ ਅੰਗੂਰਾਂ ਦੇ ਬਾਗ ਲਾਏ ਗਏ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਖੁਦ ਅੰਬਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਤੇ ਆਪਣੀ ਦੇਖ ਰੇਖ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬਾਗ ਲਵਾਏ। ਅੱਜ ਫਾਰਮ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲੇ ਅੰਬਾਂ ਦੀਆਂ ਹੀ ੪੭ ਕਿਸਮਾਂ ਹਨ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਅਪਾਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ ਕਿ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਸ ਨੇ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਸੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਤੇ ਬਾਗਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਬੀਜਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵੱਲ ਵੀ ਰੁਝਾਨ ਵਧਣ ਲੱਗਾ। ਇਸੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ IIHR ਦੇ ਵਿਗਿਆਨਕਾਂ ਦੇ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਸੇਧ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਬੀਜ ਉਤਪਾਦਨ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਹੌਂਸਲਾ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਖੁਦ ਆਪਣੀ ਦੇਖ ਰੇਖ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਸਨ।

ਇਸੇ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੇ ਵਿਸਵਾਸ, ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਸੇਵਾ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਉਦੈ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ 1988 ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਪਾਰ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਰੱਖਿਆ। ਜਦ ਇਕ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕੰਪਨੀ ਵਲੋਂ

ਜਿਥੇ ਕੰਪਨੀ ਨੇ ਭੌਤਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਇੰਨੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਉਥੇ ਧਰਮ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਤੇ ਅਧਿਆਤਮਵਾਦ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਰੱਖਿਆ। ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹੀ ਕਿਰਪਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਦੇ ਭੌਤਿਕ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਥੇ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸੰਸਕਾਰ ਕਾਇਮ ਹਨ।

ਟਮਾਟਰ ਦੇ ਬੀਜ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕੰਟਰੈਕਟ ਮਿਲਿਆ। ਬਸ ਫੇਰ ਕੀ ਸੀ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ੍ਰੀ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਪਾਰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਬਾਹਰ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਆਮ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਸ੍ਰੀ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੀਜਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਆਰਡਰ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਦੌਰੇ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਇਸੇ ਮਿਹਨਤ ਸਦਕਾ ਕਈ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕੰਪਨੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋ ਗਏ।

ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਹਾਈਬ੍ਰਿਡ ਬੀਜ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਬੀਜਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਲਈ "ਰਿਸਰਚ ਐਂਡ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ" ਤੇ "ਕਵਾਲਿਟੀ ਕੰਟਰੋਲ" ਦੀ ਇਕ ਅਲੱਗ ਸ਼ਰਾਫ਼ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਈ। ਜਿਸਦਾ ਕੰਮ ਬੀਜਾਂ ਦੀਆਂ ਵਧੀਆ ਤੇ ਉੱਨਤ ਹਾਈਬ੍ਰਿਡ ਕਿਸਮਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਸੀ ਤੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਪਾਰ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਥਾਂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਸੀ।

ਏਸੇ ਰਿਸਰਚ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿੱਚ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਕਈ ਹਾਈਬ੍ਰਿਡ ਬੀਜ ਆਪਣਾ ਇਕ ਖਾਸ ਥਾਂ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਟਮਾਟਰ, ਹਦਵਾਟਾ, ਖਰਬੂਜਾ, ਚਿੰਡੀ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਅੱਜ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਪੰਜ ਮਹਾਂਦੀਪਾਂ ਯੂਰਪ, ਅਮਰੀਕਾ, ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ, ਏਸ਼ੀਆ ਤੇ ਅਫਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਪਾਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਿਤ ਹਨ। ਕੁਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ

ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੀਡਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ।

ਬੀਜਾਂ ਦੇ ਵਪਾਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸਾਥ ਜਮਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਤੇ ਫਲਾਂ ਦਾ ਵਪਾਰ ਵੀ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਮਤੌਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਨ 2000 ਵਿੱਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਫਰੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਇੱਕ ਅਲੱਗ ਫਾਰਮ ਦਾ ਰਜਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਹੋਇਆ। ਜਿਸਦਾ ਕੰਮ ਵਧੀਆ ਕੁਆਲਿਟੀ ਤੇ ਉੱਨਤ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਤੇ ਫਲਾਂ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਰਸਾਇਣ ਰਹਿਤ ਤੇ ਵਧੀਆ ਕੁਆਲਿਟੀ ਦੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਤੇ ਫਲ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕੰਪਨੀ ਨੇ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ।

ਸਮਾਜਿਕ ਪੱਖ-

ਜਿਥੇ ਕੰਪਨੀ ਨੇ ਵਪਾਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਇੰਨੇ ਪੈਰ ਪਸਾਰੇ ਉਥੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਕਾਫੀ ਪੁਲਾਘਾਂ ਪੁੱਟੀਆਂ। ਆਸ ਪਾਸ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੁੱਟ ਬਾਗ਼ੀਨ ਖਰੀਦ ਕੇ ਪਕੇ ਘਰ ਬਣਾ ਕੇ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਕਾਫੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਆਸ ਪਾਸ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਹਰ ਸਾਲ ਮੁਫਤ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤੇ ਕਾਪੀਆਂ ਵੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਫਾਰਮ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਰੀਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਫਾਰਮ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪੱਕੇ ਘਰ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਆਉਣ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਸਕੂਲ ਬੱਸਾਂ ਦੇ ਵੀ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਆਸ ਪਾਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਅੱਜ ਬੰਗਲੌਰ ਫਾਰਮ ਵਿੱਚ ਹੀ 1400-1500 ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਤੇ ਅਸਿੱਧੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ ਹੀ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਕੰਪਨੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਤੇ ਮਦਦਗਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਮਦਦ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਧਰਮ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਪੱਖ-

ਜਿਥੇ ਕੰਪਨੀ ਨੇ ਭੌਤਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਇੰਨੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਉਥੇ ਧਰਮ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਤੇ ਅਧਿਆਤਮਵਾਦ

ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਰੱਖਿਆ। ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹੀ ਕਿਰਪਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਦੇ ਭੌਤਿਕ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਥੇ ਆਪਣੇ ਪਰਾਣੇ ਸੰਸਕਾਰ ਕਾਇਮ ਹਨ। ਅਧਿਆਤਮਕ ਤੇ ਧਰਮ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ ਜੋ ੧੮੮੫ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਅਖੰਡ ਚਾਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸਵਰ ਸ਼ਾਮ ਇਕ ਇਕ ਘਟਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਸਾਧ ਮਗਤ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਰੂਹਾਨੀ ਬਚਨਾਂ ਦਾ ਰਸ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਸਰਤ ਪਾਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਗੁਰਿਆਂ ਵਲ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਇਸੇ ਪ੍ਰੇਮ ਸਦਕਾ ਫਾਰਮ ਵਿਚ ਇਕ ਗੁਰਿਸ਼ਾਲਾ ਦਾ ਵੀ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵਧੀਆ ਨਸਲਾਂ ਦੀ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਾਹੀਵਾਲ ਆਦਿ ਦੀ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਫਰੋਲਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਿਆਂ ਦੀ ਰਾਮ ਵਾਸਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਲਹਿਰ ਨੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਵੀ ਜਿਤੀਆਂ। ਕਈ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕੁਕੇ ਬੁੱਚਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਕੇ ਤੇ ਗੁਰਿਆਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵਾਸੀਆਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਤੇ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡੇ।

ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਲਈ ਯੋਗਦਾਨ-

ਅੱਜ ਦੇ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਸਾਇੰਸ ਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜਿਥੇ ਫਾਰਮ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਥੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਛੋਕੜ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਨਾਲ ਜੜਨ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਟੀਚਰ ਦੀ ਵੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜੋ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪੁਰਾਣੀ ਧਰੋਹਰ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਹਾਰਮਨੀਅਮ, ਢੋਲਕੀ ਅਤੇ ਦਿਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਨਵੀਂ

ਅੱਜ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਕੰਪਨੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਇੱਕ ਹਾਕੀ ਟੀਮ ਹੈ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਨਾਮਣਾ ਖੱਟ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਫਾਰਮ ਵਿਚ ਹੀ ਟੈਨਿਸ ਤੇ ਕੁੱਟਬਾਲ ਦੇ ਗਰਾਊਂਡ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਟੈਨਿਸ ਸਿਖਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਸਪੈਸ਼ਲ ਕੋਚ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਫਾਰਮ ਦੇ ਬੱਚੇ ਟੈਨਿਸ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਕਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਪੀੜ੍ਹੀ ਆਪਣੇ ਧਰਮ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਤੇ ਸੰਗੀਤ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਖੇਡ ਪੱਖ-

ਤੰਦਰੁਸਤ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕ ਤੰਦਰੁਸਤ ਆਤਮਾ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਦੇ ਅਖਾਣ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸਿਹਤਮੰਦ ਅਤੇ ਤੰਦਰੁਸਤ ਰਹਿਣ ਲਈ ਖੇਡਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਾਫੀ ਮਹੱਤਵ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹਾਕੀ ਤੇ ਟੈਨਿਸ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਕੰਪਨੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਇੱਕ ਹਾਕੀ ਟੀਮ ਹੈ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਨਾਮਣਾ ਖੱਟ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਫਾਰਮ ਵਿਚ ਹੀ ਟੈਨਿਸ ਤੇ ਕੁੱਟਬਾਲ ਦੇ ਗਰਾਊਂਡ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਟੈਨਿਸ ਸਿਖਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਸਪੈਸ਼ਲ ਕੋਚ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਫਾਰਮ ਦੇ ਬੱਚੇ ਟੈਨਿਸ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਕਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੀਡਰ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿਥੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਪਾਰ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤੇ ਆਪਣਾ ਚੰਡਾ ਵਹਿਰਾਇਆ ਹੈ ਉਥੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਤੇ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾਲ ਧਰਮ ਤੇ ਸਮਾਜ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੀਡਰ ਤੇ ਆਪਣਾ ਮਿਹਰ ਭਰਿਆ ਹੱਥ ਸਦਾ ਰੱਖਣ ਤਾਂ ਜੋ ਕੰਪਨੀ ਭੌਤਿਕ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਕਰਦੀ ਰਹੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ

ਕਬਜ਼ਾ ਜਦ ਪੰਜਾਬ 'ਤੇ ਅੰਗਰਜਾਂ ਕੀਤਾ।
ਰੋਲੀ ਪੇਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਰ ਫੀਤਾ ਕੀਤਾ।
ਨਾ ਮੰਨਣ ਕੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਨਾ ਮੰਨਣ ਕੀਤਾ।
ਜੋ ਬੋਲੇ ਏਸ ਵਿਰੁੱਧ ਤਾਂ ਓਹਦਾ ਸਰੂ ਪੀਤਾ।
ਕਰਦਾ ਪਿਆ ਬਦਨੀਤੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਬਦਨੀਤਾ।
ਮੂੰਹ ਅੰਡੇ ਓਹਨਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਉਂ ਭੁਖਾ ਚੀਤਾ।
ਹਰ ਕੋਈ ਅਕਰੰਤ ਦੇ ਲਈ ਸੀ ਬਣਿਆ ਚੀਤਾ।
ਓਹਨਾਂ ਕਰ ਛੋੜਿਆ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਸੀ ਬੇਤਰਤੀਤਾ।

ਕਾਵਨ ਆ ਕੇ ਰਸ ਗਿਆ ਸਭ ਲੋਕ ਦਬਾਏ।
ਸਭ ਆਪਣੇ ਹੋਕ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਕਾਨੂਨ ਬਣਾਏ।
ਓਹਨਾਂ ਲੁੱਟ ਲੁੱਟ ਖਾਧਾ ਦੇਬ ਕੋਈ ਪੇਸ ਨਾ ਜਾਏ।
ਇਸੇ ਨਾ ਕੋਈ ਸੁਫਲਾ ਜੋ ਦੇਸ ਬਚਾਏ।
ਓਹਨਾਂ ਖੁਫ਼ਰ ਬਾਨੇ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਨੱਕ ਦਮ ਕਰਾਏ।
ਓਹਨਾਂ ਬੀਜ ਫੂਟ ਦਾ ਬੀਜ ਕੇ ਲੋਕ ਭਿਤਾਏ।
ਓਹਨਾ ਮੁਸਾਮਨਾਂ ਸੰਕ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਸਿਖ ਲਗਾਏ।
ਜੋ ਅਗੇ ਆਏ ਪਕੜ ਕੇ ਸੀ ਚਾਹੇ ਲਾਏ।

ਤਦ ਉੱਠਿਆ ਮਰਦ ਅਗੰਮਤਾ ਦਸਮੇਸ ਪਿਆਰਾ।
ਹੈ ਸੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਛੋੜਿਆ ਜੈਕਾਰਾ।
ਸੁਣ ਕੰਬਿਆ ਰਾਜ ਵਰੰਕੀਆ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ।
ਇੰਨ ਕਿਸਮਤ ਲੋਕੋ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਚਾ ਟੁੱਟਿਆ ਤਾਰਾ।
ਹੋਭਾ ਦੇ ਵਿੱਚ ਜੀਮਣਾ ਅਖੀਂ ਬਣਕੇ ਪਾਥਾ।
ਤਰਤਾ ਹੀ ਜਾ ਅਖਿਆ ਹੁਣ ਬੰਦ ਬੰਦਕਾਰਾ।
ਇਸ ਜਹਾਨੋਂ ਸਾਣ ਦਾ ਹੁਣ ਕਰਨੋਂ ਚਾਰਾ।
ਜੋ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਰਨੇ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਚਾਰਾ।

ਏਨਾ ਸਣ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਸੀ ਵੇਰੀ ਥਾਈ।
ਗੋਰੇ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਹੀ ਅਸਾਂ ਮੇਤ ਖੁਆਈ।
ਸਤਿਗੁਰੂ ਭਾਜਾਂ ਵਾਲੇ ਜੋ ਪੋਹਲ ਪਿਆਈ।
ਓਹਦੇ ਸਿੰਘ ਹੁਣ ਕਰ ਚਏ ਇਹਦੀ ਅਕਵਾਈ।
ਸਾਨੂੰ ਪਾਰ ਭੁਜਾਉਣ ਦੀ ਚੀਤੀ ਆਪਣਾਈ।
ਐਸੀ ਹੋਥੀਂ ਗੁਰੂ ਨੇ ਤੋਪ ਵਤਾਈ।

ਜਦ ਚਲੀ ਤਾਂ ਗੋਰਿਆਂ ਦੀ ਹੋਸ ਫੁਲਾਈ।
ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਿੱਥੋਂ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹੋ ਨੇੜੀ ਆਈ।
ਜਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਸਿੱਖਾ ਆਇਆ।
ਓਹਨਾਂ ਬੰਦਾ ਬੰਦਾ ਕੌਮ ਦਾ ਸੀ ਸੇਰ ਬਣਾਇਆ।
ਇਹਨਾਂ ਗੋਰਤ ਗੋਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਡੇ ਲਾਇਆ।
ਭੱਜੇ ਜਾਂਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਛਾਈਆਂ ਨੂੰ ਥਾਇਆ।
ਜਿਉਂ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਓਥੋਂ ਤਤਾਇਆ।
ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਿਤੇ ਜਲਦੀ ਆਇਆ।
ਅੰਦੋਲਨ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੀ ਜੋ ਚਲਾਇਆ।
'ਦੀਪਕ' ਪੁਰ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਉਹ ਕਰ ਦਿਖਾਇਆ।

ਅੰਦਰ ਤੇਰੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਚਾਹ

ਏਹੀ ਤਾਈਂ ਭੰਗ ਗਈ ਲੋਕੋ, ਕਿੱਧਰੇ ਮਰ ਨਾ ਜਾਵਣ ਸਾਹ
ਮੈਨੂੰ ਆ ਮਿਲ ਪ੍ਰੀਤਮ ਮੋਰਿਆ ਅੰਦਰ ਤੇਰੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਚਾਹ

ਕਰਕ ਅਲਨ ਚੋ ਜਦੋਂ ਦਾ ਆਇਆ ਤੇਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਹਾਂ
ਤੇਰੀ ਯਾਦ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਆਈ, ਦਰ ਦਰ ਉਪਰ ਚੁੱਲ ਗਿਆ ਹਾਂ,
ਉਮਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਬੀਤ ਗਈ ਸਾਰ ਬੰਗ ਹੋਣ ਸਿਆਹ
ਮੈਨੂੰ ਆ ਮਿਲ ਪ੍ਰੀਤਮ ਮੋਰਿਆ, ਅੰਦਰ ਤੇਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਚਾਹ

ਆਸਾਂ ਦਾ ਇਕ ਮਹਿਲ ਸਜਾਇਆ ਉੱਚੀ ਸਾਰੀ ਫੱਤ ਪਵਾ ਰ
ਚਾਹ ਪਾਸ ਮਹਿਲ ਨੂੰ, ਭਰਿਆ ਵੇਸਤ ਪਾਪਾ ਨਾਲ ਕਮਾ ਕੇ
ਪਤਾ ਹੈ ਫਿਰ ਵੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ ਸਮ ਕੁੱਝ ਹੋਣਾ ਸਿਆਹ
ਮੈਨੂੰ ਆ ਮਿਲ ਪ੍ਰੀਤਮ ਮੋਰਿਆ ਅੰਦਰ ਤੇਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਚਾਹ

ਪਤਨੀ ਅਤ ਪੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, ਕਿਉਂ ਪਾਪ ਕਮਾਣ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਗੰਭ ਵਜ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ, ਸਹਿਰ ਖਾਣ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ।
ਚੁੱਪ ਤਰਫੀ ਹੈ ਖੰਭ ਹਨੇਰਾ ਲੱਖਣਾ ਨਹੀਂ ਮੰਜਲ ਦਾ ਰਾਹ
ਮੈਨੂੰ ਆ ਮਿਲ ਪ੍ਰੀਤਮ ਮੋਰਿਆ ਅੰਦਰ ਤੇਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਚਾਹ

ਕੁਰਬਾਨੀ ਇਉਂ ਉਪਾਏਸ ਹੈ ਇਸੀ ਗੋਲੀ ਦੀ ਮਥ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੋਚਾ
ਹੋਭ ਲਖ ਪਿਆਰ ਸਦਾ ਹੈ ਨਿਭਲਾ, ਦੁਨੀਆਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੈ ਕੋਪਾ
ਫਿਰ ਵੀ ਸਮਝ ਨਾ ਆਈ ਇਸ ਨੂੰ, ਇਸ ਨੇ ਕਿਉਂ ਕੀਤ ਵੈਸਾਹ
ਮੈਨੂੰ ਆ ਮਿਲ ਪ੍ਰੀਤਮ ਮੋਰਿਆ ਅੰਦਰ ਤੇਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਚਾਹ

ਬਚੁਪਨ ਗਿਆ ਜਵਾਨੀ ਬੀਤੀ, ਫਿਰ ਇਸਨੂੰ ਆਣ ਬੁਝਾਪੇ ਚਾਹਿਆ
ਹਰ ਹੀਲੇ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਇਸ ਨੇ ਭੁਰਾ ਕਰਮ ਜੋ ਚਾਹਿਆ।
ਬਣੀ ਪੋਥਾ ਨਾਲ ਜਤਾਤੀ ਧਰਤੀ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਹੈ ਥਾਹ,
ਮੈਨੂੰ ਆ ਮਿਲ ਪ੍ਰੀਤਮ ਮੋਰਿਆ, ਅੰਦਰ ਤੇਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਚਾਹ।

ਜੀਰਣ ਹੋਇਆ ਸਰੀਰ ਇਸਦਾ ਇੱਕ ਦਿਨ ਨਿਸ਼ਚੈ ਮੇਤ ਨੇ ਆਉਣਾ
ਜੰਮ ਭੰਨ ਦਰਦਾਂਕੇ ਨੈ ਜਾਣਗੇ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਹੀਂ ਬਚਾਉਣਾ।
ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਲਗਰ ਨਾ ਆਈ, ਉਸ ਸੰਭੇ ਦੀ ਚਾਹ,
ਮੈਨੂੰ ਆ ਮਿਲ ਪ੍ਰੀਤਮ ਮੋਰਿਆ, ਅੰਦਰ ਤੇਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਚਾਹ।

ਦਾਤਾ । ਤੂੰ ਹੀ ਲਖ ਬਰਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਹਾਰੇ ਤੇ ਮੁਰਬਾਏ ਦੀ,
ਤੇਰੇ ਕੰਨ ਵਰਹਿਸਤ ਪਈ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਇੱਕ ਇੱਕ ਕਰਮ ਕਮਾਏ ਦੀ।
ਕਰ ਮਿਹਰੰਮਤ ਬਾਬ ਦੇ 'ਸਾਜਨ' ਇਸਦੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕੁਲਾਹ,
ਮੈਨੂੰ ਆ ਮਿਲ ਪ੍ਰੀਤਮ ਮੋਰਿਆ, ਅੰਦਰ ਤੇਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਚਾਹ।

ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਮੁਕਤੀ-ਦਾਤਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਤਾਰਤੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਗੌਰਵਮਈ ਸਥਾਨ ਹਾਸਿਲ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੱਥ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮਾਤਾ ਤੇ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਰਤਮਾਨ ਦੇ ਉਲਟ ਮਾਤਰੀ ਸੰਤਾਤਾਤਮਕ ਪਰਿਵਾਰ ਸਨ। ਇਹ ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸ਼ਕਤੀ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੱਥ ਆਉਂਦੀ ਗਈ ਤਾਂ ਪਿਤਰੀ ਸੰਤਾਤਾਤਮਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਉਦੈ ਹੋਇਆ। ਹੁਣ ਪੁਰਖ ਦਾ ਸਾਰਾ ਮਰ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਤੇ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਇਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਿੱਠ ਭੂਮੀ ਤੇ ਸੁਤਰਪਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਵਿਦਮਾਨ ਰਾਮ ਜੰਦਰ ਸਰੋਗ ਦੇ ਮਾਨਵ-ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਤੇ ਇਹ ਨਜ਼ਰ ਪਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਾਨਵ-ਸੰਤਾਤਾਤਮਕ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮੌਕੇ ਦੇ ਹਰ ਵਿਚ ਹੀ, ਇਸਤਰੀ-ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਦੋ ਵਿਕਾਸੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ। ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਤਾਨ ਉਤਪਤੀ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਅਤੇ ਪੁਰਖ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਮੱਥ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਵੀ ਪਰਤੱਖ ਹੋਇਆ। ਮੱਥਲਾ ਦੌਰ ਜੋ ਮਾਤਰੀ ਮੂਲਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮਾਤਰੀ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਇਆ ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਦਾ ਮੁਲਮੂਲਰ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਹੀ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ ਹੀ ਪਰਤੀ ਹੈ। ਪਰਤੀ ਹੀ ਬੀਜ ਨੂੰ ਪਾਰਣ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਜਨਨ ਪਰਤੀ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸੰਤਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪਰਤੀ ਰੂਪ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ ਹੀ ਹਰ ਦਾ ਪ੍ਰਜਣਯੋਗ ਹੈ। ਉਹ ਜਨਮਦਾਤਾ ਹੈ, ਮਾਂ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਾਵਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਆਦਿ ਕਾਲ ਦੇ ਮਾਤਰੀ ਮੂਲਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਇਆ। ਆਦਿ ਦੇਵੀ ਜਾਂ ਆਦਿ ਮਾਤਾ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਦਾ ਸੂਤਰ ਵੀ ਇਸੇ ਵਿਚ ਫਿੱਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਦੌਰ ਪੁਰਖ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਨੂੰ ਪਰਤੱਖ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਕਸਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਕਰਦਾ

ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਪੁਰਖ ਦਾ ਹੀ ਇਕੋ ਭਾਗ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਹਰੀ ਵੰਸ਼' ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜਲ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ 'ਪ੍ਰਜਾਪਤਿ ਖੁਹਮਾ', ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧਾ ਨਾ ਵੇਖ ਕੇ, ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਕੇ ਇਸਤਰੀ ਤੇ ਪੁਰਖ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ 'ਮਿਥੁਨੀ' ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਵਿਚ ਜੁੱਟ ਗਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਕਸਰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਧਰਮਾਂ ਦੀਆਂ ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਜੋ ਕਥਾਵਾਂ ਹਨ, ਉਹ ਪੁਰਖ ਨਜ਼ਰੀਏ ਦੀ ਧਾਰਣਾ ਦੀ ਹੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸਤਰੀ ਸਿਰਫ ਖੇਤਰ ਹੈ, 'ਬੀਜ' ਤਾਂ ਪੁਰਖ ਹੈ। ਪੁਰਖ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਹੀ ਇਸ ਲਈ ਹੋਈ ਕਿ ਉਹ ਸੰਤਾਨ ਉਤਪੰਨ ਕਰੇ। ਇਸਤਰੀ ਤੇ ਪੁਰਖ ਦਾ ਸਬੰਧ ਸਿਰਫ ਸੰਤਾਨ ਉਤਪਤੀ ਦਾ ਹੀ ਹੈ।

ਸਤਿਅਤਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਪੁਰਖ-ਪਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਣ ਲੱਗੀਆਂ ਤਾਂ ਮਾਤਰੀ ਪਰਧਾਨ ਪਰਿਵਾਰ ਅਲੰਪ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਪਿਤਰੀ ਪਰਧਾਨ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਘੇਰਾ ਵਧਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਇਸਤਰੀ ਵਸਤੂ ਅਰਥਾਤ ਲੈਣ ਦੇਣ ਦੀ ਵਸਤੂ ਬਣ ਗਈ। ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮਾਨਵ ਸਮੁਦਾਇ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਮੱਸਿਆ ਸੀ- ਜਨਸੰਖਿਆ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਇਸਤਰੀ ਵਰਗ ਦੀ ਬਜਾਏ ਪੁਰਖ-ਵਰਗ ਦੀ ਜਨਸੰਖਿਆ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਬੀਲੇ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਸੁਤਾਵਿਕ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਪੁਰਖ ਵਰਗ ਬਹੁ ਪਤਨੀਤਵ ਦੀ ਸੀਮਾ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਜਨਸੰਖਿਆ ਵਾਧੇ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਬਣਿਆ।

"ਜਦੋਂ ਇਸਤਰੀ ਮਹਿਮਾ ਖੰਡਿਤ ਹੋਈ ਤਾਂ ਦੇਵੀ ਦਾ ਰੂਪ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਪੁਰਖ ਪਰਧਾਨ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਬੀਰਜ ਨੂੰ ਪਰਾਕਰਮ ਦਾ ਸੂਚਕ ਮੰਨ ਕੇ ਸਿਵ ਦੇ ਨਾਥ ਲਿੰਗ ਉਪਾਸਨਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਇਆ।"

ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਜਨ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਕੁਲ ਜਾਤੀਆਂ ਵਿਚ ਅੱਜ ਵੀ ਮਾਤਰੀ ਸੱਤਾਤਾਮਕ ਰਿਵਾਜ ਵੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬ੍ਰਹਮਪੁੱਤਰ ਨਦੀ ਦੇ ਦੱਖਣੀ ਕੰਢੇ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਖਾਸੀ ਅਤੇ ਗਾਰੋ ਜਨ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕੋਰਲ ਦੀ ਨਾਇਰ ਅਤੇ ਦੱਖਣ ਦੀ ਕਾਦਰ ਇਰੂਲਾ ਤੇ ਪਲਾਇਣ ਜਨ ਜਾਤੀਆਂ ਮਾਤਰੀ ਵੰਸ਼ਜ ਹਨ। ਖਾਸੀ ਜਨ ਜਾਤੀ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੋਪਤੀ ਦੀ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਲੜਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਭੇਦਿਤਨ ਵੀ ਉਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਕਾਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਾਤਰੀ ਸੱਤਾਤਾਮਕ ਪਰਿਵਾਰ ਹੋਲੀ ਹੋਲੀ ਅਲੋਪ ਹੁੰਦੇ ਗਏ ਅਤੇ ਪੁਰਖ ਪਰਧਾਨ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਨਾਰੀ ਭੰਡੀ ਇਕ ਰਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਣ ਜਾਂ ਔਰਤ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋ ਗਈ। ਨਾ ਸਿਰਫ ਰਾਮਚਰਿਤ ਮਾਨਸ ਦਾ ਕਹੀਂ ਤੁਲਸੀਦਾਸ ਹੀ 'ਝੋਲ, ਗੁਆਰ, ਬੂਦਰ ਨਾਰੀ'। ਇਹ ਸਭ ਭਾਤਨ ਕੇ ਅਧਿਕਾਰੀ, "ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਕਿਸਾਕਾਰ ਤਰੀਮ ਤੇ ਦਿੰਦਾ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਆਸਮਾਨ ਦੇ ਕਲਕੇ ਮੇਲਣ ਵਿਚ ਮਾਹਰ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਹਾ ਕਿ "ਧੀਆਂ ਗਧ੍ਰਿਆਂ ਕਾਮ੍ਰਿਆਂ ਦਾ ਝਲਕ ਕੀ ਹੈ ਸਦੇ ਰਾਮ" ਸੋਹਣੀ ਦੇ ਕਿੱਸਾਕਾਰ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਕੋਮੀ ਕਵੀ ਸਾਧ ਮੁਹੰਮਦ ਸਿੱਖ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਡੋਗਰਿਆ ਦੀ ਪਰਚਾਰ ਮੁਹਿੰਮ ਦਾ ਸਿਕਾਰ ਹੋ ਕੇ, ਰਾਣੀ ਜਿੰਦ ਕੌਰ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਸਾਰੀ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਵਲੋਟਣ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਹੈ-

"ਹੁੰਦੇ ਆਏ ਨੀ ਰੰਨਾਂ ਦੇ ਪੁਰੇਂ ਕਾਢੇ। ਲੰਕਾ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹੋਣ ਕੁਹਾ ਦਿਤਾ ਭੈਰੋਂ ਪਾਂਡਵਾ ਨਾਲ ਕੀ ਝਲਾ ਕੀਤੀ, ਕਾਕ੍ਰਾਂ ਖੂਹਣੀਆ ਪੁਰ ਖਾ ਦਿਤਾ ਰਾਜੇ ਤੋਂ ਦੇ ਮੂੰਹੀ ਲਗਾਮ ਦਿਤੀ, ਮਾਰ ਔਝੀਆਂ ਹੋਸ਼ ਕੁਲਾ ਦਿਤਾ। ਸਾਧ ਮੁਹੰਮਦ ਇਸ ਰਾਣੀ ਜਿੰਦ ਕੌਰ, ਸਾਰੇ ਮੁਲਕ ਦਾ ਫਲਕ ਉਠਾ ਦਿਤਾ।"

ਦਲਿਤਾਂ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਨਰਕੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਤਗਤ ਕਵੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਉਠਾਈ। ਪਰਦਾ ਅਤੇ ਸਤੀ ਪ੍ਰਥਾ ਦੇ ਭਾਰ ਹੇਠ ਕਰਾਚ ਰਹੀ ਔਪੀ ਵੱਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਆਸਾ ਰੂਪੀ ਕਿਰਨ ਵਿਖਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਸਰਬਾਧਿਕਮ ਨਾਰੀ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤੀ -

"ਤਕੁ ਨ ਇੰਦ੍ਰੀ ਤਕੁ ਨ ਨਾਚੀ।

ਤਲਕੇ ਬੁਝ ਖਵੇ ਨਿਤ ਦਾਕੀ।"

ਭੀਤ ਜੰਮੀਐ ਭੀਤ ਨਿਮੀਐ ਭੀਤ ਮੰਗਣੁ ਵੀਯਾਹੁ।

ਭੀਤਹੁ ਹੋਵੇ ਦੋਸਤੀ ਭੀਤਹੁ ਚਲੈ ਰਾਹੁ।

ਭੀਤ ਮੁਖਾ ਭੀਤ ਭਾਣੀਐ ਭੀਤ ਹੋਵੇ ਕੰਧਾਨ।

ਜੇ ਕਿਉਂ ਮੇਦਾ ਆਖੀਐ "ਜਿਤੁ ਜੰਮਹਿ ਰਾਜਾਨ।"

ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਸੀ ਨੇ ਪਰਦੇ ਦੀ ਰਸਮ ਅਤੇ ਸਤੀ ਪ੍ਰਥਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਖਾਲਸਾ ਸ਼ਸਤਰ ਬੰਧ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਮਾਈ ਭਾਰੀ ਜਿਹੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਨੇ ਮੁਕਤਸਬ ਬੇ ਜੰਗ ਸ਼ਿਵ ਆਪਣੇ ਚੀਰਾ ਦੇ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਸੋਤ ਕੇ ਵੈਰੀ ਦਲ ਦੇ ਆਹੂ ਲਾਏ। ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਮਗਲ ਕਾਲ ਦੀਆਂ ਸਥਤੀਆਂ ਦਾ ਦੌਰ ਸਿੱਖ ਬੀਬੀਆਂ ਨੇ ਵੱਡੇ ਸਿਦਕ ਅਤੇ ਸਿਰਤ ਨਾਲ ਨਿਭਾਇਆ। ਜੰਗਾਂ ਜੁੱਧਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹਰ ਹਥੀ ਨਤੀ ਵਿਚ ਸਾਮਲ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਹਜ਼ਾਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਤੁਰਦੀਰ ਤੇ ਮੁਗਲ ਹਰਮਾ ਦੀਆਂ ਅੰਤਤਾ ਵੀ ਰਸਕ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਪੰਥ ਪਰਧਾਸ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ -

"ਸਿੰਘਣੀਉਂ ਤੁਮ ਹੋ ਬਡ ਭਾਗੀ।

ਰਹਿਤ ਸੋ ਨਿਨ ਪਤੀਅਨ ਸੰਗ ਲਾਗੀ।"

ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਕਾਬਲ ਕੰਧਾਰ ਜਾਂ ਦਿੱਲੀ-ਦੱਖਣ ਗਏ ਛੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਘਰ ਮੁੜਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਹ ਸਿੱਖ ਬੀਬੀਆਂ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸਾਥ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ।

ਮਿਸਲਾਂ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖ ਸੰਤਬਾਰੀ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਗੁਰਮਤ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਇਸ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਇਸਤਰੀਆਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਚੌਰਵਸਾਲੀ ਅਸਥਾਨ ਤੋਂ ਬੇਦਖਲ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਦਰਬਾਰੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਰਿਹੋ ਜਿਹੀ ਸੀ ਇਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਵੀ ਗਿਆਨ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੁਸਤਕ "ਪੰਥ-ਪਰਕਾਸ਼" ਵਿਚ ਇਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ-

"ਮੰਨ ਤੀਆ ਤਜ ਪਰ ਘਰ ਰਮੀ, ਪਾਸਾ ਕੁਲਟਾ

ਜੰਗੀ।

ਖਾਕੀ ਤੇ ਉਨਕੀ ਤੀਆ ਭੀ ਰਮੀ ਖਾਰ ਨਿਕੀ।

ਇਸੀ ਹੋਤੁ ਤੈ ਬੇਸਬਾ ਕੁਲਟਾ ਸਾਧ ਕੋਹਨੀ ਸਜ

ਬਲੈ ।

ਆਤੀ ਬਥਿਤੁ ਰਹੈ ਚਕਿਤੁ ਹਾਥ ਭਾਵ ਬਹੁ ਕਨੈ । ੧੭

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 12 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1857 ਮੁਤਾਬਕ ਵੈਸਾਖੀ 1914 ਬਿਕਰਮੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ (ਪੰਜਾਬ) ਵਿਖੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਤ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖੀ ਪੁਨਰ ਜਾਗਰਣ ਦੀ ਲਹਿਰ ਚਲਾਈ । ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਆਏ ਨਿਸ਼ਚਾਰ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ, ਆਪ ਦਾ ਮਕਸਦ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖ ਸਥਿਰਤਾ ਨੂੰ 3 ਜਾਗੀਰਾਂ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਐਸਾ ਖਾਲਸਾ ਵਿਆਪਕ ਕਰਨਾ ਸੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਅਥਵਾਸੀਆ ਨਾਦਾਰ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ, ਹੁਣ ਸਰਕਾਰੀਆਂ ਵਰਗੀ ਹਾਕਮਾ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈ ਸਕੇ । ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਨਾਥਾਈਆ ਨੂੰ ਜਿਥੇ ਨਾਮ ਦਾਨ ਦਿਖਾਏ, ਥਾਣੀ ਅਤੇ ਥਾਣੇ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ । ਠੰਗੀ, ਹਰੀ, ਯਾਰੀ, ਮਾਸ ਮਦਰਾ ਅਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਸੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵਰਜਿਤ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤੇ । ਸਾਦਾ ਜੀਵਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦਾ ਜਾਗਣਾ ਅਤੇ ਹਰ ਸਮੇਂ ਵਿਆਹ ਬਰ ਤਿਆਰ ਖਾਲਸਾ ਕਾਇਮ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰੀ ਰੋਮਾਂਸ਼ ਨਮਾਉਣ ਲਈ, ਸਵਾਖਲੰਡੀ ਬਣਾਇਆ । ਦਰਿਦਰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ ਦੇ ਲਾਗੇ ਰਿਹਾ ਆਏ । ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਮਕਸਦ ਆਪਣੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਨਿਸ਼ਾਨੇ, ਗੁਆਚੇ ਸਿੱਖ ਸਨਮਾਨ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਲਈ, ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਭਾਰ ਬਰਤਾਨਵੀ ਬਸਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਤੇ ਰਾਜਸ ਰਹਿਅਉਣਾ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਬਾਈ ਸੁਭਿਆ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਰਕੇ, ਹਿਰ ਨਾਇਬ ਮੁਖੇ, ਹੇਠਾਂ ਤੁਕੀਆ ਇਲਾਕਿਆ ਦੇ ਸ਼ਿੰਦਾਰ, ਮਹੰਤ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮੰਗਤ ਦੀਆਂ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ ਕਾਇਮ ਕਰਕੇ, ਮਤਕਾਮੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ । ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪੈਰਾਇਆ ਵਿਚ ਨਿਬੇੜੇ ਜਾਏ ਸਨ । ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਮੇ ਹੇਠ ਬਿਦੇਸ਼ੀ ਰਜਤਾ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ ਅਤੇ ਬਰਤਾਨਵੀ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਮਾਕੂਲ, ਰਸਪਤਾਲ, ਅਦਾਲਤਾਂ, ਯਾਤਾਯਾਤ ਦੇ ਸਾਧਨ ਠੇਲਾ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਡਾਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਰਗੇ ਨਾਲ ਵੀ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ ਵਿਛੋੜਾ ਕਰਕੇ ਅਸਹਿਯੋਗ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਲਹਿਰ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਤੇ 65 ਸਾਲ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚੱਲਣ ਦਾ ਦੁਬਾਰਾ ਬਿਚਾਰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਇਆ । ਬਦੇਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਕਾਇਮ ਕਰਕੇ, ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਆਪਕ ਜਨ-ਲਾਮਬੰਦੀ, ਸਤਿਗੁਰੂ

ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸੰਚਾਲਿਤ ਕੁਕਾ ਜਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸੀ ।

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਿੱਖ ਚਿੰਤਕ ਸ੍ਰ. ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਪਸਤਕ 'ਸਪਤ ਸਿੰਗ' ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਰ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਜੇ ਕੁਲਾਂ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਲਈ ਕੀਤੇ ਆਪ ਦੇ ਉਪਕਾਰ ਹੀ ਆਪ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਹੋਰੀ ਦੇ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰਕਾਂ ਦੀ ਕਤਾਰ ਵਿਚ ਖਲਿਹਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਪਸਤਕ "ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ" ਵਿਚ ਭਾਈ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਮ ਦੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, ਨਸ਼ਿਆ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਹਟਾਏ । ਕੁਤੀਆਂ ਮਾਨਨ ਤੇ ਬਰਜਦੇ । ਧੀਆ ਦੇ ਪੇਸੇ ਲੈਕੇ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਦੇ ਭੈਰੇ ਰਿਵਾਜ ਨੂੰ ਰੋਕਦੇ । ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਹ ਲੋਕ ਗੀਤ ਬਣਿਆ -

"ਨਾ ਬੋਝ ਕਮਾਰੀ ਦੇ ਬਾਬਲਾ ਲਾਲਹੀਆ ।

ਕਲ ਕਉ ਕਟਾਰੀ ਦੇ ਬਾਬਲਾ ਲਾਲਹੀਆ ।

ਤੇਰੀ ਕਈ ਮੱਤ ਮਾਰੀ ਦੇ ਬਾਬਲਾ ਲਾਲਹੀਆ ।

ਨਾ ਕਈ ਕਮਾਰੀ ਦੇ ਬਾਬਲਾ ਲਾਲਹੀਆ ।"

ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਬੋਝਣਾ, ਵੱਟਾ ਕਰਨਾ, ਬਾਲ ਵਿਆਹ, ਖੁੰਡ ਪਰਦਾ, ਵਿਧਵਾ ਵਿਆਹ ਦੀ ਵਿਜਾਜਤ ਨਾ ਦੇ ਕੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਬਲਦੇ ਭੈਣ ਵਿਚ ਕੋਟਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮਸੀਬਤਾਂ ਵਿਚ ਔਰਤਾਂ ਜਾਤ ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਮਈ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੂਜੇ ਅੱਧ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਸੀ ਜੰਮਦੀ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੰਗ ਤਰੀਕੇ ਵਰਤ ਕੇ ਮਾਰ ਮਕਾ ਦੇ ਟਾ । ਇਸ ਲਈ ਦਾਜ ਦਹੇਜ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੀ, ਜੋ ਛੋਟੀ ਰਿਸਾਈ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਵੱਡੀ ਰਿਸਾਈ ਜਾਂ ਜਗੀਰਦਾਰ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਇਸ ਹੱਦੀ ਕਾਰਨ ਜੰਮਦੀ ਕੁੜੀ ਮਾਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਜਾਅਦੀ ਬਣੇਗਾ । ਪਹਿਲਾਂ ਰਿਸਾਕਾਰ ਦਮੋਦਰ ਹੀਰ ਦੇ ਪਿਉ ਸੂਚਕ ਦੀ ਇਸ ਹਿੰਡ ਦਾ, ਇਉਂ ਜਿਕਰ, ਆਪਣੇ ਕਿੱਸੇ ਯੀਰ ਵਿਚ ਕਰਦਾ ਹੈ -

"ਆਖ ਦਮੋਦਰ ਬਹੀ ਨਾ ਨਿਵਿਆ, ਹੁਣ ਹੀਰੇ ਆਣ ਨਿਵਾਇਆ ।"

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਸੰਧੂ ਅਤੇ ਲੁਧਿਆਣਾ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਗਰੇਵਾਲ ਜੱਟਾਂ ਵਿਚ ਜੰਮਦੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਹਲਾ ਬੁੱਟ ਕੇ ਮਾਰ

ਦੇਣ ਦਾ ਆਮ ਰਿਵਾਜ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸੀ। ਇਸ ਕੁਪ੍ਰਥਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ
ਤਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋਰ ਭਰੀ ਅਵਾਜ਼ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ
ਬਲੰਦ ਕੀਤੀ। ਵੈਸੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ
ਕੜੀ ਮਾਰ ਅਤੇ ਨੜੀ ਮਾਰ ਨਾਲ ਮੇਲ ਜੋਲ ਨਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ
ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਜੋ ਰਹਿਤਨਾਮਾ
ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ ਲਈ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਉਸ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਹਦਾਇਤਾਂ
ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਲਈ "ਥਾਣੀ ਪਤਲੇ
ਜੋ ਕੰਠ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੰਠ ਕਰ ਲੈਣੀ। ਸਰਬ ਮਾਈ ਬੀਬੀ ਸਰਬ
ਨੇ। ਹਰ ਧਰਾਈ ਧੀ ਤੈਣ ਆਪਣੀ ਜਾਨਣੀ। ਜੋ ਕੋਈ
ਮੇਰਾ ਹਰਮ ਕਰੇ ਜਾਰੀ ਚੋਰੀ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਹੀ ਬਾ ਦੁਹਾਨੁ ਸਿਚ ਨਹੀਂ
ਬਝਨ ਦੇਣ। ਜੇਕਰ ਜ਼ਰਾਬਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਭਨਾ ਨੇ ਦੇਹੁ ਅਰਦਾਸ
ਕਰਨੀ ਜੀ ਏਥੇ ਆਉਣ ਜੇਯਾ ਦੀ ਨਾ ਭਏ। ਹਰ ਜੀ ਕਿਸੇ
ਦਾ ਮੇਰਾ ਕਰਮ ਛਾਪਉਣਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਹੋਰ ਜੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਹੀ ਤੈਣ
ਦਾ ਪੇਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਬਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਸਾਰੇ ਬਹੀਰ ਨੂੰ ਦੇਹੁ
ਹਰਮ ਸਟਾਇ ਦੇਣਾ ਜੋ ਪੰਦਰਾਂ ਸੋਲਾ ਬਰਸ ਤੇ ਘਟ ਹੋਈ ਨਾ ਕੁਤੀ
ਥਿਆਹੀ।"

ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਅਥੇਹ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੀ ਜਦੋਂ
ਓਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਲ ਫਿਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੋਰਦੀਆਂ ਸਨ, ਵਿਆਹ ਦੇ
ਅਰਥ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੀ ਸਮਝਣੇ ਸੀ ਜਦੋਂ ਪਰਾਤ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਕੇ ਹੀ
ਦੇਰੇ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, 15-16 ਸੋਲਾ ਬਰਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕੋਈ
ਕੜੀ ਨਾ ਵਿਆਹੇ, ਇਹ ਗੱਲ ਆਪਣੀ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ
ਇਕ ਵੱਡਾ ਦਿਨਕਲਾਬੀ ਕਦਮ ਸੀ ਜੋ ਨਾਰੀ ਜਾਤੀ ਦੀ ਮੁਕਤੀ
ਵਾਸਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੌਟਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ
ਨੇ ਬਾਲ ਵਿਆਹ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਤੇ ਮੁਕੰਮਲ ਰੋਕ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਸ
ਨਕਤੇ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਬਣੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ
ਸਪਸ਼ਟ ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ ਪੁਸਤਕ "ਹੁਕਮਨਾਮੇ" ਦੇ
ਮੱਥਲੇ ਸਥਲਾਂ ਵਿਚ ਇਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ -

ਸੰਨ 1863 ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੇ ਰਹਿਤਨਾਮੇ ਵਿਚ
ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੰਦਰਾਂ ਸੋਲਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦੀ
ਲੜਕੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਰੰਗੂਨ ਤੇ ਭੇਜੇ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਿਆਹ ਯੋਗ
ਉਮਰ ਹੋਰ ਵਧਾਕੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲ ਅਤੇ ਲੜਕਿਆਂ
ਦੀ ਵੀਹ ਸਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਇਹ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਦਾ

ਮਹਾਨ ਕੰਮ ਸੀ। ਆਮ ਲੋਕ ਤਾਂ ਐਸੀ ਗੱਲ ਕੀ ਸੋਚਦੇ, ਸਰਕਾਰੀ
ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਵੀ ਉਸ ਸਮੇਂ 10 ਸਾਲ ਦੀ ਲੜਕੀ ਦੀ ਸਾਦੀ ਕੀਤੇ
ਜਾਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਸੀ।

"ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਮੈਂ ਏਥੇ ਇਹ ਦੱਸ ਦੇਣਾ
ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 1860 ਦੀ ਵਿਚ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ
ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਵਿਆਹ ਯੋਗ ਉਮਰ
10 ਸਾਲ ਮੰਨੀ ਗਈ ਸੀ। ਸੰਨ 1891 ਵਿਚ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ
ਲਈ 13 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਈ। ਸੰਨ
1931 ਵਿਚ ਭੜੀ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕੇ 'ਸਾਰਦਾ ਐਕਟ' ਬਣਿਆ।
ਇਸ ਐਕਟ ਅਨੁਸਾਰ 14 ਸਾਲ ਦੀ ਲੜਕੀ ਅਤੇ 18 ਸਾਲ ਦੇ
ਲੜਕੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਯੋਗ ਉਮਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਸਤੰਤਰ 31
ਉਪਰੰਤ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 1949 ਦੀ ਵਿਚ ਸਾਰਦਾ ਐਕਟ ਵਿਚ
ਸੁਧਾਰ ਕਰਕੇ ਲੜਕੀਆਂ ਅਤੇ ਲੜਕਿਆਂ ਦੀ ਵਿਆਹ ਯੋਗ ਉਮਰ
15 ਸਾਲ ਅਤੇ 18 ਸਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਸੰਨ 1978 ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ
ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇਸ ਐਕਟ ਵਿਚ ਅਤੇ ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਆਹ
ਸਮੇਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਲੜਕੀ ਦੀ ਉਮਰ 18 ਸਾਲ ਅਤੇ ਲੜਕੇ ਦੀ
ਉਮਰ 21 ਸਾਲ ਹੋਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਹੁਣ ਵੀ ਇਹ ਨਿਯਮ
ਹੀ ਲਾਗੂ ਹੈ।"

ਜਿਥੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਿਆਹ ਯੋਗ ਬੱਚੇ ਬੰਦੀਆਂ ਦੀ ਉਮਰ
ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹੁਣ ਪੰਜਦੀ ਹੈ, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ
ਤਰਫ਼ੋਂ ਇਕ ਸਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਉਮਰ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ
ਸਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਪੁਰਖ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ
ਬਹੁਤ ਅੱਗੇ ਵੇਖਣ ਅਤੇ ਦੂਰ ਦੀ ਸੋਚਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ
ਆਪ ਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਵਿਚ ਦਰਜ ਇਹ ਵਾਕ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ
ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਬਚਨ ਦੀ
ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਤਾ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਹਾ ਕਿ -

"ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਬੀ ਏਹੋ ਹੁਕਮੁ ਹੈ ਜੇ ਅਠਾਰਾਂ ਬਰਸਾਂ
ਦੀ ਲੜਕੀ, ਬੀਸ ਬਰਸ ਦਾ ਲੜਕਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵਿਆਹ ਕਰਨਾ, ਉਹੇ
ਨਹੀਂ ਕਰਕਾ।" (ਹੁਕਮਨਾਮਾ-23)

"ਹੁਣ ਇਉਂ ਕਰੋ, ਅਠਾਰਾਂ ਬਰਸ ਦੀ ਲੜਕੀ ਦਾ
ਅਠਾਰ ਪਤੰਟਾਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਪਤੰਟਾਂ, ਛੱਟੀ ਹੈ।" (ਹੁਕਮਨਾਮਾ - 44)

ਬ੍ਰਹਮਣੀ ਕਰਮ ਥਾਣਾ, ਲਗਨ ਮਹੂਰਤਾਂ, ਤਿੱਥਾਂ ਦੀਆਂ
ਵਾਧਾਂ ਘਾਟਾਂ, ਸਰਨ ਅਪਸਰਾਨ, ਸਾਹਾ ਸੁਧਾਉਣਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ

ਦੇ ਵਿਆਹ ਪ੍ਰਥਾ ਨਾਲ ਜੜੇ ਹੋਰ ਪਰੰਪਰਾ ਅਤੇ ਮਨ ਮਤ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾ ਦਾ ਖਹਿਤਾ ਛੁਡਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪਿੰਡ ਖੇਟੇ (ਜਿਲ੍ਹਾ ਮੋਗਾ) ਵਿਚ 3 ਜੂਨ, 1863 ਈ ਨੂੰ ਅਨੰਦ ਮਰਿਆਦਾ ਵਿਧੀ ਦੁਆਰਾ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਗਾਇਨ ਅਤੇ ਸੁਹੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਉਚਾਹੀਆ ਚਾਰ ਲਾਵਾ ਦੇ ਉਚਾਰਣ ਨਾਲ, ਛੇ ਲੜਕੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਦਾਜ ਦਹੇਜ ਰਹਿਤ, ਅੰਤਰ ਜਾਤੀ ਦੇ ਅਨੰਦ ਕਾਜਕ ਪੜ੍ਹਵਾਏ। ਇਹ ਅਨੰਦ ਕਾਜਕ ਵਿਧੀ ਪਰਾਤਨਤਾ ਅਤੇ ਆਯੁਰਵੇਦ ਦਾ ਸਮਲ ਸੀ। ਸਫਲ ਅਤੇ ਦਾਜ ਦਹੇਜ ਬਿਨਾ ਜਿਸੇ ਵਿਆਹ ਤੇ ਸਿਧੇ ਸਾਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਨੇ ਵੀ ਨਾਰੀ ਮਾਫ਼ੀ ਦੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਫਾਦਮ ਸੀ ਕਿਉਂ ਜੁ ਨੌਕ ਨਮੂਨਾ, ਵੱਡੀ ਗਾਹਣੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਰੰਥਰਾ, ਬਰਾਤਾਂ ਨੂੰ ਯਥਾ ਹਥਤਾ ਭਰ ਨਹਿਤਾਪੁੰਡ ਦੇ ਭਾਰੀ ਪਰਚੇ ਹੀ ਉਹ ਕਾਫਲ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਟ ਗਈਆਂ ਬਾਲਤੀਆਂ ਮਾਰ ਦੇਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਵਿਆਹ ਦੇ ਇਸ ਭਾਰੀ ਖਰਚੇ ਤੇ ਸਿਪਤਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਰੀ ਸਥਰੇ ਸਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਇਨ ਦੋਵੇਂ ਉਲ ਜਨਾ ਕੇ ਧਿਸੇ ਦਾ ਘਰ ਲੁੱਟ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਆਖਦੇ ਹਨ 'ਜੀ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।'

“ਉਲ ਦੋਵੇਂ ਘਰ ਛੁੱਟੀਏ,

ਲਕੀ ਕਹਿਣ ਵਿਆਹ।”

ਰਾਮਮਤ ਅਨੰਦ ਮਰਿਆਦਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਨੇ ਮਾਈਆ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚੌਰ ਤੇ ਬਰਾਬਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਮਰਦ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਰੁਤਬਾ ਦੇਣ ਲਈ ਪੰਜ ਕਥਾਰ ਦੀ ਰਹਿਤ ਦਾ ਪਾਰਨੀ ਬਨਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਵੀ ਬਖਸ਼ੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਚ ਮਾਈਆ ਬੀਬੀਆ ਨੂੰ ਪੰਜ ਕਥਾਰ ਪਾਕਨ ਕਰਵਾ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਜੇ ਕਿਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਰਿਹਾ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਾਮੰਤੀ ਜੀਵਨ ਮੁੱਲਾ ਮਦਕਾਂ ਔਰਤ ਨੂੰ ਇਕ ਮਾਤਰ ਭੋਗਣ ਦੀ ਵਸਤੂ ਸਮਝਣ ਕਾਰਨ, ਹੁਣ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮੂਲਚੇ ਹੀ ਤਿਲਾਜਲੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਇਹ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹਰ ਪ੍ਰਣੀ ਮਤਰ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਨਾਮ-ਉਪਦੇਸ਼, ਜੀ ਐਸਾ ਸੀ ਕਿ ਪਰਖ ਤੇ ਹੇਠਲੇ ਰੁਤਬੇ ਵਾਲੇ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਤੀ ਮਾਈਆ ਵਿਚ ਵੀ ਨਜ਼ਰਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮੁਕੰਮਲ ਬਰਾਬਰੀ ਵਾਸਤੇ ਚੜ੍ਹਤ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਉੱਪੀਆਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਬੀਬੀਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੂਬੇ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ

ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਝਬਦੇ ਹੀ ਪੂਰਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਬਾਬੇ ਵਾਲ ਸਮਕਾਲੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ‘

“ਬਾਬੇ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਕੇ ਬੀਬੀ ਦਇਆ ਕੌਰ ਤੇ ਉੱਤਮੀ ਪਿੰਡ ਰੋਕ ਸੇ। ਜਿਸ ਕੇ ਦੇਸ ਰਾਜ ਤੇ ਅੰਨ੍ਹਿਆ ਕਾ ਚੈਕ ਭੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹੇ ਤੇ ਬੀਬੀ ਕਰਮ ਕੌਰ ਕੁੰਜਰ ਵਾਲ ਕੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀਆ ਜੀ ਅਸੀਂ ਭੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਹਾਂ। ਬਾਬੇ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਿਰ ਖੋਲ੍ਹਣੇ ਪੈਣਗੇ ਅਤੇ ਕਢਿਹਰੇ ਪੈਣੇ ਪੈਣਗੇ। ਏਕ ਪੰਚਾ ਲਾਹੁਣਾ ਤੇ ਏਕ ਪੋਣਾ। ਬੜੀ ਕਰੜੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਹਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੈ। ਕੋਸ ਖੋਲ੍ਹਕੇ ਕਢਹਿਰੇ ਪੈਣੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਏ ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ।

(1 ਜੂਨ, 1863 ਈ ਨੂੰ) ‘ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿਆਹਤ ਸੇ ਮਾਈਆ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ ਤੇ ਕਢਹਿਰ ਪਵਾਏ। ਸੁਧ ਹੋਏ ਤਾਂ ਸਹ ਪਾਈਐ। ਦੇਸ ਵਾਸਤੇ ਬੀਬੀਆ ਲਈ ਵੀ ਸਿਧ ਕੀ ਹੀਤੀ ਤਹੀਂ ਹੈ। ਖੀਉਂਤ, ਸੰਕਿਆ ਦਾ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਚੰਬੇ ਦਾ ਪਾਣੀ ਹਟਾਇੇ ਦਿਤੇ ਹੈ। ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਆਪ ਪਾਣੀ ਭਰਿਆ ਕਰੇ। ਚੰਬਾ ਦੇ ਕੇ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸਜਾਇਆ ਕਰੇ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਸਨ ਦੇਵੇ ਧੁਤ ਕੋਟ ਚਲੇ ਗਏ। ਜੇਗਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਭੇਗ ਪਾ ਕੇ ਏਹ ਪਿੰਡ ਖੇਟੀ ਗਏ।

“ਬਤਕਟ ਸੇ ਸੰਮਤ 1920 ਬਿਕ੍ਰਮੀ, ਮਹੀਨਾ ਜੇਠ (ਮਤਾਬਿਕ 3 ਜੂਨ, 1863 ਈ) ਸਬਦ ਪੜ੍ਹਦੇ ਖੇਟੀ ਆਇ ਪਹੁੰਚੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ। ਦੁਨੀਆ ਦਰਸਨਾ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਕਹਿੰਦੇ ਹੈ ਇਹ ਕੁਕਿਆ ਦਾ ਗੁਰੂ ਹੈ। ਔਤਰਯਾਸੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਆਪ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਧਾਰਿਆ ਹੈ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਕਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨੇ ਕੇ ਵਾਸਤੇ।”

“ਛੇ ਅਨੰਦ ਪਤਾਏ। ਏਕ ਅਨੰਦ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਤਰਖਾਲ ਸਿੰਘ ਕੀ ਲੜਕੀ ਅਰੋਤਿਆ ਸਿੰਘਾ ਕਾ ਲੜਕਾ। ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਪਹਿਲੇ ਮੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਸੇ ਗੀਤੀ ਤੋਰੀ ਹੈ, ਸਰਬ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਕਰਨੀ ਬਣੇਗੀ। ਕਈਆ ਸਿੰਘਾ ਨੇ ਅਰਜਾ ਕੀਤੀਆ ਜੀ ਸਾਡੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਕੇ ਅਨੰਦ ਆਪ ਕੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਵਣ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੀ।”

“ਖੇਟੀ ਜਾਰੇ ਪਿੰਡ ਸੇ ਏਨੀ ਥਾਤਾ ਹੋਕਨ ਕਿ ਨਵੀਂ ਗੀਤੀ ਤੋਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾ ਕੇ ਮੰਨਣਾ ਭੀ ਛੱਡ ਦੀਆ ਹੈ। ਦੇਖ ਕੈਸਾ ਅਚਰਜ ਪੰਥ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਚਾਰ ਜੁਗਾਂ ਮੇ ਬੋਦਾ ਕੇ ਮੰਨਦੇ ਆਏ ਹੈ। ਏਸ ਗੁਰੂ ਨੇ ਨਿਆਰਾ ਕੀ ਪੰਥ ਤੋਰਿਆ ਹੈ।”

ਕੁਕਿਆ ਨੇ ਸਿਧ ਉਹ ਹੀ ਤੋਰੀ ਜੋ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ

ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਵਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ - "ਕਹੂੰ ਬੇਦ ਗੀਤ ਕਹੂੰ ਤਾ ਸਿਉ ਬਿਪਰੀਤ"। ਪੁਰਾਣਾ ਸਥਾਪਿਤ ਪੁਰੋਹਿਤ ਵਰਗ ਬਹੁਤੋਂ ਤਿਲ ਮਲਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਸਾਥੋਂ ਵੱਖਰੀ ਵਿਆਹ ਦੀ ਗੱਤੀ ਤੋਰਨਗੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਤ ਮਰਾਗੇ। ਰਿਖਾ ਵੀ ਚਿਨਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਖੁਦ ਚਿਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ, ਫੌਕੇ ਭਰਵੇਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਥੇ ਬਿ ਅਸੀਂ ਢੁੱਕੇ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲਿਆ ਵਿਹ ਸੁਣ ਦਿਆਗੇ। ਅਨੰਦ ਮਰਿਆਦਾ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਹ ਅਸਾਂ ਅਰੰਭ ਕਰਨੀ ਹੀ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਇਕ ਵੇਰ ਤੇ ਦਰ ਵੇਟ ਆਏ ਪਰੰਤੂ ਵਿਰ ਥਾਣਾ ਥਾਘਾ ਪੁਰਾਣਾ ਜਾ ਕੇ ਦਰਖਾਸਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਿਲਵ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਸਾਡੀ ਗੋਟੀ ਰੋਜ਼ੀ ਖੋਹਦੇ ਹਨ। ਸਾਡਾ ਲਾਗ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਅਸੀਂ ਗੱ ਕਰਾਰੇ। ਇਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਸਥਾਪਿਤ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਗੀਤ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਅਤੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਇਸ ਝਗੜੇ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ -

“ਮੇਂ ਥਾਘੇ ਪੁਰਾਣੇ ਜਾਯਾ,
ਰਾਣਾ ਮੇਰਾ ਥਾਘ ਲੱਕਦਾ।

ਜੇਦ ਮਿਖਾ ਨੂੰ ਕੁਰਾ ਦਊ,
ਭੰਗਾ ਵੀਲ ਪੈਂਦ ਕਰ ਕੇ।

ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਪਾਈ ਅਰਜੀ,
ਸਾਡੀ ਕੁਤੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਪਛਾਇਆ।

ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਇਹ ਅਰਜੀ ਪਹੁੰਚ ਤੇ “ਕਿ ਜੇ ਲਵਾ ਪੈਂਦ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਸੇ ਸਾਨੂੰ ਮਾਫ਼ਦੇ ਹੈ ਅਤੇ ਬੇਦ ਗੀਤੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਸਾਨੂੰ ਵਿਆਹ ਸਾਈ ਪਰ ਬਲਾਉਂਦੇ ਸੇ, ਸੇ ਏਨ੍ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦੀਆ ਹੈ। ਸਾਕ ਅੰਗ ਕੇ ਤੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ, ਸਿੰਘ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਬੇਈ ਹੋਵੇ। ਔਰ ਏਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਸ ਵਿਗਾਭ ਦੀਆ ਹੈ। ਫਰੀਗੀ ਨੇ ਬਾਏਦਾਰ ਤੋਲਿਆ। ਕੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਕਹਿਣੇ ਲੱਗਾ ਜੀ ਆਪ ਕੋ ਅੰਗੇਜ਼ ਨੇ ਲੋਇਆ ਹੈ (ਵਿਰੋਜਪੁਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਡੀ ਐਸ ਖੀ ਲੈਂਡਟੈਨੈਂਟ ਹੈ ਮਿਲਟਨ) ਥਾਘੇ ਪੁਰਾਣੇ ਮੇਂ ਉਤਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।”

ਜੇਗਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਔਗਰੇਜ਼ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ

ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਮਨੇ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਥ ਦਿਉ। ਜੇਗਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਹ ਕਹਿਣ ਤੇ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਪੰਜ ਘੁਮਾ ਫੂਮੀ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਛੱਡ ਦੇ ਸੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਆਂਗਾ। ਇਸ ਤੇ ਅੰਗੇਜ਼ ਅਫਸਰ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਜਜਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਲੈਣਾ ਹੈ, ਵਹੀ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਵਿਖਾਉ। ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਇਹ ਕਹਿਣ ਤੇ ਕਿ ਸਾਡਾ ਪੁੰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਲਿਖਿਆ ਤਾਂ ਕਥ ਨਹੀਂ, ਹਾਕਮ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੁੰਨ ਤੇ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਫਿਰ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਥਾਘੇ ਪੁਰਾਣੇ ਤੋਂ ਕਾਣਿਊ ਥਾਣੀ ਹੁੰਦੇ ਹੋਈ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਤੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੀ ਗੱਤੀ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਦੀ ਨਾਰੀ ਸਮਾਨਤਾ ਵੱਲ ਪੈਰੀ ਇਕ ਵੱਡੀ ਪੁਲਾਘ ਗਿਣੀ ਗਈ। ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਬਹੁਲੀ ਵਾਲੇ ਦੇ ਕਿੱਸਾ “ਸੰਤ ਖਾਲਸਾ” ਵਿਚ ਕੁਝ ਲਹਿਰ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ, “ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮਾਏਆ ਨੂੰ ਦੂਆ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ” ਵਿਚ ਮਿਥੀ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ। ਕਦੀ ਦੇ ਸਬਦਾ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਸੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਬੂ ਕੀਤੇ ਸਨ

ਔਰਤ ਦੇ ਨੱਕ ਕੰਨੂ ਵਿੰਨ੍ਹਣੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਹੋਣਾ ਪਾਯਾ ਅਤੇ ਗੁਲਾਮੀ ਜਿਹਾ ਦਰਜਾ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਮੁਹਾਵਰੇ ਦੀ ਇਧਰ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ “ਨੱਕ ਨੱਕ ਖਸਮ ਹੱਥ।” ਸਿਰ ਗੁੰਦਵੇ, ਮੀਥੀਆ ਪਾਉਂਟੀਆਂ ਅਤੇ ਲੰਮੀਆ ਗੁੱਤਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਤਾਂ ਕਿ ਕੱਢੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁੱਤੇ ਵਤਕੇ ਪੁੱਠਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਹੇ ਸਿਆਪਿਆ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਹੀ ਪੁੱਟ ਦਿੱਤੀ। ਬੀਬੀਆ ਮਰਦ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਕੋਈ ਵੀ ਗਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਟਗੀਆਂ। ਗੁੱਤ ਦੀ ਝਾ ਤੇ ਗਿੱਰੀ ਪਾਸ ਕੁਤਾ ਕਰਨਗੀਆਂ ਉਂਜ ਵੀ ਮੀਥੀਆ ਗੁੱਤਾਂ ਅਤੇ ਉਂਤੇ ਪਾਏ ਡਾਕ ਬੰਗਲੇ (ਸਿਰ ਗੁੰਦਦੇ ਕਪੜੇ ਨੇਟੇ, ਉਂਤੇ ਪਾ ਦੇ ਡਾਕ ਬੰਗਲਾ ਵਾਲੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਰੋਜਾਨਾ ਇਕ ਜਾ ਦੋ ਵਕਤ ਕੇਸੀ ਇਸਨਾਨ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ। ਨੱਕ ਕੰਨੂ ਵਿੰਨ੍ਹਣ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਪੂਰਵ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਰਹਿਤਨਾਮਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਪਰ ਰਾਜਸੀ ਠਾਠ ਨੇ ਸਿੱਖ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਰ ਸਿੰਗਾਰ ਦੇ ਪੁਲੋਤਨ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਕਹਾ ਗੀਤਾਂ ਤੇ ਪਾਸੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਰੀ ਮੁਕਤੀ ਵਾਲੇ ਪਰਚਾਰ ਦਾ ਅਸਰ ਬਿੰਨਾ ਹੋਇਆ, ਇਸ ਦੀ ਮੂੰਹ ਬੋਲਦੀ ਮਿਸਾਲ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਲੋਕ ਗੀਤ ਹਨ -

“ਲਾਹ ਦੇ ਸਿਰੋਂ ਪਰਾਂਦਾ,
ਨਾਲੋਂ ਲਾਹ ਦੇ ਨੌਰ-ਮਛਲੀ।

ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜਲਾਵਤਨੀ ਬਾਦ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦੇ ਸਿਰ ਰਹਤਾਂ ਬਣੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਕ ਸਮਕਾਲੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕਵੀ, ਤਾਈ ਕਾਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੰਗਲ ਕਲਾ (ਲੁਧਿਆਣਾ), ਵਾਲਿਆ ਨੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਅਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖਿਆ ਨੂੰ ਇਉਂ ਕਾਨੀ ਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੈ

“ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੰਥ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੇਂਦੇ
ਝੁੰਦੀ ਥਾਲੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਪੁਕਾਰ ਥੀਥੀ।
ਨਾਮ ਦਾਨ ਇਸਨਾਲ ਸਟਕੋਸ ਕਰਨਾ,
ਖੰਝੂ ਕੁੱਤ ਜੁਤਾ ਸਿਰ ਧਾਰ ਥੀਥੀ।
ਫੇਰੀ ਖਮਟੀ ਸੁੱਟ ਪਰਾਂਦਿਆ ਨੂੰ,
ਨਹੀਂ ਪਾਸ ਤੂੰ ਪੰਜ ਕਰਾਰ ਥੀਥੀ।
ਨੱਥ ਚੌਂਕ ਤੇ ਹਾਠੀਆਂ ਭੰਡੀਆਂ ਜੋ,
ਨੀਲੀ, ਲੱਗ ਨੂੰ ਦੇਵੀ ਉਤਾਰ ਥੀਥੀ।
ਫੇਰੇ ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਹੱਥ ਨਾ ਝੁੱਲ ਪਾਵੀ
ਸਿਪ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਖਾਰ ਥੀਥੀ।
ਸੇਨਾ ਕੁਝ ਰੁੱਖਾਂ ਚੁਰੂ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ
ਮੁੜ ਸਮਰ ਲੈਣਾ ਪਹਿਨਣ ਹਾਰ ਥੀਥੀ।”

ਸਤਿਗੁਰੂ ਖਿਲਾਸ ਵਿਚ ਤਾਈ ਬਾਹਿਵਾਲ ਜੀ ਇਕ ਵੇਰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਕਲਕੱਤੇ ਵਾਲਾ ਲਾਟ) ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦਾ ਸਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। “ਉਸ ਵਕਤ ਬਾਰਸ ਨਹੀਂ ਪੈਦੀ ਸੀ। ਲਾਟ ਨੇ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਜੀ ਖਾਸ ਨਹੀਂ ਪੈਦੀ। ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਤਾਂ ਬਾਰਸ ਪੈ ਜਾਏ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਇਹ ਲੋਕ ਬਿਆਜ ਛੱਡ ਦੇਣ ਅਤੇ ਧੀਆ ਦਾ ਪੈਸਾ ਲੈਣਾ ਛੱਡ ਦੇਣ ਅਤੇ ਮਿਰਗਾਂ ਦੇ ਨਾ ਕੋਈ ਮਾਰੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਥੀ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਪਾਸ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਮੀਂਹ ਪੈ ਜਾਏ ਗਾ। ਸਣੇ ਲਾਟ ਕੋਈ ਨਾ ਬੋਲਿਆ। ਇਤਨੇ ਬਚਨ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਖੋੜੀ ਪਰ ਚੜ੍ਹ ਗਏ।”⁷

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤਾਤਨਾ ਭਰੇ ਸਬਦ ਲੁਣਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਸਨ। ਬਾਹਿਵਾਲ ਜੀ ਮੁਤਾਬਿਕ ਸਭ ਸਿੰਘ ਬੜੀ ਕੇ ਮਾਂ ਕੇ ਸਮਾਨ ਅਤੇ ਬਰਾਬਰ ਹੀ ਕੇ ਤੇਣ ਕੇ ਸਮਾਨ ਅਰ ਜੋ ਆਪ ਸੇ ਛੋਟੀ ਹੋਵੇ ਸਿਕੇ ਕੇ ਧੀ ਕੇ ਸਮਾਨ

ਸਮਝਤੇ ਹੈ।” ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਬਾਹਿਵਾਲ ਜੀ ਤੇ ਵਾਗਿਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਏ -

“ਵਡੀ ਮਾਉਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਜਾਨਣੀ ਹੈ
ਅਤੇ ਤੈਣ ਬਰਾਬਰ ਛੋਟ ਜੀ ਨੂੰ।”

ਸੰਨ 1867 ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਦੀਪਮਾਲਾ ਦੇ ਮੇਲੇ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਹਿਰ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਕੱਲੇ ਵੱਖ ਹੋ ਟੁਕੇ ਅਤੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਮੇਰੇ ਮਗਰ ਆਵੇਗਾ ਉਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੂਬਾ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਹੀ ਅਪਣਾ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਕਰਕੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਸੂਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਤੇ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਡੁੱਬੇ “ਬਾਬੇ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਜੀ ਧੁਆਡੇ ਬਿਨਾ ਸੰਗਤ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ?” ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਮੈਂ ਤਾਂ ਚੱਲਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਮੇਰੇ ਚਰਨੀ ਹੱਥ ਨਾ ਲਾਓ। ਗਊਆਂ ਕਸਾਈਆਂ ਕੋਂ ਚੁਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ, ਕੁੜੀਆਂ ਕਾ ਪੈਸਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਇਹ ਮੇਰੇ ਚਰਨੀ ਹੱਥ ਕਿਉਂ ਲਾਉਂਦੇ ਹੋ? ਏਨ੍ਹਾਂ ਕੇ ਹੱਥ ਲਾਓ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਹਟਾਵਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ। ਬਾਬੇ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਜੀ ਆਪ ਮੁੜ ਚੱਲੋ, ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਹਟਾਵਾਂਗੇ।”

ਬਾਹਿਵਾਲ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਮੁਤਾਬਕ ਜੈਮਲ ਸਿੰਘ ਨਾਮੇ ਇਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਸੇ ਖੀਥੀ ਨੂੰ ਮੰਦਾ ਚੰਗਾ ਬੋਲਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗਲ ਵਿਚ ਜੁੱਤੀਆਂ ਦਾ ਹਾਰ ਪਾ ਕੇ ਰਾਏ ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਰਾਏ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਫਿਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਜੈਮਲ ਸਿੰਘ ਰਾਏ ਵਾਲਾ ਪੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਖੋਟੀ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰੋਨ ਹੋ ਗਏ।

ਪ੍ਰਦੇਸ ਵਿਚੋਂ ਸੰਗਤ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇਜੇ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਲੜਕੀ ਮਾਰਨ, ਲੜਕੀ ਵੇਚਣ ਅਤੇ ਲੜਕੀ ਦਾ ਵੱਟਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਲੀਲਾ ਸਹਿਤ ਸਖਤ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ

“ਜੇ ਕੁੜੀ ਮਾਰੇ ਕੇ ਤਾਂ ਬੇਚੇ ਕੇ ਤਾਂ ਬਟਾ ਕਰੇ ਅਰ ਜੋਕਰ ਅਛੀ ਤਰਾ ਮਲੂਮੀ ਹੋਇ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਰਤਣਾ, ਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਗਤ ਮੈਂ ਬਰਨ ਦੇਣਾ।” (ਹੁਕਮਨਾਮਾ-4)

“ਹੋਰ ਲਟਕੀ ਨਾ ਕਿਸੇ ਮਾਰਨੀ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਵਟਾ ਕਰਨਾ, ਨਾ ਲਟਕੀ ਦੇ ਦਮ ਲੈਣੇ। ਜੇਹੜਾ ਲਟਕੀ ਮਾਰੇ, ਬੇਚੇ, ਵਟਾ ਕਰੇ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਦਾ ਘਰ ਦਾ ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਬਰਤਣਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਬੜਨ ਦੇਣਾ।” (ਹੁਕਮਨਾਮਾ-20)

“ਹੋਰ ਆਗੇ ਜੋ ਲੜਕੀ ਮਾਰ ਦੇਣੇ ਦਾ ਅਰੁ ਲੜਕੀ ਚੋਰਣੇ

ਦਾ, ਬਣਾ ਰਹਿਨੇ ਦਾ ਬਣਾ ਪਾਪ ਹੈ। ਜੇ ਮਾਨਸੇ ਦਾ ਏਹੁ ਪਾਪ ਹੈ ਜੋ ਲਤਰੀਆ ਮੈ ਬਹੁਤ ਈ ਗੁਣ ਹੋਨ, ਅਨੇਕ ਤਰਾਂ ਦੇ ਸੁਖ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹੋਨ। ਇਸ ਤਰੀਕਾ ਗਿਣੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਤੇ। ਕੁਝੀ ਦਾ ਮਾਰਨਾ ਰਹਿੰ ਤੇ ਸੀ ਬਣਾ ਪਾਪ ਹੈ, ਅਰੁ ਬਹੁ ਬਣਾ ਕਰਨੇ ਤੇ, ਦੋਸ ਲੈਣ ਤੇ, ਕੁਝੀ ਕੋ ਬਹੁ ਅਛਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਕੇ ਬੁੱਢਾ ਕੇ ਕਿ ਸੋਹਣਾ ਲਤਦਾ ਹੈ। ਦੋਸ ਲੈਣੇ ਤੇ ਨਾਲੇ ਕੁਝੀ ਦੇ ਘਰ ਕਿਸਕ-ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਕੁਝੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਨਾਲੇ ਕੁਝੀ ਬਿਤਿਚਾਰਨੀ ਹੋਇ ਜਾਦੀ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਥਾਈਂ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਏਹੁ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਮਾਪਿਆ ਕੇ ਲੋਕਦਾ ਹੈ।” (ਹੁਕਮਨਾਮਾ-28)

“ਇਕ ਹੋਰੁ ਥੀ ਬਾਤ ਸਭਨਾ ਨੂ ਲੁਣਾ ਦੇਣੀ ਜੋ ਨਾ ਕੋਈ ਕੁਝੀ ਮਾਰੇ ਨਾ ਥੇਰੇ ਨਾ ਬਣਾ ਕਰੇ। ਜੇ ਏਹੁ ਬਾਤ ਨਾ ਮਨੇ ਤਾ ਉਸਨੂੰ ਸੰਗਤ ਮੇ ਨਾ ਭਰਨ ਦੇਣਾ। ਜੇ ਨਾ ਮਨੇ, ਤਾ ਆਪਣਾ ਫੇਰ ਨਾ ਆਈ। ਨਾ ਹਟੇ, ਕੁਝੀਆ ਮਾਰਕੇ ਕਢ ਦੇਣਾ, ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਫਿਰੇ।” (ਹੁਕਮਨਾਮਾ-52)

ਔਰਤ ਜਾਤ ਵਾਸਤੇ, ਉਸ ਦੀ ਹੋਰ ਬਰਬਰਾਤ ਕੈਫਤ ਵਾਸਤੇ, ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਔਸ ਤੇ 150 ਵਰ੍ਹਾ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿੱਥੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਮਨ ਮਸਤਕ ਦੇ ਸਆਮੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਮੱਥੀ ਨਾਰੀ ਜਾਤੀ ਦਾ ਪੀਤਾ ਨਾਲ ਸਦਾ ਦ੍ਰਿੜ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹਿਰਦਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਨੀਚ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਹਿੰਦੀ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਪੀੜ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਹੈ -

“ਅਸਲਾ ਜੀਵਨ ਹਾਇ ਤੇਰੀ ਹੈ ਯਤੀ ਕਹਾਨੀ
ਆਚਲ ਮੇਂ ਹੈ ਦੂਪ ਔਰ ਆਖੇ ਮੇਂ ਪਾਨੀ।”

ਬੀਬੀ ਹੁਕਮੀ ਕਰਿਆਹ ਵਾਲੀ ਜੋ ਆਪ ਨੇ ਸੂਬਾ ਰਾਜੀ ਸੀ ਰੁਆਨ ਉਮਰੇ ਹੀ ਵਿਧਵਾ ਹੋ ਗਈ ਪਰਦੇਸ਼ ਤੇਜੇ ਪੋਤਰ ਵਿਚ ਦਿਲੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦਾ ਇਉਂ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਨਗਰ ਨਿਵਾਸੀ ਭਾਈ ਨੰਦਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕਰਕੇ -

“ਬੜਾ ਕਜ਼ਬ ਹੋਇਆ ਮੁਟਿਆਰ ਕੁਝੀ ਦਾ ਠੰਡੀ ਹੋਇ ਜਾਣਾ। ਕੁਝ ਬਸ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਸੇ ਦੇ ਰਜਾਇ ਪ੍ਰੇਸਰ ਦੀ। ਕੁਝੀਏ ਤਾਲ਼ ਖਾਣੀ ਕਰ ਤਕਤੀ ਹੈ ਕੇ। ਹੋਰ ਤਾ ਕੋਈ ਜਤਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਰੀਸ਼ੀਦ ਦਾ ਭਾਣਾ ਮੰਨੇ।” (ਹੁਕਮਨਾਮਾ-17)

ਆਪ ਅਨਜੇਤ ਵਿਆਹ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਆਪ ਦੇ ਮਹਿਲ ਮਾਤਾ ਜੀਸਾਂ ਦੇ ਸੁਰਕਸ਼ਾਸ ਹੋਣ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ 1871 ਈ

ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਆਪ 55 ਵਰ੍ਹੇ ਦੇ ਸਨ, ਸੂਬਾ ਗਿਆਨੀ ਸਿੰਘ ਮਾਈ ਸਰਖਾਨੇ ਦੀ 16 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਲਤਰੀ ਅਤਰ ਕੋਰ ਦਾ ਰਿਸਤਾ ਆਪ ਲਈ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਉਸ ਨੂੰ ਰੰਦ ਕੀਤਾ ਸਗੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਤੇ ਪਰਦੇਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਅਪਨੇ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਇਸ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਰੰਗੂਨ ਆਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜੋ ਪਤਨੀ ਬਣ ਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ ਦੇ ਆਹਰ ਵਿਚ ਸੀ ਆਪ ਵਿਧਵਾ ਵਿਆਹ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ 40 ਸਾਲ ਤੱਕ ਵਿਧਵਾ ਬੀਬੀ ਫਿਰ ਅਨੰਦ ਕਰਦਾ ਲਵੇ ਆਪਣੀ ਪੁੱਤਰੀ ਧੀਧੀ ਨੰਦਾ ਨੂੰ ਇਕ ਪੋਤਰ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲਤਰੀਆ ਬਹੁਆ ਨੂੰ ਵੀ ਅਖਰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਪੜ੍ਹਾਇ ਦੇਵੇ। ਇਸਤਰੀ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਆਪ ਪ੍ਰਥਮ ਹਮਾਇਤੀ ਸਨ। ਮਾਈ ਸੋਮ ਕੋਰ ਇੰਦ ਕੋਰ ਜਹੀਆ ਕਣ ਚੰਡੀਆ ਆਪ ਦੇ ਮਨਮਾਨਤਾ ਵਾਲੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾ ਸਦਕਾ ਹੀ ਸਹੀਦਾ ਨਾਲ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਰੋਕਤ ਵਿਚ ਤੋਂ ਤੋਂ ਕੇ ਤੇਪਾ ਅੱਗੇ ਜਾਣੀਆ ਸਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਸਹੀਦ ਵੀਰਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਦਿਉ। ਨਾਮਹਾਤੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਜੀਵਨ ਕੋਰ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਛਤੋਹ ਕੋਰ ਜਹੀਆ ਜਕਤ ਮਾਤਵਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ ਜੋ ਆਪ ਤੋਂ ਵਰੋਸਾਈਆ ਸਨ।

ਔਸ ਦੇ ਕੰਨਿਆ ਭਰੂਣ ਹੋਤਿਆ ਤੇ ਪੀੜਤ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਧੇ ਰਾਹ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਇਹ ਸਾਰਥਕ ਸਰਧਾਸ਼ਲੀ ਹੋਈ

ਵੱਟ ਨੋਟ

- 1 ਪਹਿਲਾ (86) ਹਿੰਦੀ ਤ੍ਰੇਮਾਸਿਕ ਮਈ, ਜੂਨ, ਜੁਲਾਈ 2007-ਜੈਬਲਪੁਰ ਸਭਾ 133-134
- 2 ਪੰਥ ਪਰਕਾਸ਼-ਭਾਸਾ ਵਿਭਾਗ, ਪਟਿਆਲਾ - 1970 ਈ ਸਭਾ 1303-134
- 3 ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ - ਨਾਮਹਰ ਸਿੰਘ ਐਮ ਦੇ 1957 ਈ ਦਿੱਲੀ - ਸਭਾ 141-142
- 4 ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ - ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ 1998 ਈ ਸਭਾ 74-75
- 5 ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਿਲਾਸ ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ - ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ 2002 ਈ ਸਭਾ 236
- 6 ਉਪਰੋਕਤ-ਸਭਾ 237-(7) ਉਪਰੋਕਤ-ਸਭਾ 270-(8) ਉਪਰੋਕਤ-ਸਭਾ 267

ਧਰਮ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ

ਅਸੀਂ ਦੇ ਨਾਸਤਿਕ ਮਨੁੱਖ ਅਨੁਸਾਰ ਧਰਮ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਦੋਵੇਂ ਉਲਟਾ ਵਿਚਾ ਵਿੱਚ ਵਿਗਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ ਮਨੁੱਖ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁੱਝ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਧਰਮ ਦੀ ਘੋਟੀ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਧਰਮ ਦਾ ਧਾਰਾ ਪੈਂਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਗਿਆਨ ਅਨੁਸਾਰ ਭਲਾ ਅਤੇ ਕਲਪਨਾ ਮਾਧਿਅਮ ਹਨ, ਪਰ ਸੱਚਾਈ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਦੋਵੇਂ ਇੱਕ ਹੀ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਚੱਲਦੇ ਹਨ। ਧਰਮ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਧਰਮ ਦਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਹੀ ਧਰਮ ਦੀ ਚੋਣ। ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਧਰਮ ਦੀ ਧਰਮ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਦੋ ਪਾਸੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਵਿਗਿਆਨ ਨੇ ਪਿਛਲੀਆਂ ਸਮਾਜਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਧਰਮ ਅਤੇ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਪਹਿਲੂਆਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਿਗਿਆਨ ਕੇਵਲ ਪਦਾਰਥ (ਮੱਦ) ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਧਰਮ ਪਦਾਰਥ (ਮੱਦ) ਦੀ ਖੋਜ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਧਰਮ ਦਾ ਕੀ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਯੋਗਦਾਨ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਧਰਮ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਲਈ ਕਾਫੀ ਸਨ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ਼ੀਰ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰੀ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ੀਰ ਪਦਾਰਥ, ਰੰਗ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਲਈ ਆਧੁਨਿਕਤਾ, ਖਾਧ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਲਈ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣਾ, ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਪਦਾਰਥ ਆਦਿ।

ਧਰਮ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਅੰਤਰ ਦੀ ਪਤਥਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਪਹਿਲੂ

ਹਨ ਕੀ? ਧਰਮ ਕੀ ਹੈ? ਧਰਮ ਦੇ ਅੰਤਰੀ ਅਰਥ ਹਨ ਧਾਰਣ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਕੁਝ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਪ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਹੈ?

ਉੱਤਰ ਹੈ ਮਨੁੱਖੀਆਂ ਨੂੰ। ਮਨੁੱਖੀਆਂ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਅਨੁਸਾਰ। ਭਾਵ ਨਿਰਾਸ਼ਰ ਹੋਣਾ, ਨਿਰਾਸ਼ਰ ਨੂੰ ਅਪਣਿਆ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਧਾਰਣ ਕਰਨਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਿਰਾਸ਼ਰ ਨੂੰ ਧਾਰਣ ਕਰਨਾ ਜੋ ਸੱਚ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਪਾਲਣਾ ਲਈ ਸ਼ਾਇਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਨਿਰਾਸ਼ਰ ਦੀ ਘੋਟੀ 'ਤੇ ਪੂਰੇ ਉਤਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਹੀ ਅਸਲ ਮਨੁੱਖੀਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਨਿਰਾਸ਼ਰ ਨੂੰ ਹੀ ਕਪਲਣ ਦੀ ਕਲਪ ਕਰਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ਰ ਆਪਣਾ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਨਿਰਾਸ਼ਰ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਲਪ ਕਰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਹੁਣ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਅਰਥ ਵਿਗਿਆਨ 'ਤੇ ਮਨੁੱਖੀਆਂ ਦੀ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਵਿਲਾਪੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ। ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਹੋਰ ਸਥਿਤੀ 'ਕੀ' ਤੋਂ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰ ਕੀ ਸਥਿਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਅੰਦਰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪਿਛਲੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਹਨ ਲੱਖਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜਦੋਂ 'ਕੀ' ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਸਥਿਤ 'ਕਿਉਂ' ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। 'ਕਿਉਂ' ਸਥਿਤੀ ਕਾਰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। 'ਕਿਉਂ' ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੇ ਸਥਿਤੀ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਹਨ ਕਦੋਂ ਤੋਂ ਕਿੱਥੋਂ। ਕਦੋਂ ਦਾ ਸਥਿਤੀ ਮਨ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਦੁਆਲੇ ਹੀ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਹੀ ਧਰਮ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਉਹ ਖੋਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਜਾਂ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਰਥ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ

ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਖੋਜ ਸਫਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਰਥ ਸਫਲ ਹੈ ਜਾਂ ਖੋਜ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਵਿਗਿਆਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸੋਚਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਤੋਂ ਹੈ। ਸੋਚਾਂ ਦੇ ਸੋਚ ਨਾਲ ਹੀ ਸੋਚੀਆਂ ਦਾ ਜਨਮ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਣੁ ਹਰ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸਤਾ ਵਿੱਚ ਸਮਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਿੱਟੀ, ਲੱਕੜ, ਪਾਣੀ, ਪੋਥਰ, ਅਰਨੀ, ਚੰਦ, ਭੋਜਾਂ ਆਦਿ। ਵਿਗਿਆਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸਤਾ ਨੂੰ ਮਾਣਾ ਜਾਂ ਨਾ ਮਾਣਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੰਗੇ ਪ੍ਰਮਾਣੁ ਦੀ ਨਿਉਟਨ, ਪੁੰਟਨ ਅਤੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰਨ ਦੇ ਸਮੂਹ ਨਾਲ ਸਥਿਤੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਅਰਥ ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਣੁ ਜਾਂ ਨਿਉਟਨ, ਪੁੰਟਨ ਅਤੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰਨ ਦਾ ਜਨਮਦਾਤਾ ਕੌਣ ਹੈ ਤਾਂ ਵਿਗਿਆਨ ਨਿਉਟਨ ਹੈ। ਧਰਮ ਇਸਦਾ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉੱਤਰ ਹੈ 'ਪ੍ਰਮਾਣੁ'। ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਹੜੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਾਸਤਿਕ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਭਾਗੀਨਿਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਨਾਸਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨੀ ਸਦਾ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੋਸ਼ ਪ੍ਰਮਾਣੁ ਦਾ ਜਨਮਦਾਤਾ ਕੌਣ ਹੈ? ਉਸ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਬਣਾਇਆ? ਉੱਤਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਪਦਾਰਥ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੀਆਂ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰੀਆਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਪਦਾਰਥ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੋ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿੱਚ ਨਿਰਮਾਣ ਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਬਲ ਹੀ ਅਰਨੀ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਇੱਕ ਚਿੰਗਾਰੀ ਹੈ। ਹਟ ਚਿੰਗਾਰੀ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਤੀਲੀ ਹੈ। ਤੀਲੀ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਲੱਕੜੀ ਅਤੇ ਬਹੁਦ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਕੜ ਅਤੇ

ਬਹੁਤਾ ਦੀ ਹੋਰ ਦਾ ਵੀ ਕਈ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਪਰ ਜਾਂ ਕਾਰਨ ਕਾਰਨ ਵਿੱਚ ਬਦਲਦਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿਸੇ ਤੱਕ ਇਸ ਕਾਰਨ ਦਾ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਦੀ ਹੋਰ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕਾਰਨ ਨਿਰੰਤਰ ਕਾਰਨ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਕਾਰਨ ਕਾਰਨ ਵਿੱਚ ਬਦਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਸਦੇ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਨਾਲੋਂ ਇਹ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗਾ ਹੈ। ਪਰ ਬੀਜ ਦਾ ਕਈ ਬੀਜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਦੋਂ ਕਾਰਨ (ਰੂਪ) ਦਾ ਕਾਰਨ (ਬੀਜ) ਹੈ, ਪਰ ਹੋਰ ਕਾਰਨ (ਬੀਜ) ਦਾ ਕਈ ਕਾਰਨ (ਬੀਜ) ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਮੁਸ਼ਟੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਮਿਸ਼ਰਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਕਾਰਨ ਦਾ ਕਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ। ਹੁਣ ਨਾਸਤਿਕ ਸਮਾਜ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਿਖਾਈ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ? ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਤਾਂ ਇਹ ਸਵਾਲ ਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਵਿਖਾਈ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ? ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਣ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਣ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲਈ ਗਿਆਨ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਇਸ

ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਨੂੰ ਜਲਦ ਲਈ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਗੁਰਮਤੀ, ਸੁਰਮਤੀ, ਸਵਾਦ, ਘਿਅਰ ਅਤੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਇਹ ਸੱਚ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਦਾ ਨਾਂਅ ਹਨ। ਅਹਿਸਾਸ ਕਾਰਨ ਹੀ ਇਹ ਹੈ। ਹੋਰ ਬਣੀ ਹਈ ਹੈ ਅਭਰ ਪ੍ਰਤੱਪ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਕਈ ਹੋਰਾਂ ਹੀ ਜਿੰਦਗੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਵਸਿਆ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਹੋਰ ਹੋਰ, ਗਮ, ਸ਼ਾਂਤੀ, ਘਰੇ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਹੀਂ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਣ ਵਿਚ ਸੱਚਾ ਹੁਣ ਹੈ ਪਰ ਵਿਖਾਈ ਉਦੋਂ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਨੂੰ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਰ ਵੀ ਹੋਰ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਸਨ ਨੂੰ ਘਿਅਰ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਨਾਲ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਉਸਦੀ ਹੋਰ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਦੀ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪੁਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਨੂੰ ਜਦੋਂ ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਸਾਨੂੰ ਜਿਸ ਧਾਰੇ ਦੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ

ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੀ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਸਨ ਸਨ ਲਈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਹੋਰ ਇੱਕ ਨਾਸਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹੋਰ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਉਸਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਉਸਦਾ ਸਾਧਨ ਬਿਲਕੁਲ ਸਹੀਸ਼ਟ ਹਨ ਅਗਰ ਉਹ ਅਸੀਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਹੋਰ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਉਸਨੂੰ ਸਹੀਸ਼ਟ, ਸਹੀਸ਼ਟ ਅਤੇ ਸਹੀਸ਼ਟ ਦੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਅਗਰ ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਿਖਾਈ ਪਾਵੇ ਵਿਖਾਈ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ? ਤਾਂ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਕਿ ਇਸਦਾ ਆਕਾਰ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਅਤੇ ਸਾਈਕਲੋਪੈਡੀ ਨਾਲ ਦੀ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵਿਗਿਆਨੀ ਦੱਸਦਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਆਕਾਰ, ਭਾਰ, ਬਣਤਰ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹਨ। ਹੁਣ ਸਵਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਉਸਦਾ ਸਾਧਨ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ? ਉਸਦਾ ਭਾਰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਲ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਮਲਹੋਤਰਾ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਸਦਮਾ

ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦੇ ਨਾਮੀ ਵਿਅਕਤੀ ਸ੍ਰ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਮਲਹੋਤਰਾ, ਤਾਂ ਸਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਲਹੋਤਰਾ, ਸ੍ਰ. ਮਨਦੀਪ ਸਿੰਘ ਮਲਹੋਤਰਾ ਅਤੇ ਸ੍ਰ. ਅਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਲਹੋਤਰਾ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਪੋਤਰਾ ਅਤੇ ਸ੍ਰ. ਅਮਿੰਦਰ ਪਾਲ ਦਾ ਸਪੱਤਰ ਅਤੇ ਪਾਲ ਦੇ 29 ਜਨਵਰੀ 2010 ਨੂੰ 26 ਸਾਲ ਦੀ ਅਲਪ ਆਉਂਦੇ ਵਿੱਚ ਅਚਾਨਕ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਗਏ। ਤੇ ਮਲਹੋਤਰਾ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਸਦਮਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਨੇਪਾਲ ਸ੍ਰ. ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਸਲਕਾਰ ਦੀ ਸਪੱਤਰੀ ਬੀਬੀ ਮਹਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦਾ ਦਾਸਤਾ, ਅਨੇਪਾਲੀ ਕੌਰ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਪਤੀ ਅਤੇ 11 ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅਬੋਧ ਬਾਲਕ ਦਾ ਪਿਤਾ ਸੀ। ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਨੇਪਾਲ ਵਿੱਚ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿੱਚ ਵਿਦਾਲ ਸਨੀਧਰ ਵਿਖੇ ਹੀ ਅਚਾਨਕ ਪੀਲੀਏ ਨੇ ਹਮਲਾ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ। ਪਰਵਾਰ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੇ ਸਾਧਨ ਕਰਨ ਹਨ। ਅੱਗੇ ਅਸਫਲ ਹੋ ਗਏ ਮਿੱਟਾਂ ਵਿੱਚ 'ਕੋਲ ਕਰੋ' ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਬਾਸ ਪਏ। ਵਾਲਾ ਵਾਲਾ ਵਰਤ ਗਿਆ। ਅਨੇਪਾਲ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਰਜੀਤ ਨੂੰ ਹਦਾਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਈ। ਇੰਦਰਾ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਅਤੇ 30 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਦੁਪਿਤ ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ ਪਰਵਾਰ ਅਤੇ ਸਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਸਾਧਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਦਾ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੀ ਭਾਰੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਵਿੱਚ 4 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਅਨੇਪਾਲ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਕਲਿਆਣਤਾ ਵਿੱਚ ਪਾਲ ਦਾ ਭੋਗ ਕੀਤਾ। ਅਤੇ ਅੰਤਮ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪਰਵਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪਰਮ ਕਾਰਜਾਂ ਹਿੱਤ ਮਾਇਆ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਅੰਤਮ ਅਰਦਾਸ ਸਮੇਂ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ 4 ਪੰਥੇ ਹੋਰ ਸਬੰਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਐਡੀਸ਼ਨਲ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਅਤੇ ਮਿਸ਼ਨ ਨੇਮ ਸ੍ਰੀ ਸਬੰਧੀ ਸਿੰਘ ਮਲਹੋਤਰਾ, ਵਨ ਐਂਡ ਫੂਡ ਫਿਲੋਸੋਫੀ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸਿੰਘ - ਸ੍ਰ. ਕੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਥਾਈਲੈਂਡ ਤੋਂ ਇਡ-ਥਾਈ ਵਾਲੇ ਸੇਠ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਸਰਦਾਰ - ਸੇਠ ਗੁਰਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ, ਤਾਂ ਕਲਿਆਣ ਸਿੰਘ (ਪ੍ਰਿਵਟ ਹਸਪਤਾਲ ਕੁਤਰਾਵੇ) ਅਤੇ ਮੰਤਰੀ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਤਾਂ, ਸਰਜੀਤ ਦੀ ਸਨ।

ਪੀ ਨਿਮਾਣੀ ਕਿਉਂ

ਪੀ ਨਾਮ ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਮਾਧੇ ਪੁਰਨ ਬਿਲਾਸ,
ਜਿਥੇ 'ਤੇ ਰੋਧ ਮਾਰਦੇ ਪੁੰਤਰ ਦੀ ਸੀ ਆਸ।
ਪਤ ਨਾਮ ਤੇ ਸਾਰੇ ਰਲ ਮਿਲ ਬਸੀ ਮਨਾਏ
ਪੀ ਨਾਮ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਅਵਸਰ ਕਰਨ ਨੇ ਜਾਂਦੇ।
ਪਤ ਨਾਮ ਤੇ ਇਹ ਦਿਲਕਸ਼ਾ ਮਾਧ ਕਰਦੇ ਆਪ,
ਜਿਹੜੇ ਮਾਧ ਧਾ ਕ ਦੀ ਪੀ ਪਹਿਰੀ ਰੁਪਰਾਪ।
ਜਿਹੜੇ ਸੀਮਾ ਕਲਪਨਾ ਰੁਪਰਾਪ ਮਨਾਏ ਅਪਣੇ,
ਜਿਹੜੇ ਨਾਮ ਨੇ ਫਰੀਆਂ ਅਸਮਾਨਾਂ ਲੈਆ ਉਹਦੀਆਂ।
ਜਿਹੜੇ ਲਾਲ ਨੀਰੂ ਦੇ ਘਰ ਤੇ ਮਨ ਫਿਰਨ ਪਾ,
ਜਿਹੜੇ ਪੀ ਉਸ ਦੀ ਨੇ ਜੋਗ ਲਿਆ ਸੀ ਜਿਹੜੇ।
ਜਿਹੜੇ ਦੇਵ ਪੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਕਰਕੇ ਬੰਦ ਵਿਖਾਨੇ,
ਪੁੰਜ ਪਾਟਿਲ ਜੀ ਬਣੀ ਐਸੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੀ ਧਾਨ।

ਬੰਦਾ

ਪਤ ਮਨਾ ਦੀ ਕਮਿਸ ਬੰਦਾ ਜੇਕਰ ਨਾ ਕਰਦਾ,
ਦੇਨਾ ਮਦਲਾਦ ਗੁਰੂਤੀ ਵਿੱਚ ਆਉਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।
ਪਿਆਰਾ ਦੀ ਮੰਤੀ ਬੰਦਾ ਜੇਕਰ ਨਾ ਸਜਾਦਾ,
ਕਦੇ ਪਤ ਨੇ ਅਸੁਖ ਜਗਾਉਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।
ਪੁਸ਼ਟ ਪ੍ਰੀਕਸ਼ਣ ਜੇਕਰ ਪਤ ਨਾ ਕਰਦਾ,
ਪਤ ਦਿਹਾਰੀ ਨੇ ਕਦੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸੀ।
ਜਿਹੜੇ ਪਿਛੇ ਦੀ ਪੁੰਜੀ ਨੇ ਬੰਦਾ ਕਲ ਰੱਖਦਾ,
ਜਿਹੜੇ ਕੰਧਾਰੀ ਦੇ ਫਿਰ ਕਦੀ ਆਉਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਬਾਲੀ ਨਗਰ ਮਾਰਕਿਟ ਦੇ ਸਮਾਰੋਹ ਨੇ ਸਾਂਸਦ

ਮੁਹਾਬਲ ਮਿਸ਼ਾ ਮੁਲਕ ਅਧਿਕਾਰ

ਦਿਨਾਕ 20 ਫਰਵਰੀ 2010 ਨੂੰ ਬਾਲੀ ਨਗਰ ਮਾਰਕਿਟ
ਮੈਲਫੇਅਰ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਬਾਲੀ ਨਗਰ ਏਥ ਸਾਂਸਦ ਮਾਰਕਿਟ
ਸਮਾਜਿਕਾਂ ਦੇ ਮਿਦਾਨ ਦੇਵੇਂ ਏਕ ਸਮੇਲਨਾ ਕਾ ਆਯੋਜਨ ਕਿਆ
ਗਯਾ। ਇਸਨੇ ਸਾਮਾਜਿਕ ਸਾਂਸਦ ਸ਼੍ਰੀ ਮੁਹਾਬਲ ਮਿਸ਼ਾ ਮੁਲਕ ਮਹਿਮਾਨ
ਕੇ ਰੁਪ ਮੇ ਪਧਾਰੇ। ਘਟ ਆਯੋਜਨ ਫੋਰਮ ਕੇ ਮਿਸ਼ਨ ਪਾਰਬੰਦ ਸ਼੍ਰੀ
ਸਾਮਾਜਿਕ (ਯਾਗੀ) ਤਨਕੇ ਸਾਥਿਯੋਂ ਸ਼੍ਰੀ ਮੀਰਾਮਦ ਲਾਭੀ ਅਤਾ, ਸ਼੍ਰੀ
ਮਰਿਦ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ, ਸ਼੍ਰੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਅਬਰੇਲ ਵ ਅਨਯੋਂ ਕੇ
ਮੁਖਯੋਂ ਦੁਆਰਾ ਆਯੋਜਿਤ ਕਿਆ ਗਯਾ। ਇਸ ਅਵਸਰ ਪਰ ਬਾਲੀ
ਨਗਰ ਮਾਰਕਿਟ ਮੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਂਸਦ ਕੇ ਦੋਨੋਂ ਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ
ਮਾਲਕ ਏਵ ਦੋਨੋਂ ਕਰਕੇ ਕੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਕੇ ਕੀ ਕਰਨੇ ਕਾ
ਜ਼ਰੂਰਤ ਕਿਆ ਗਯਾ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਘਟ ਰਹੀ ਕਿ ਸਾਮਾਜਿਕ ਸ਼੍ਰੀ
ਮੁਹਾਬਲ ਮਿਸ਼ਾ ਮਿਸ਼ਾ ਪਾਰਬੰਦ ਸ਼੍ਰੀ ਸਾਮਾਜਿਕ (ਯਾਗੀ) ਏਵ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ
ਕੇ ਮੁਖਯੋਂ ਸ਼੍ਰੀ ਮੇਗ ਸੁਰਾਨਾ, ਅਨਰਲ ਚੀਫ਼ ਸ਼੍ਰੀ ਸੁਰਾਮ ਅਰੋਡਾ
ਏਵ ਕੰਜੇਯਰ ਸ਼੍ਰੀ ਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮੇ ਇਸ ਹਵਾ ਧਾਝ ਮੇ
ਮੁਕਾਬਲਾ ਮੇ ਸਾਥ ਦਿਆ। ਚਮਰਾਤ ਨਾਰਿਯਲ ਫੋਰਮ ਕੇ ਕਰਕੇ
ਕੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਮੇ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਕੋ ਫੂਲ
ਮਾਲਕੇ ਪਹਨਾ ਸਮਾਨ ਦਿਆ। ਏਕ ਅਨੁ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਘਟ ਰਹੀ ਕਿ
ਫੋਰਮ ਕੇ ਨਗਰ ਮਿਸ਼ਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਏਵ ਇੰਜੀਨੀਅਰਾਂ ਕੋ ਸ਼੍ਰੀ ਸਾਮਾਜਿਕ
(ਯਾਗੀ) ਅਪਨੇ ਸਾਥ ਲਾਯੇ ਤਾਕਿ ਨਗਰ ਮਿਸ਼ਾ ਸੇ ਸਮਾਜਿਕ ਫੋਰਮ
ਕੀ ਸਾਮਾਜਿਕਾਂ ਕਾ ਤਕਨੀਕੀ ਸਾਮਾਜਿਕ ਹੋ ਸਕੇ। ਏਕ ਅਨੁ
ਆਯੋਜਨ ਪਰ ਅਨੁਸਾਰ ਮੇ ਸੁਰਾਮ ਕੀ ਲਹਰ ਕੀਏ ਮੁਕਾਬਲੇ
ਕਾਮਾਨਯੋਗੀ ਲੋਕਾਂ ਕੋ ਮਹਲੇ ਪਹਲੇ ਪੁਰਾਨੇ ਪੇਸ਼ਾਬਖਰ ਕੇ ਸਥਾਨ
ਪਰ ਕਾਟਰਲੇਰਾ ਤਕ ਮਿਕ ਦੁਆਰਾ ਮੇ ਪੇਸ਼ਾਬਖਰ ਕਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਿਆ
ਆਯੋਗ। ਘਟ ਪੇਸ਼ਾਬਖਰ ਕੀਕਰਤ ਕੀਏ ਗਏ 4 ਪੇਸ਼ਾਬਖਰਾਂ ਮੇ
ਏਕ ਹੈ। ਸਾਮਾਜਿਕ ਕੇ ਸਾਮਾਜਿਕ ਹੋਨੇ ਪਰ ਰਿਫਰੈਂਸਮੈਂਟ ਕਾ ਮੀ
ਮੁਕਾਬਲਾ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਕੀ ਆਰ ਸੇ ਕਿਆ ਗਯਾ ਥਾ।

ਟੈਂਟ ਹਾਊਸ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ

ਵਧੀਆ, ਦਿਲਕਸ਼ ਵੀਨ ਨੁਵੀਨੇ ਭੀਜਾਇਨਾ ਤੇ ਗਰੰਟੀ ਸੁਦਾ ਪੱਕੇ ਰੰਗ
। ਵਚ ਬਣੇ ਟੁਕੜੀਦਾਰ ਪਰਿੰਟ ਸਾਮਾਜਿਕਾਂ, ਕਨਾਤਾਂ ਤੇ ਸਟੀਲ
ਦੇ ਫਰਨੀਚਰ ਲਈ ਪਧਾਰੇ ਜਾਂ ਲਿਖੋ

ਨਾਮਧਾਰੀ ਏਜੰਸੀਜ਼

2/2068, ਰਾਹ ਅੰਦਾਰਾ, ਜੁਬਲੀ ਸਿਨੇਮਾ ਦੇ ਪਿੱਛੇ, ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਕ, ਦਿੱਲੀ - 110006
ਫੋਨ : 22528411, 22510345 ਫਾਕ 26845441

ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸੰਮੇਲਨ ਦਾ ਗੋਲਡਨ ਜੂਬਲੀ ਸਮਾਗਮ ਪੈਡਾਂ ਛੱਡ ਰਿਹਾ : ਡਾ. ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ

ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ 'ਅਮਰ' ਦੀਆਂ ਦੋ ਵਾਰਤਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ, ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸੰਮੇਲਨ (ਰਜਿ.) ਦਿੱਲੀ ਨੇ ਹੋਰ ਦਿੱਤਾ ਆਇਆ ਪੰਜਾਬ ਵਰ੍ਹੇ (1960-2010) ਦੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਪੰਜਾਬ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਤੇ ਉੱਚ ਸਾਹਿਤ ਚਿੰਤਕ ਡਾ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਪਾਠੀ ਵਾਸਾ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਦਾ ਦਰਦ ਦਿਖਾਇਆ। ਜਿਸ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਕ/ਕਲਾਕਾਰ/ਪੇਂਸ਼ਨਰ/ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਹਿਯੋਗਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨਾ, ਇਸ ਸਿਧਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਸੰਮੇਲਨ ਵਲੋਂ ਅਤੇ ਪੱਛਮ ਵਲੋਂ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਥਾਪਤ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨ ਦੇ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਨਿਰੰਤਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਗੋਲਡਨ ਜੂਬਲੀ ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਸੰਘ ਸਹਿਯੋਗ ਡਾ. ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ (ਉਪ ਕਲਪਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਯਨਮਾਗਸ਼ਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ) ਅਤੇ ਡਾ. ਜੋਗ ਬਦਾਚ ਇੰਸਟੀਚਿਟ ਆਫ਼ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਕੋਆਰਡੀਨੇਟਰ ਪ੍ਰੋ. ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਮਾਂਝੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ 'ਅਮਰ' ਹੁਰਾਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਵਾਰਤਕ ਪੁਸਤਕਾਂ 'ਕਲੀਆਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸੌਂ' ਤੇ 'ਬਹਿਰੀਆਂ ਕਹਿਰੀਆਂ' ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸੰਮੇਲਨ ਦੀਆਂ ਸਾਹਿਤੀਆਂ ਦੀ ਹੋਰ ਸਾਹਿਤੀ ਕੀਤੀ। ਸਾਹਿਤ ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਉਪ ਕੋਆਰਡੀਨੇਟਰ ਡਾ. ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੂਰ ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਉਪਰ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਅਰਧ ਭਰਪੂਰ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਿਲੇ ਕੇ, 'ਅਮਰ' ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਸਲਾਘਾਯੋਗ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਡਾ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮਨੋਹਰ ਅਮਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਬੈਰੀ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਉਪਰ ਭਰਪੂਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਈ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਪਾਠਕਾਂ ਮਹਿਜ਼ ਲੜੀਫਲੇ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹਨ ਸਗੋਂ ਇਹ ਕੌਣ ਦਿਸ਼ਾ 'ਚੋਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਸੰਜੀਵਾ ਰਾਖੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੂਚਕ ਹਨ।

ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਬੈਠਕ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰ ਰਹੇ ਡਾ. ਸੰਤੋਖ ਅਮਰ ਵਰਮਾ (ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਯੂਵਕ ਭਲਾਈ ਕੇਂਦਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ) ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਖਾਖਾਈ ਉਭਾਰਿਆ ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿਹੋ 'ਅਮਰ' ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਸਹਿਯੋਗ ਨਿਵਾਸੀ ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਕਰਦਿਆਂ, ਇਹਨਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। 'ਅਮਰ' ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਡਾ. ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਡਾ. ਵਰਮਾ ਜੀ ਦਾ ਦਿਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਡਾ. ਜਸਪਾਲ

ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਮੇਲਨ ਦੀ ਭਰਪੂਰੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਗਏ ਸਹਾਯਤਾ ਉਪਰ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ, ਲੇਖਕਾਂ ਅਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਸੰਮੇਲਨ ਕੀਤਾ।

ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਸਮਾਗਮੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖੀਤ ਭਾਇਕੀ ਨੂੰ ਪਤੀ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਸਮਾਪਤ ਕਰਦਿਆਂ ਡਾ. ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਵਰਮਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋ. (ਸੰਤੋਖ) ਬੈਰੀ, ਕੋਰ ਹਨੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਭਾਇਕੀ ਨਾਲ ਦਰਸਾਈ-ਸਹਾਇਕਾ ਦਾ ਪੱਥ ਸਲ ਸਹਿਯੋਗ ਡਾ. ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਚਰਚ ਸਮਾਗਮ 'ਦਿੱਲੀਆਂ ਦਿਖਾਈ ਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ' ਸਬਦ ਗਾਇਆ ਨਾਲ ਸਮਾਗਮ ਦਾ ਆਖਰੀ ਦਿਨਿਆ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮੀ ਸਾਹਿਤ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ 'ਅਮਰ' ਹੁਰਾਂ ਦੇ ਹੀ 'ਭਾਈ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਕੀਰਤੀ' ਅਤੇ 'ਦਿਲ ਦਾ ਸਿੰਘ ਬਾਲੀ ਸੀ' ਤੇ ਡਾ. ਕੇ. ਸਦਾਨਾ ਨੇ ਸੰਨਦ ਸਮਾਗਮ ਵਿੱਚ ਇਸ ਮੁਲਾਕਾਤੀ ਨੂੰ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ।

ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਵਿੱਚ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਦੀ ਦਰਬਾਰ ਦਿੱਲੀ ਸਿੰਘ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਰਾਮਚੰਦ ਸਿੰਘ ਮਾਧੂਰ (ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ), ਡਾ. ਸਬਜਿੰਦਰ ਕੌਰ (ਰਾਜਪੁਰ), ਜਲਾਬ ਚੰਗੀਪ ਹੋਰ ਗੁਲੀ (ਮਲੋਪ), ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ 'ਅਮਰ' (ਦਿੱਲੀ), ਡਾ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਦਿੱਲੀ) ਡਾ. ਸਤੀਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਵਰਮਾ (ਪਟਿਆਲਾ), ਡਾ. ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਮੋਪਰਾ (ਦਿੱਲੀ), ਡਾ. ਕੀਰਤ ਸਿੰਘ ਇਨਕਲਾਬੀ (ਕਲਾਮਿਰ), ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਬੈਰੀ, ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਪਰਿਟਾਟ, ਬੀਬੀ ਲਕਸ਼ੀਤ ਕੌਰ ਵਲੀ, ਬੀਬੀ ਕੁਰਦੇਵ ਕੌਰ, ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਨਿਰਦੇਸ਼, ਰਾਮਚੰਦ ਸਿੰਘ ਨੌਲੀ (ਅਮਰੀਕਾ), ਡਾ. ਯਸ਼ ਸਿੰਘ ਗੁਰਦਿਆ (ਅਮਰੀਕਾ) ਆਦਿ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮਾਗਮੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧਤਾ ਦੇ ਮਾਲਕ ਕਰਦਿਆਂ, ਕਰਦਿਆਂ ਨੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਕਲਾਮ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਰੰਗ ਬੰਨ੍ਹਿਆ। ਗੋਬਿੰਦ ਸਦਨ (ਦਿੱਲੀ) ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਮਾਗਮ ਕੁਰੰਗਿਓ ਪੰਜੀ-ਵਿਦਵਾਨ ਮੋਮਰ ਸੁ. ਕੁਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਰ ਕਮਲਾਂ ਨਾਲ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਸਮਾਗਮ ਨੂੰ ਰੰਗ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਰ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਰਸਾਈ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਉਪਰ ਅਰਧ ਭਰਪੂਰ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਗੋਲਡਨ ਜੂਬਲੀ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਚੇਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਡਾ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਬੈਰੀ, ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ 'ਅਮਰ' ਤੇ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਸਹਿਕਲ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਪਰੰਪਰਾ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਵਾਲੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀ ਵਿੱਖ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਪੁਨਰ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਦਿੱਲੀਆਂ ਦਰਬਾਰ, ਗੋਲਡਨ ਜੂਬਲੀ, ਰੋਸ਼ਨ ਸਮਾਗਮ ਅਤੇ ਉਪਰ ਗੁਲਾਬ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ ਵਿਤਕਾਰ।

ਇਸ ਸਮੇਂ 13 ਸਦਕਾ ਸਟੇਜ ਦੀ ਦਿੱਖ ਖੂਬ ਫੈਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ, ਉਰਦੂ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਆਦਿ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕਾਂ, ਸਕਾਲਰਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ, ਪੇਂਡੂ ਭਾਗਾਂ ਅਤੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦਾ ਨਾਨਕ ਮਾਰਦਾ ਇੱਕੱਠਾ, ਆਡੀਟੋਰੀਅਮ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨੂੰ ਹਾਰ ਦੇਣ ਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਅਨੁਮਾਨ ਮੁਤਾਬਕ ਦਾਖ਼ਾਨੀ 10-15 ਉਪਰ ਸ਼ਤਿੰਤਾਂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰੀ ਕੀਤੀ। ਸੀਡੀਆ ਸਕੇਂਡਰ ਡਾ. ਪ੍ਰਿਥਵੀਰਾਮ ਧਾਪਰ ਨੇ 'ਅਸਰ' ਦਾ ਨਾਂ ਰਾਖੀ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਇਸ ਫੈਲਤਨ ਜ਼ਬਾਨੀ ਸਮਾਗਮ ਨੇ ਇੱਕ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਸਮਾਗਮ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇਸ ਦੌਰ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਪ੍ਰਿੰ (ਡਾ) ਮਹਿੰਦਰ ਕੌਰ ਗਿੱਲ ਦਾ ਸਮਾਗਮ ਆਪਣੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਿੱਧ ਤੇ ਸਾਬਕਾ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਮੈਂਬਰ ਮ. ਰਾਮਦੇਵ ਸਿੰਘ ਚੌਸਪਾਲ, ਜਥੇਦਾਰ ਸਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ (ਦਿੱਲੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦੇ), ਪ੍ਰ. ਹਰਮੋਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਫ਼ਾਇਰੀਕਟਰ, ਰਾਜ ਰਾਮ ਸਰਕਾਰ ਇਲਾਹੀਓਟ ਆਫ਼ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ), ਡਾ. ਜਗਦਲ ਸਿੰਘ (ਉਪ ਕੁਲਪਤੀ, ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ), ਸੁ. ਸਮਰ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਮੁਕਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂਰ, ਡਾ. ਸ. ਸੀ. ਕੁਮਾਰ ਵਰਮਾ, ਸਮੇਂ ਗੁਪਦੇਵ ਕੌਰ, ਸਮਰ ਸਕਤੀਮਾਨ ਅਤੇ ਕੌਣ ਹੋਰ ਉਘੇਰਾ ਦਾਖ਼ਾਨੀ ਦਾ ਉਪਰੋਂ ਤੋਰ ਤੇ ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਦਾ ਇਹ ਫੈਲਤਨ ਜ਼ਬਾਨੀ ਸਮਾਗਮ ਸਮੇਂਦੀ ਪੈਂਤਾਂ ਫੈਲ ਗਿਆ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਡਾ. ਸਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਦੌਰ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾਖ਼ਾਨੀ ਲੋਕਾਂ ਸਕਤੀਮਾਨ ਉਪਰ ਜਰਪੁਰ ਹਾਲੀ ਪਾਈ। ਸਮੇਂਦੀ ਤੋਂ ਆਏ ਅੰਗੇਜ਼ ਤੇ ਜਹੀਨ ਲੇਖਕ ਡਾ. ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਰਾਮਦੇਵ ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਟਕ 'ਦਸਾਂ ਕੰਟੀ' ਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਸਮੇਂਦੀ ਨੂੰ ਵੇਟ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਰੋਜ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਤੇ ਡਾ. ਰਾਮਦੇਵ ਸਿੰਘ ਚੌਸਪਾਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਸ਼ ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਡਾ. ਰਾਮਦੇਵ ਸਿੰਘ (ਰੋਜ਼ਾਪਰਸਨ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ, ਦਿੱਲੀ) ਵਲੋਂ ਦਾਖ਼ਾਨੀ ਕਰੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮੁਖ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਸਮੇਂਦੀ ਕੀਤੀਆਂ।

ਸੁ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਬੀਅਤ ਨਾਸਾਜ਼

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਵਾਧੂਡੇਸਨ ਮੈਂਬਰ ਤੇ ਜਹੀਨ ਸਾਇਰ ਸੁ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ 'ਨਿਰਦੇਸ਼' ਜੀ ਦੀ ਤਬੀਅਤ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਅਹਮੇਰੀ ਨਾਸਾਜ਼ ਹੋਣ ਰਹੀ ਹੈ। ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਜਮ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਨਿਰੰਤਰ ਦਵਾਈਆਂ ਦਾ ਸੇਵਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਰਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਜਦ ਕਮਲਾਉਣਾ ਦਿੱਸਿਆ ਤਾਂ ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਤੇ ਕੋਚਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਮੇਲਨ (ਚੌਸਪਾਲ) ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਡਾ. ਸਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਸਿੰਘ ਇਟਰਨੀਸਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕਰੀ ਸਭਾ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਤੇ ਸਾਇਰ ਅਰਜੁਨੀਤ ਸਿੰਘ 'ਅਸਰ' ਰਾਖੀ ਦੁੱਲਾ ਦਾ ਗੁਲਾਮਤਾ ਸੀ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਹਾਲ ਪੁੱਛਣ ਲਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਹਿ ਵਿਖੇ ਪੁੱਜੇ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਅਲਾਬੀ ਸਾਬਸੀਅਤਾਂ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਪਿੱਛੇ ਭੀਨਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟੀਕਤਾ ਨੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜੀ ਨੂੰ ਚੌਰੀ ਕਲਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਖੇਨਤੀ ਕੀਤੀ।

ਡਾ. ਸਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਖੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਏਧਰ ਉਧਰ ਪਿਛਰੀ ਹੋਈ ਆਪਣੀ ਸਾਇਰੀ ਨੂੰ ਇੱਠਲਾ ਕਰਕੇ, ਪਾਤਕ ਕੁਝ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝਣ ਤਾਂ ਜੋ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹਿਆਂ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਇਰੀ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। 'ਅਸਰ' ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਅਦਮ ਨਾਲ ਜਥੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਖੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਕਈ ਹਵਾਲੇ ਦਿੱਤੇ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਚੌਰੀ ਕਲਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸਾਇਰੀ ਦੀ ਪਾਤਕ ਨੂੰ ਸੁਕੀਲ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਦਲਬੰਧਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਬੀਬੀ ਸਰਜੀਤ ਕੌਰ ਜੀ ਨੇ ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਤੇ 'ਅਸਰ' ਹੁਰਾਂ ਦਾ ਪੰਨਦਾਏ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਚੌਰੀ ਕੁੰਮਲੁੱਮ ਨੇ ਵੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਤਬੀਅਤ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ। ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਜਗਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤਥਾਬੀ ਲਈ ਅਹਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਵਰਤਮਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਸੰਬੰਧੀ ਵੇਰਵਾ

1. ਪਰਚੇ ਦਾ ਨਾਂ : ਵਰਤਮਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ
2. ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸਮਾਂ : ਮਾਸਕ
3. ਭਾਸ਼ਾ : ਪੰਜਾਬੀ
4. ਸਧਾਨ : J-29-B, ਰਾਮੇਸ਼ ਨਗਰ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ-15
5. ਸੰਪਾਦਕ ਦਾ ਨਾਂ : ਸਰਬ ਸਕਤੀਮਾਨ ਨਾਗਰਿਕਤਾ : ਭਾਰਤੀ

6. ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਸਰਬ ਸਕਤੀਮਾਨ ਨਾਗਰਿਕਤਾ : ਭਾਰਤੀ
7. ਪ੍ਰਿੰਟਰ : ਸਰਬ ਸਕਤੀਮਾਨ ਨਾਗਰਿਕਤਾ : ਭਾਰਤੀ

ਮੈਂ (ਸਰਬ ਸਕਤੀਮਾਨ) ਐਲਾਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਪਰ ਦਿੱਤਾ ਵੇਰਵਾ ਮੇਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪੂਰਨ ਸੱਚ ਹੈ।

ਸਿਤੀ 28 02 2010
ਸਰਬ ਸਕਤੀਮਾਨ

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਜਾਰਗਤੀ ਮਾਸਿਕ ਸਾਹਿਤਕ ਇਕੱਤਰਤਾ

ਯਰਦੱਤੀ 2010 ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਦੀ ਸਮਿੱਥ ਇਕੱਠਰਤਾ ਕੋਸ਼ਾਂਤਰੀ ਪਾਸਿੱਧੀ ਵਾਲੀ ਸਾਇਰਾ ਮੁੰਮਿਤੀ ਪੁਕਜੇਤ ਕੋਰ ਦੀ ਪੁਪਾਅੀ ਹੋਨ ਪੰਜਾਬੀ ਭਵਨ ਦੇ ਆਈਟਰਅਮ। ਵਿਖੇ ਆਯੋਜਿਤ ਹੰਦੀ। ਸਭਾ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਡਾ ਕਰਨਾਨੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਖਿਡਲੇ ਦਿਨੀਂ ਗਲਪਕਾਰ ਜੋਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ, ਡਾ ਟੀ ਆਪ ਦਿਨਦ ਤੇ ਪਸਿਪ ਰਹਾਈਕਰ ਸੱਤਥ ਸਿਘ ਪੀਰ ਮਲੋਰੀ ਦਿਵੰਤਾ ਦੇ ਗਾਣਾ ਸੋਨ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਰਪੰਛਲੀ ਬਟ ਕੀਰੀ ਕੀਤੀ। ਪੁਰਾਸ਼ਮ ਦੀ ਪਸੰਦਾਈ ਦਾ ਕਾਰਜ ਡਾ ਸਰਨੀਤ ਨੇ ਨਿਸ਼ਚਾਇਆ। ਹਫ਼ੀਕਰਤਾ ਤੋਂ ਆਈ ਸੁਮਿਤੀ ਕਾਨਾ ਸਿਘ ਨੇ ਦ ਸੱਸ ਗਲ ਕੀਤਾ। ਚੋਲੀ ਬਾਤਾਂ ਲੱਖ ਦਿਹ ਸਾਥੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਲ ਹੋ ਰਾਹੀ ਭਾਗ ਅਤੇ ਅੱਜ ਕਾਲੇ ਵਿੱਚ ਖੋਨ ਕ ਟੀ ਦੀ ਉੱਤੇ ਬਸੰਤ ਮਨਾਏ ਗਏ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੀ ਰਮਨਾ ਕੀਤੀ। ਦੂਸਰੇ ਲੱਖ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਸਮਝਾਈ, ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਸੱਤਥ ਸਿਘ ਪੀਰ ਨਾਲ ਬਲਦਾ ਗਾਰਗੀ ਬਾਪ ਕੈਲਥਾਤ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਪਾ ਕੀਤਾ।

੫. ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮਿਲੇਲੇਖ ਸੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਹਰ ਡਿਭਾ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੇ ਬਟਾਲੇ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੱਖ ਨੂੰ ਫਲਸਫੀ ਚੁਗ ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਕਥਾ ਹੁਣ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝੇ ਲੱਖ ਹੈ। ਬਟਾਲੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਲਾਹੜ ਸਾਹਿਬ ਬਟਨ, ਮਹਾਨਾ ਰਾਧੀ, ਪੰਤਮ ਲਵਾਰ ਲਾਲ ਨਾਹਿ, ਜਨਾਥ ਸਰੋਵਰ ਅਸੀਂ ਜਨਾਥ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰਾਂ ਤੇ ਇਸਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਤੇ ਨਹਿਰ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਦੀ ਭੁਮਿਕਾ ਦਰਸਾਈ। ਤਾਂ ਮਹਨਜੀਤ ਦੀਆਂ ਕਾਹਿਰੇ ਰਹਨਦਾ ਵਿੱਚ ਕਾਸ਼ਲ ਪਿਆਰ ਅਖਰ ਰਹਾ ਕਾਹੀਆ, ਧੂਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਾਹਿਰੇ ਚਲਦਾਨ ਦਾ ਭਵਨਾਸ਼ਈ ਧੁਰਦਾਨਾ ਸੀ। ਸੁਪੀਤੀ ਦੀਆਂ ਸਾਧ ਦੀਆਂ ਕਾਹਿਰੇ ਵਿਚਾਰ ਧੂਰਨ ਸਨ ਪਰ ਬਦਤ ਦੀ ਦਲਾਹਾ, ਲਾਹੜ (ਪਰਿਸ਼ਰਤਨ) ਤੇ ਸਹਿਮਾਨ ਕਦੀ ਜਨਾਥ ਸੁਸਤਕ ਸਾਹੀ ਨੇ ਧੋਖਾਬੀ ਜਬਨ ਨ ਸਾਧੀ ਵਿਚਮਾਨ ਦਾ ਰੁਖ ਚਿਤਰ ਜਨਾਥ ਅਤੇ ਕਾਹੀ ਫੋਟੀਆਂ ਕਾਹਿਰੇ ਟਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਹਿਤਿਆ ਦੀ ਪੁਸ਼ਾਫ ਬੰਟੀ। ਇਹਨਾਂ ਤੇ ਧਾਕਿਮਾਨ ਦੀ ਪੰਨਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਵਿਲਾਨ ਭਲਕ ਮਿਲੀ। ਇਸਲ ਸਿੰਘ ਕਾਸ਼ਲ ਦੇ ਪਏਸਰ ਤਾਂ ਧੂਰਦਾਨਾ ਰਾਧਰ ਨੇ ਪਸ ਹਏ ਸਾਹਿਤਕ ਧੂਰਦਾਨ ਨੂੰ ਸੋਚਸੋਚ ਰਾਧ ਰਾਧੀ ਰਸ ਸਲਾਹਿਆ। ਪ੍ਰੋ ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਹਾਣੀ ਅਤੇ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਕਹਿਤਾ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਚੁਗ ਦੀ ਪੁਸ਼ਾਫ ਕੀਤੀ। ਪ੍ਰੀਤਾ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਾਹਿਰੇ ਵਿਚਾਰ ਧੂਰਨ ਸਨ ਅਤੇ ਸੁਤਾਅ ਸੀ ਕਿ ਕਹਿਤਾ ਦਿਸਾਈ ਬਤ ਨਾਲ ਦਿਲਾਂ ਨ ਦਲੀ ਹੋਏ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਰੁਸਤਾਕ ਸਾਹੀ ਅਤੇ ਤਾਂ ਮੋਹਨਜੀਤ ਦੀਆਂ ਕਾਹਿਰੇ ਦੀ ਫਲਸਫਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਵਿੱਚ ਸੀ ਪਰਮਾਤਮ ਅਰਥ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਕੋਰ ਮਿਲਦਾ ਦੀ। ਇਕੋਭਰਤਾ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸੀਤੀ ਧੂਰਦਾਨ ਕੋਰ ਨੇ ਧਾਸੀ ਪ੍ਰਕਟ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਸਾਹਿਤਕ ਸਹਿਦਲ ਵਿੱਚ ਰਾਧਰ ਹ ਕੇ ਬਹੁਤ ਧੂਰਨ ਹੋਈ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਦਾ ਕਾਹਿਰੇ ਰਹਨਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਦੀ ਸਾਹੀ ਹੀ ਫੁੱਝ ਕਾਹਿਰੇ ਦੀ ਸੁਣਾਈਆ।

- ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ (ਸਕੋਲਰ)

ਡਾ. ਚਵੇਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾ ਡਾ. ਲੱਖਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਤੀਜਲ ਐਵਾਰਡ

ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ (ਪ੍ਰਾਸਿਕ ਮੈਗਜ਼ੀਨ) ਵਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਚਰਚ ਵਿਖੇ ਡਾ. ਲੇਖਾ ਸਿੰਘ ਸੋਮਰੀਅਲ ਐਵਾਰਡ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਡਾ. ਹਰਦੇਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਹ ਇਨਾਮ ਉਹਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪਾਠੀ ਭਾਥ, ਸਾਹਿਤ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਖੇਤਰ 'ਚ ਪਾਠੀ ਯੋਗਦਾਨ ਹਾਲੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਨਾਮ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ 5100/- ਨਗਦ, ਸਾਲ, ਮੋਟੋ, ਮੈਡਲ, ਆਣ ਪੇਨਰ ਅਤੇ ਕੁਲਦਾਸਤਾ ਭੇਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ 'ਸੋਮਰੀ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ' ਹਾਲੇ ਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਅੰਕ ਵੀ ਰਿਲੀਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। 'ਸੋਮਰੀ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ' ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਦੋ ਚੋਟੇਵੇਂ ਕਾਲਮ ਨਵੀਨਾਂ ਤੇ ਉੱਘੇ ਸਾਹਿਤ ਯੋਗਦਾਨ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਚਰਚੀਤ ਕੋਰ ਜੀਤ ਨੂੰ ਵੀ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਦੋਵੇਂ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਮੋਟੋ, ਸਾਲ, ਮੈਡਲ, ਆਣ ਪੇਨਰ ਅਤੇ ਕੁਲਦਾਸਤਾ ਭੇਟ ਕੀਤੇ ਗਏ।

ਮਨਮਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਰਸਮ ਉਘੇ ਸਨਮਾਨਕਾਰ ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖਾਸੀ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਤਾਂ ਸਤਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂਰ, ਦਿੱਲੀ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸੁ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭੁੱਲਰ, ਉਘੇ ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ 'ਚ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਤਾਂ ਸਨਮਾਨਿਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੁਰਜੀਤ ਆਰਟਿਸਟ ਨੇ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਯਾਈ। ਤਾਂ ਪ੍ਰਿਥਵੀਰਾਜ ਬਾਪਰ ਨੇ ਸਨਮਾਨਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਉਪਲਬਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਤਾਂ ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤਾਂ ਰਵੇਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਉਧਾਰਿਆ। ਤਾਂ ਸਨਮਾਨਿਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤਾਂ ਰਵੇਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਗੀਤਾਂ ਵਰਗੇ ਸਰਵੋਤਮ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਣ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ। ਤਾਂ ਨੂਰ, ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖਾਸੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤਿੰਨ ਸਨਮਾਨਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦਿੰਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ। ਮਗਰੋਂ ਤਾਂ ਰਵੇਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਨਮਾਨ ਲਈ ਪਨਾਹ ਕਰਦਿਆਂ ਅਕਾਦਮੀ ਦੇ ਹੋਰ ਕੌਮਾਂ ਦਾ ਪੁਲਸਾ ਕੀਤਾ। ਭਗਵਨ ਸਿੰਘ ਦੀਪਕ ਤੇ ਚਰਨਜੀਤ ਕੌਰ ਗੀਤ ਨੇ ਸ਼ੁਕਰਾਂ ਨੇ ਵਜੋਂ ਹੱਟਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਸਣਾ ਕੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕੀਤਾ। 'ਸੰਗੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ' ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਤੇ ਸਾਥੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਤੇ ਉਘੇ ਬਾਇਰ ਮੁਹਜੀਤ ਆਰਟਿਸਟ ਨੇ ਆਪੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਮੰਡਲ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ 'ਚ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਵਿਦਿਆਰਥਣ ਵਾਣੀ ਕੌਰ ਦੇ ਸਰਲੇ ਬਬਰ ਗਾਇਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੋਈ।

ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਧੀਰ ਦੀ ਮੌਤ 'ਤੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ

ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਘੇ ਲੇਖਕ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਧੀਰ ਨਹੀਂ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੀ.ਜੀ.ਆਈ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਅੰਤਮ ਸਾਹ ਲਿਆ। ਹਫ਼ਤੇ ਭਰ ਤੋਂ ਇਸ ਬਜ਼ੁਰਗ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹੋਰ ਗਈਆਂ ਜਦੋਂ ਦਿਲ ਦਾ ਦੌਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਜਾਨਲੈਣਾ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ। ਸੰਤ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ 50 ਦੇ ਕਰੀਬ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲੇਖਕ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਧੀਰ ਹਫ਼ਤਾ ਪਹਿਲਾਂ ਪੀਲੀਏ ਦੀ ਲਕੜ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਪੀ.ਜੀ.ਆਈ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ। ਸਨ ਪਰ 8 ਵਰਵਰੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮੀਂ 5 ਵਜੇ ਉਹ ਦਿਲ ਦੇ ਦੌਰੇ ਕਾਰਨ ਦਸ ਤੜ ਗਏ। ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਇਲਜ਼ਮ ਦੌਰਾਨ ਧੜਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿਗਰ ਦਾ ਕੈਂਸਰ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪੀਲੀਆ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਅੱਖਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦਾਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਪਰ ਪਰਵਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਹ ਵੀ ਸਸਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਂ ਪੀ.ਜੀ.ਆਈ ਨੂੰ ਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਿਸਨੂੰ ਪੀ.ਜੀ.ਆਈ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਖੁਦਾਨ ਕਰ ਲਿਆ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਸਿੱਕਾ ਜਮਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਧੀਰ ਬਸੀ ਧਨਾਣਾ ਕਸਬੇ ਦੇ ਜਿਮਪਲ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਹਾਵਲਪਿੰਡੀ ਆਪਣੇ ਨਾਨਕੇ ਦੀ ਗੁਜਰਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 20 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਗੁੱਤੀਆਂ ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਪਰ ਦੁਟਾਲਾ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖ ਦਿਤੀਆਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਪਿਆ ਹੀ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਗਿਰਾਓ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੀ 'ਕੋਧਰੀ ਦਾ ਸਹਾਯਤ' ਪੁਸਤਕ ਲਿਖੀ ਸੀ ਜਿਸਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਖਰੀ ਪੁਸਤਕ ਬਣ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਸ਼ੁਮਾਰੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਐਵਾਰਡ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਕਵਿਤਾਵਾਂ, ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ, ਸਵਫਲਮਾ ਅਤੇ ਨਾਵਲਾਂ ਸਮੇਤ 50 ਦੇ ਲਗਭਗ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਦਿਤੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਤਦਾਦ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਧੋਤਤਾ ਲਈ ਛੱਟ ਕੇ ਪਹਿਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕੁੱਝਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ 81 ਦਿਨ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀ ਕੱਟੀ ਅਤੇ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਗਰਹਿਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਵੀ ਲਿਖੀ। ਉਹ ਕੰਦਰੀ ਲੇਖਕ ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵੀ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਦੇ ਵਕੀਲੀ ਪੁਰਸਕਾਰ ਸਮੇਤ ਕਈ ਸਨਮਾਨ ਮਿਲੇ। ਸੀ.ਪੀ.ਆਈ ਦੀ ਕੌਮੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੀ ਮੈਂਬਰ ਡਾ. ਜੋਗਿੰਦਰ ਹਿਸਾਲ, ਪੰਜਾਬ ਸੀ.ਪੀ.ਆਈ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਕੁਪਿੰਦਰ ਸਾਂਬਰ ਅਤੇ ਗੁਰਨਾਮ ਕੰਦਰ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਧੀਰ ਦੇ ਸੁਰ ਜਾਣ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਲਹਿਰ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਨਾ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਘਾਟਾ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਸਹੁੰ ਲੈ ਕੇ ਜੁੜੇ ਰਹੇ। ਸ੍ਰੀ ਧੀਰ ਦੀ ਮੌਤ 'ਤੇ ਦੁੱਖ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸ਼ੁੱਧ ਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ, ਲੋਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਮੰਤਰੀ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਸਿਖਰਾਂ, ਸਿਮਿਆ ਅਤੇ ਜਾਸ਼ਾ ਵਿਜਾਗ ਦੇ ਕੋਥਨਿਟ ਮੰਤਰੀ ਡਾ. ਉਪਿੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ, ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਹਿੰਨ ਭੰਡਾਰੀ, ਡਾ. ਲਾਜ ਸਿੰਘ ਧੀਰਾ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਭਿੱਲ, ਰਿਸ਼ਨ ਆਗੂ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਉਗਰਾਹਾ, ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਕੋਕਰੀ, ਲੋਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਅਮੋਲਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਨਾਮਵਰ ਲੇਖਕ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਧੀਰ ਦੀ ਮੌਤ 'ਤੇ ਦੁੱਖ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪੰਜਾਬੀ ਮੰਚ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ.ਐਮ.ਬਿੰਦਰਾ ਤੇ ਮਕੱਤਰ ਮਿਸ਼ਰਦੀਪ ਭਾਟੀਆ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕੀਤਾ ਉਥੇ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕੀਤਾ। ਮਿਉਹ ਦਿਹਾਰ ਵਿਖੇ ਮੌਤ ਵਲੋਂ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਵਜੋਂ ਮੇਨ ਦੀ ਧਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਬਿੰਦਰਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਧੀਰ ਉਮਰ ਭਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਰਚਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਂ ਬੋਲੀ ਦੇ ਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਹੀ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਮਿਸ਼ਰਦੀਪ ਭਾਟੀਆ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਲੇਖਣੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਧੀਰ ਨੇ ਖੂਬ ਹੁਲਾਰਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕੁੱਲ ਵਕਤੀ ਲੇਖਕ ਬਣਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ। ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਜਥੇਬੰਦਕ ਵਾਂਝੇ ਲਈ ਖਤਨਬੀਲ ਰਹੇ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਜਨਤਕ ਪ੍ਰੈਸ ਦੇ ਮੈਨੇਜਿੰਗ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਚੰਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਧੀਰ ਹੱਕੇ ਲੇਖਕ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਵਧੀਆ ਇਨਸਾਨ ਵੀ ਸਨ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਅਤੇ ਆਲੋਚਕ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਧੀਰ ਦੀ ਮੌਤ 'ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੇ ਭਹਿਰੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਿਆਚਾਰ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਸੀਡੀਆ ਸਕੱਤਰ ਡਾ. ਪ੍ਰਿਥਵੀਰਾਜ ਬਾਪਰ, ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਡਾ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਦਿੱਲੀ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸ਼੍ਰੀ. ਪੁਸ਼ਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਿਆਚਾਰ ਮੰਚ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਧੌਜਨਾ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਸ਼੍ਰੀ ਬਲਬੀਰ ਮਾਧੋਪੁਰੀ, ਵਰਤਮਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ, ਸਮਾਜ ਕਲਿਆਣ ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਮੰਚ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ, ਮਾਸਟਰ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜਥੇਪਾਲ ਮੈਸੇਰੀਅਲ ਸਮਾਇਟੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਹੈਲਪ ਲਾਈਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਅਤੇ ਜਨਹਲ ਸਕੱਤਰ ਐਸ.ਪੀ.ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਧੀਰ ਦੀ ਮੌਤ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਲੋਕਤ ਨੂੰ ਜੋ ਘਾਟਾ ਪਿਆ ਹੈ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਮਾਤਾ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਚ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ

ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਜਗਦੇਵਰ ਸਿੰਘ ਹਿਮਟਰੀਅਨ ਦੇ ਮਾਤਾ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਜੀ (ਸੁਪਤਨੀ ਸਵਰਗੀ ਸ੍ਰ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ) 87 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਝੰਕ ਕੇ 12 ਫਰਵਰੀ 2010 ਨੂੰ ਸਵੀਦੀ ਵਿਛੋੜਾ ਦੇ ਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ ਹਨ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਦਿੱਲੇ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ।

ਮਾਤਾ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸੰਤ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜਦੋਂ ਲਾਹੌਰ ਰੇਲਵੇ ਦੇ ਬਿਜਲੀ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਪਮ ਸਿੰਘ ਬਹੀਦ ਨੇ ਵੀ ਰੇਲਵੇ ਵਿੱਚ ਬੇਤੁਕਾ ਸਮਾਂ ਨੌਕਰੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਵਜ਼ੀਰਸ਼ਾਹ ਦੀ ਗ਼ਤਬਤ ਸਮੇਂ (1919 ਈ.) ਸੰਤ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਪਮ ਸਿੰਘ ਇਕੱਠੇ ਹੀ ਉਥੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਸੰਤ ਜੀ ਅਕਸਰ ਉਪਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਲੋਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਦਾ ਅਸਰ ਮਾਤਾ ਜੀ 'ਤੇ ਵੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਿਰੋਧ ਹੋਏ ਅਤੇ ਲਾਹੌਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਰੈਵਿਲਿਊਸ਼ਨਰੀ ਪਾਰਟੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਵਿਰੋਧ ਲਈ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਭਰਾ ਸਿੰਘ ਬਹੀਦ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲਗਵਾਏ ਅਤੇ ਫੌਟੀਆਂ ਬੰਦੀਆਂ ਤੋਂ ਸਤਕਾ 'ਤੇ 'ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਬੇਤੀਆਂ' ਗਵਾਈਆਂ। ਇੱਕ ਐਸੇ ਸਮੇਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਟੋਲੀ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਜੀ ਵੀ ਸਨ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਡਰਾਇਆ, ਉਹ ਚੱਲ ਗਈਆਂ ਪਰ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਖੜ੍ਹੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਇੱਕਲੀ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਚੁਪੜਾਂ ਖਾਧੀਆਂ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇਸ਼ ਭਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਜਗਦੇਵਰ ਸਿੰਘ ਹਰਾ ਨੂੰ ਬਰਪਨ ਵਿੱਚ ਸੁਣਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਜਾਗਿਆ।

ਮਾਤਾ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਦਾ ਜਨਮ ਪਿੰਡ ਐਲਖ ਬੇਰੀ (ਸ੍ਰੀ ਹਰਗੋਬਿੰਦਪੁਰ ਦੇ ਨੇੜੇ) ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਬਰਪਨ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਖੀਨਿਆ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦਿਨੀਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀਆਂ ਸਰਜ਼ਹਾਰੀਆਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਦੋ ਸਪੁੱਤਰ ਜਗਦੇਵਰ ਸਿੰਘ ਹਿਮਟਰੀਅਨ ਅਤੇ ਸ੍ਰ. ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੋ ਰੇਲਵੇ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੋ ਲੜਕੀਆਂ ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ ਅਤੇ ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ ਹਨ। ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ ਹਾਕੀ ਦੀ ਚੰਗੀ ਖਿਡਾਰਨ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਸਟੇਟ ਵਲੋਂ ਨੈਸ਼ਨਲ ਹਾਕੀ ਚੈਂਪੀਅਨਸ਼ਿਪ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਨਮਿਤ 20 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਹੋਲਵੇ ਕਾਲੋਨੀ, ਸ਼ਕੂਰਸਾਹੀ ਵਿਖੇ ਝੰਕ ਪਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁੱਭ ਚਿੰਤਕਾਂ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਤਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ੍ਰੀ ਹਰਦੇਵਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ (ਸੰਬਰ ਕੌਮੀ ਘੋਟ ਗਿਣਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ), ਜਥੇਦਾਰ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਰਾਣੀ ਬਾਗ (ਸੰਬਰ ਦਿੱਲੀ ਸਿੱਖ ਭੂਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ), ਪ੍ਰੋ. ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਨਜਾਣ, ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪਬਲਿਕ ਪ੍ਰੋਸੀਕਿਊਟਰ ਸ੍ਰੀ ਭੁਰਜੇਸ ਸਿੰਘ ਭੁਰਾਇਆ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਇਸ ਸੇਕੇ 'ਤੇ ਪਰਵਾਰ ਵਲੋਂ 500/- ਸਤਿਜੁਗ ਨੂੰ, 500/- ਵਰਿਆਮ ਨੂੰ ਅਤੇ 300/- ਵਰਤਮਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੰਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਮਾਤਾ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਜੀ ਦੀ ਵਿਛੜੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ ਬਖਸ਼ਣ ਅਤੇ ਪਿੱਛੇ ਪਰਵਾਰ 'ਤੇ ਮਿਹਰ ਖਰਿਆ ਹੋਮ ਹੋਵੇ।

ਸੰਤ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਮਾਂਗਟ ਨਹੀਂ ਰਹੇ

ਸੰਤ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਾਂਗਟ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸਕੱਤਰ ਅਤੇ ਫ਼ਰਾਈਵਰ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਆਪਦਾ ਜਨਮ ਪਿੰਡ ਰਾਮਪੁਰ (ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਹੈ) ਵਿੱਚ 15 ਨਵੰਬਰ 1915 ਨੂੰ ਹੋਇਆ। 1933 ਵਿੱਚ ਆਪ ਜੀ ਦਾਸਵੀਂ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਪਾਸ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨਿਭਾਈਆਂ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਸੰਨ 1939 ਵਿੱਚ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸੂਬਾ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਚਾਹਲ (ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮਾਮਾ ਜੀ ਲੱਕੜੇ ਸਨ) ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬੀ ਗੁਰਦਿਆਲ ਕੌਰ ਨਾਲ ਹੋਇਆ। ਸੰਨ 1977 ਵਿੱਚ ਆਪ ਕੈਨੇਡਾ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਵੈਨਕੂਵਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਆਪਣੀ ਸੁਪਤਨੀ ਦੇ ਅਪ੍ਰੈਲ 2005 ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪ ਟਰਾਂਟੋ ਆਪਣੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬੀ ਗੁਰਤੇਜ ਕੌਰ ਤੋਂ ਦਾਮਾਦ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਖਸ਼ਵਾ ਕੋਲ ਆ ਗਏ। ਇਸੇ 30 ਜਨਵਰੀ 2010 ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਆਪ ਬਾਹਰ ਹੋਲੇ ਮਹਲੇ 'ਤੇ ਆਉਣ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਸਨ ਤਾਂ ਦੋ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਅਚਾਨਕ ਤਬੀਅਤ ਖਰਾਬ ਕਾਰਨ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਹਾਲਤ ਜ਼ਿਅਦਾ ਵਿਗੜ ਗਈ ਅਤੇ ਅਖੀਰ 18 ਫਰਵਰੀ ਸਵੇਰੇ 2.00 ਵਜੇ ਆਪ ਆਪਣੀ ਆਖ਼ ਦੀ ਸੀਮਾ ਪੂਰੀ ਕਰਕੇ ਗੁਰਪੁਰੀ ਸਿਧਾਰ ਗਏ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸਾਡੀ ਉਮਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸੱਚੇ ਸੁੱਚੇ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਸੇਵਕ ਵਾਂਗੂੰ ਨਿਭਾਈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ ਬਖਸ਼ਣ ਅਤੇ ਪਿੱਛੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਭਾਣਾ ਮੰਨਣ ਦਾ ਬਲ ਬਖਸ਼ਣ।

ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ 18 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਮੇਲੇ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

Reliable Performance

**Consistence Performers, Suited to all market
needs with high yield, quality & disease resistant.**

NAMDHARI SEEDS PVT. LTD.

Bidadi 562 109 Bangalore • Tel.: 98454 71271/ 72, 98453 81817/ 98453 10057

Litlabhi Office: Tel.: 080 23602163/ 69 • Fax: 080 23602161

e-mail: namdhariseeds@namdhariseeds.com • URL: www.namdhariseeds.com

Seeds for a better future...

ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸੰਮੇਲਨ ਦਾ ਗੋਲਡਨ ਜੁਬਲੀ ਸਮਾਗਮ

ਬਾਲੀ ਨਗਰ ਮਾਰਕਿਟ ਵੈਲਫੇਅਰ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼

